

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihat Rehberi

Göç

28 Şubat 2023 tarihinde güncellenmiştir

Yazı İşleri Müdürlüğü tarafından hazırlanmıştır. Mahkeme'yi bağlamaz.

Bu rehberi çevirmek ve/veya basılı veya elektronik olarak çoğaltmak isteyen yayınevleri veya kuruluşlar, yetkilendirme prosedürü hakkında bilgi almak için iletişim formunu doldurmaya davet edilir.

İçtihat rehberleri çevirilerinden hangilerinin hali hazırda devam ettiğini öğrenmek istiyorsanız, lütfen [beklenen çeviriler sayfasına](#) bakınız.

Bu Rehber orijinal olarak İngilizce hazırlanmıştır. Düzenli olarak güncellenir ve en son 28 Şubat 2023 tarihinde güncellenmiştir. Editoryal değişikliklere tabi tutulabilir.

İçtihat rehberlerini <https://ks.echr.coe.int> adresinden indirebilirsiniz. Yayın güncellemeleri için lütfen Mahkeme'nin Twitter hesabını https://twitter.com/ECHR_CEDH takip ediniz.

Bu kılavuzun çevirisi, Avrupa Birliği tarafından mali olarak desteklenen "İdari Gözaltı Hakları" projesi kapsamında Mültecilerle Dayanışma Derneği tarafından Türkçe'ye çevrilmiş olup, tamamen Mültecilerle Dayanışma Derneği'nin sorumluluğundadır. Ayrıca Avrupa Konseyi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin onayıyla da yayınlandı.

© Avrupa Konseyi/Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 2023

Avrupa Birliği tarafından
finanse edilmektedir

İçindekiler

İçindekiler	3
Okurlara not	6
Giriş	7
I. Ülke Topraklarına ve Usullere Erişim	7
A. Bir ülkeye sığınma başvurusu yapmak için vize başvurusu yapma	8
B. Aile birleşimi amacıyla erişim	8
C. Vize verilmesi ve 4. Madde	10
D. Giriş ve seyahat yasakları	10
E. Denizde durdurma, kurtarma operasyonları ve topluca geri göndermeler (“geri-itmeler”)	10
F. Kara sınırlarında kurtarma operasyonları	11
II. Davalı Devletin Ülke Topraklarına Giriş	
A. Sınırdan ve/veya ülkeye girişten kısa bir süre sonra topluca geri gönderme (“geri-itme”)	12
1. Tek başına ve/veya Sözleşme’nin 13. Maddesi ile bağlantılı olarak Sözleşme’nin 3. Maddesi	13
2. 4 No.lu Protokolün 4. Maddesi	14
3. Sözleşme’nin 3. Maddesi ve/veya 4 No.lu Protokolün 4. Maddesi ile bağlantılı olarak Sözleşme’nin 13. Maddesi	15
B. Kimlik belirleme ve kayıt amacıyla transit bölgelerde ve kabul merkezlerinde tutulma (“sıcak noktalar”)	
1. Sözleşme’nin 5. Maddesi	16
2. Sözleşme’nin 3. Maddesi	16
3. Sözleşme’nin 3. Maddesi ile bağlantılı olarak Sözleşme’nin 13. Maddesi	17
C. İdari Gözetim	17
1. Sözleşme’nin 5 § 1 (f) Maddesi: Genel İlkeler	17
2. Sözleşme’nin 3. Maddesi: Genel İlkeler	18
3. Çocuklar ve Özel İhtiyaç Sahibi Yetişkinler	18
a. Sözleşme’nin 5 § 1 (f) Maddesi	18
b. Sözleşme’nin 3. Maddesi	19
c. Sözleşme’nin 8. Maddesi	20
4. Usulî güvenceler	20
D. Prosedüre erişim ve kabul koşulları	21
1. Geri göndermeyi önleyecek sığınma prosedürüne veya diğer prosedürlere erişim	21
2. Kabul koşulları, yaş değerlendirme prosedürü ve hareket özgürlüğü	21
3. Barınma hükmü için yerel kararların icra ettirilmesi	23
III. Sınır dışı etme, iade ve ilgili senaryolara ilişkin davaların maddi ve usule ilişkin boyutları	

A. Sözleşme'nin 2. ve 3. Maddeleri	24
1. Mahkeme'nin sığınma ile ilgili geri gönderme davalarında 2. ve 3. Maddeler hakkındaki değerlendirmesinin kapsamı ve esasa ilişkin boyutları	24
2. Üçüncü bir ülkeye gönderme	30
3. Usule ilişkin boyutlar	31
4. Ulusal güvenlikle ilgili davalar	32
5. Suçluların iadesi	33
6. Ağır hasta kişilerin sınır dışı edilmesi	35
B. Ölüm cezası: 6 No.lu Protokolün 1. Maddesi ve 13 No.lu Protokolün 1. Madde	36
C. Adaletin bariz şekilde yok sayılması: 5. ve 6. Maddeler	36
D. 8. Madde	37
1. Sınır dışı etme	37
2. İkamet izmirleri ve kişinin yasal statüsünü düzenleme imkanı	38
3. Uyrak	38
E. 9. Madde	39
F. 7 No.lu Protokolün 1. Maddesi	39
G. 4 No.lu Protokolün 4. Maddesi	40
IV. Geri gönderme öncesi ve sırasında	
A. Dolaşım özgürlüğüne yönelik kısıtlamalar ve geri gönderme amacıyla tutulma	41
B. Geri gönderilmeyi bekleyen kişilere sağlanacak destek	44
C. Zorla geri gönderme	44
D. 2. ve 3. Madde kapsamındaki geri göndermede "yardımlı gönüllü geri dönüş"ün kabulü	44
E. İç Tüzük Kural 39. / Tedbir kararları	45
V. Diğer dava senaryoları	
A. Ekonomik ve sosyal haklar	46
B. Bir ülkeyi terk etme özgürlüğü	47
C. İnsan kaçakçılığı	47
D. Göçmenlere özgü diğer durumlarda zararı önleme ve etkili soruşturma yürütme yükümlülükleri	47
VI. Mahkeme önündeki başvuruların usule ilişkin boyutları	
A. Akli dengesi yerinde olmayan başvuru sahipleri	48
B. 2. ve 3. Maddeler kapsamındaki geri gönderme davalarında dört aylık sürenin başlaması	49
C. Sınır dışı edilme durumunda yakın bir tehdidin mevcut olmaması	49
D. Başvuran adına başvuru yapmak	49
E. Bireysel başvuru hakkının kötüye kullanılması	49
Alıntılanan mahkeme kararlarının listesi	

Okurlara not

Bu Rehber, hukukçuların Strazburg Mahkemesi tarafından verilen esasa ilişkin kararlar ve kabul edilebilirlik kararları hakkında bilgilendirilmesi için Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (bundan böyle “Mahkeme”, “Avrupa Mahkemesi” veya “Strazburg Mahkemesi”) tarafından yayımlanan Sözleşme Rehberleri serisinin bir parçasıdır. Özel olarak bu Rehber, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin (bundan böyle “Sözleşme” veya “Avrupa Sözleşmesi”) göç ile ilgili birçok Maddesi hakkındaki içtihadı analiz etmekte ve özetlemektedir. Sistematik olarak atıfta bulunulan söz konusu Maddenin içtihat rehberleriyle birlikte okunması gerekmektedir.

Atıf yapılan içtihat, en önemli, başlıca ve/veya güncel esasa ilişkin kararlar ile kabul edilebilirlik kararları arasından seçilmiştir.⁸

Mahkeme’nin esasa ilişkin kararları ve kabul edilebilirlik kararları yalnızca Mahkeme önüne gelen davalar hakkında karar verilmesine değil, daha genel olarak, Sözleşme tarafından tayin edilen kuralları açıklamaya, gözetmeye ve geliştirmeye ve böylelikle Sözleşme’nin tarafı olarak devletlerce üstlenilen taahhütlere uyulmasına katkı sağlamaya hizmet eder (*İrlanda v. Birleşik Krallık*, 18 Ocak 1978, § 154, Seri A no. 25 ve daha yakın zamanda *Jeronovičs v. Letonya* [BD], no. 44898/10, § 109, 5 Temmuz 2016).

Sözleşme tarafından kurulan sistemin misyonu, genel yararı ilgilendiren kamu politikası meselelerini belirlemek ve böylelikle Sözleşme devletleri topluluğu içerisinde insan hakları korumasının standartlarını yükseltmek ve insan hakları içtihadını genişletmektir (*Konstantin Markin v. Rusya* [BD], 30078/06, § 89, AİHM 2012). Gerçekten de Mahkeme, Sözleşme’nin insan hakları alanında “Avrupa kamu düzeninin anayasal bir aracı” olarak rolünü vurgulamıştır (*Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. İrlanda* [BD], no. 45036/98, § 156, AİHM 2005-VI ve daha yakın zamanda, *N.D. ve N.T. v. İspanya* [BD], no. 8675/15 ve 8697/15, § 110, 13 Şubat 2020).

Sözleşme’nin 15 No.lu Protokolü ile ikincilik ilkesi, yakın zamanda, Sözleşme’nin Önsöz’üne eklenmiştir. Bu ilke, insan haklarının korunması konusunda “Taraflar devletler ve Mahkeme arasında ortak bir sorumluluk yükler”; ulusal makamlar ve mahkemeler, iç hukuku Sözleşme ve Protokollerinde tanımlanan hak ve özgürlükleri tam olarak yürürlüğe koyacak şekilde yorumlamalı ve uygulamalıdır (*Grzeđa v. Polonya* [BD], § 324).

Atıf yapılan içtihat, Mahkeme’nin ve eski Avrupa İnsan Hakları Komisyonu’nun resmi dillerinden (İngilizce ve Fransızca) birinde veya her ikisinde yazılmış olabilir. Aksi belirtilmediği sürece, tüm atıflar bir Mahkeme Dairesi tarafından verilen esasa ilişkin kararlara yapılmıştır. “(k.k.)” kısaltması atfın Mahkeme’nin bir kabul edilebilirlik kararına ait olduğunu ve “[BD]” kısaltması ise davanın Büyük Daire tarafından görüldüğünü gösterir. Bu güncelleme paylaşıldığında kesinleşmemiş olan Daire kararları bir yıldızla (*) işaretlenmiştir.

Giriş

1. İşbu belge, ilgili olabilecek tüm Sözleşme Maddelerini kapsayacak şekilde, Mahkeme'nin davalı devletin vatandaşı olmayan, özellikle göçmenler, sığınmacılar, mülteciler ve vatansız kişilerle ilgili davalardaki içtihadına referans olarak hizmet etmeyi amaçlamaktadır. İlgili olabilecek bütün Sözleşme Maddelerini kapsamaktadır. Belge, prensip olarak olayların kronolojik sırasına karşılık olarak altı bölümden oluşmaktadır.
2. Mahkeme önündeki vatandaş olmayanlar ile ilgili birçok dava, Mahkeme İç Tüzüğü'nün 39. Maddesi uyarınca geçici tedbir talebinde bulunarak başlamaktadır; genel olarak tedbirler başvuruların incelenmesi sırasında davalı devletin bireyleri geri göndermekten kaçınmaları talebiyle Mahkeme önüne gelmektedir (daha fazla ayrıntı için Mahkeme İç Tüzüğü'nün 39. Maddesi / İhtiyati tedbirler bölümüne bakınız).

I. Ülke Topraklarına ve Usullere Erişim

Sözleşme'nin 1. Maddesi

"Yüksek Sözleşmeciler Tarafından kendi yetki alanları içinde bulunan herkesin, bu Sözleşme'nin birinci bölümünde açıklanan hak ve özgürlüklerden yararlanmalarını sağlarlar"

Sözleşme'nin 3. Maddesi

"Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz."

Sözleşme'nin 4. Maddesi

"1. Hiç kimse köle ya da kul durumunda tutulamaz.

2. Hiç kimse zorla çalıştırılmaz ve zorunlu çalışmaya tabi tutulamaz.

3. Aşağıdaki haller, bu Madde anlamında "zorla çalıştırma ya da zorunlu çalışma" sayılmaz:

(a) Bu Sözleşme'nin 5. Maddesinde öngörülen koşullara uygun olarak tutulu bulunan bir kimseden, tutulu bulunduğu sırada veya şartlı tahliyeden yararlandığı süre içinde olağan olarak yapması istenilen bir iş;

(b) Askeri nitelikli herhangi bir hizmet veya vicdanî reddin meşru sayıldığı ülkelerde, vicdanî reddi seçen kişilere zorunlu askerlik hizmeti yerine gördürülebilecek başkaca bir hizmet;

(c) Toplumun hayat veya refahını tehdit eden kriz veya afet hallerinde gerekli görülen her hizmet;

(d) Olağan yurttaşlık yükümlülükleri kapsamına giren her türlü çalışma veya hizmet."

Sözleşme'nin 8. Maddesi

"1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.

2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir."

Sözleşme'ye ek 4 No'lu Protokol'ün 2. Maddesi

"1. Bir devletin ülkesi içinde usulüne uygun olarak bulunan herkes, orada serbestçe dolaşma ve ikametgahını seçebilme hakkına sahiptir.

2. Herkes, kendi ülkesi de dahil herhangi bir ülkeyi terk etmekte serbesttir.

3. Bu haklar, ancak ulusal güvenlik, kamu emniyeti, kamu düzeninin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlık ve ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için, demokratik bir toplumda zorunlu tedbirler olarak ve kanunla öngörülmüş sınırlamalara tabi tutulabilir.

4. Bu Maddenin 1. fıkrasında sayılan haklar, belli yerlerde, kanunla konmuş ve demokratik bir toplumda kamu yararının gerektirdiği sınırlamalara tabi tutulabilir."

Sözleşme'ye ek 4 No'lu Protokol'ün 4. Maddesi

“Yabancıların topluca olarak sınır dışı edilmesi yasaktır.”

3. Yukarıda belirtildiği üzere, vatandaş olmayanların ülke topraklarına erişimi ve kimlerin vize alabileceği Sözleşme'de düzenlenmemiştir.

A. Bir ülkeye sığınma başvurusu yapmak için vize başvurusu yapma

4. *M.N. ve Diğerleri v. Belçika [BD]* davasında, Suriyeli bir çift ve iki çocuğundan oluşan başvuranlar, Lübnan'a gitmiş ve Suriye'deki çatışma nedeniyle Sözleşme'nin 3. Maddesine dayanarak sığınma başvurusunda bulunmak için, Belçika Büyükelçiliği'nden Belçika'ya seyahat etmelerine izin verecek kısa süreli vize vermesini talep etmişlerdir. Talepleri Belçika'daki Yabancılar Ofisi tarafından işleme alınmış ve reddedilmiştir. Bu kararların Belçika elçiliği tarafından bildirilmesi üzerine, başvuranlar Belçika mahkemeleri nezdinde itiraz etmiş ancak bu itirazları olumsuz sonuçlanmıştır. Mahkeme, davalı devletin vize başvurularını işleme alarak başvuranlar üzerinde ülke dışında yargı yetkisini kullanmadığını ve başvuranın itirazı yoluyla bir yargı yetkisi bağının meydana gelmediğini tespit etmiştir.

B. Aile birleşimi amacıyla erişim¹

5. Bir devletin, belirli Sözleşme haklarını, özellikle aile hayatına saygı hakkını kullanması için bir ön koşul olması durumunda, belirli koşullar altında bir bireyin ülkeye girişine izin vermesi gerekebilir. Aynı zamanda, devletlerin evli çiftlerin belirli bir ülkede yaşama tercihine saygı gösterme ya da vatandaş olmayan eşlerin ülkeye yerleşmesini kabul etme yükümlülüğü bulunmamaktadır. Genel olarak, bir devletin Sözleşme'nin 8. Maddesi uyarınca aile birleşimi sağlama konusunda olumlu bir yükümlülük altında olup olmadığının belirlenmesi için dikkate alınması gereken temel unsurlar *M.A. v. Danimarka [BD]* kararında özetlenmiştir ve bunlar şu şekildedir: (i) aile birleşimi talep eden yabancı ve ilgili aile üyesinin ev sahibi ülkesindeki statüsü ve bu ülkeyle bağları; (ii) ilgili yabancıların, aile yaşamları kurulduğunda ev sahibi ülkede yerleşik veya istikrarsız bir göçmenlik statüsüne sahip olup olmadığı; (iii) birleşme talebinde bulunan kişinin ailesinin menşe ülkesinde yaşamasının önünde aşılmaz veya büyük engeller bulunup bulunmadığı; (iv) çocuk bulunup bulunmadığı; (v) birleşme talebinde bulunan kişinin, sosyal yardım niteliğinde olmayan, aile üyelerinin temel geçim masraflarını karşılamaya yetecek bağımsız ve kalıcı bir gelire sahip olduğunu gösterip gösteremeyeceği (§§ 131-135).

6. Mültecilerin aile birleşimi taleplerinin işleme alınması için usul gereklilikleri ile ilgili olarak, karar verme süreci, başvuranın aile yaşamına saygı hakkına uymak için gereken esnekliği (örneğin aile bağlarının varlığı için kanıtların kullanımı ve kabul edilebilirliği ile ilgili olarak), hızı ve verimliliği yeterince koruma altına almalıdır (*M.A. v. Danimarka [BD]*, §§ 137-139 ve 163; *Tanda - Müzinga v. Fransa*; *Mugenzi v. Fransa*; *Senigo Longue ve Diğerleri v. Fransa*). Bu hususlar, kendi ülkelerindeki genel durum nedeniyle 3. Maddeye giren kötü muamele riski altında olan ve riskin geçici olmadığı ancak kalıcı veya uzun süreli bir nitelikte olduğu görülen kişiler de dahil olmak üzere, ikincil koruma yararlanıcıları için de geçerlidir (*MA v. Danimarka [BD]*, § 146). Ayrıca, ilgili kişilerin somut durumu ve menşe ülkelerindeki durum ışığında aile birliğinin çıkarlarının bireyselleştirilmiş bir adil denge değerlendirmesi, fiili geri dönüş olasılığını veya buna ilişkin engellerin olası süresini belirlemek amacıyla gereklidir (bakınız, *a.g.e.* §§ 149, 162 ve 192-193; ayrıca yerel mahkemelerin, çocuk başvuranın yüksek yararını, denge uygulamalarının ve muhakemelerinin merkezine yeterince koymadığı bir durum ile ilgili karar için bakınız, *El Ghatet v. İsviçre*,

¹ Ayrıca bakınız *Sözleşme'nin 8. Maddesi Rehberi - Özel ve aile hayatına saygı hakkı*.

7. Devletler, mülteci statüsü verilmemiş ancak ikincil koruma veya geçici korumadan yararlanan kişiler tarafından talep edilen aile birleşimi için bir bekleme süresinin uygulanıp uygulanmayacağına karar verirken Sözleşme'nin 8. Maddesi kapsamında geniş bir takdir yetkisine sahipken, fiili ayrılık süresinin kaçınılmaz olarak bekleme süresinden bile daha uzun olacağı dikkate alındığında (*M.A. v. Danimarka* [BD], § 179), iki yılın ötesinde, menşe ülkede aile hayatından yararlanmanın önündeki aşılmaz engeller, adil denge değerlendirmesinde giderek daha fazla önem kazanır (§ §§ 161-162 ve 193). Mahkeme, *M.A. v. Danimarka* [BD], davasında 2015 yılında Danimarka'da sözde "geçici koruma statüsü" verilen Suriye vatandaşı olan başvuranın, uzun süredir birlikte olduğu eşiyle aile birleşimi için başvuruda bulunmadan önce tabii tutulduğu üç yıllık yasal bekleme süresine ilişkin olarak 8. Maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir. Mahkeme, yerel işlemlerde çiftlerin menşe ülkelerinde aile hayatından yararlanmalarının önünde aşılmaz engeller olduğu kabul edilse bile, özellikle başvuranın, aile birliğinin değerlendirilmesiyle daha kısa bir bekleme süresinin garanti edilip edilmediğine ilişkin bireysel bir değerlendirmeye sahip olmak için iç hukuk kapsamında gerçek bir olasılığa sahip olmadığına karar vermiştir (§§ 192 -194). Buna karşın, Mahkeme, daha sonraki ikincil koruma verilen kişiler için yasal bekleme süresi kademeli olarak azaldığı *M.T. ve Diğerleri v. Sweden* davasında 8. Maddenin ihlal edilmediğine, başvuranlar aile birleşimi hakkının askıya alınmasından fiilen yalnızca bir buçuk yıldan daha az bir süre için etkinleşmiş olduklarına ve somut durum ışığında ilgili kişilerin aile birliğinin çıkarlarının kişileşmiş değerlendirilmesinin yapılmadığına dair bir kanıt olmadığına karar vermiştir. Bu davada Mahkeme, Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi'ndeki anlamıyla mültecilerin böylesi bir askıya alma dönemine tabii tutulmalarına karşın, bu davada ikinci başvurucuya menşe ülkesindeki (Suriye) genel durum sebebiyle ikincil koruma verilmiş olmasından dolayı, başvurucuların aile birleşiminin sözü edilen süreyle askıya alınmasını, 8. Madde ile bağlantılı olarak 14. Maddenin ihlaline yol açmadığına karar vermiştir (§§ 95-117).

8. Bununla birlikte, bir devlet belirli göçmen kategorilerine eşlerini yanlarına aldırma hakkı tanıyan kanunlar çıkarmaya karar verirse, Sözleşme'nin 14. Maddesinde ifade edilen ayrımcılık yapmama ilkesine uyumlu şekilde bunu gerçekleştirmelidir. Mahkeme, *Hode ve Abdi v. Birleşik Krallık* kararında 8. Maddeyle bağlantılı olarak değerlendirilen 14. Maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir; çünkü mülteci statüsü tanınan bir başvuranın ülkeye vardığından sonra eşi olan diğer bir başvuranın, davalı devlette mülteci statüsü tanınan eşine katılmasına izin verilmezken, ülkeye varmadan önce evlenmiş mülteciler ve geçici ikamet statüsü olan göçmenler eşlerine katılabilmektedir.

9. Mültecilerin aile birleşimi ile ilgili bir başka olay *Mubilanzila Mayeka ve Kaniki Mitunga v. Belçika* davasında Mahkeme tarafından incelenmiştir. İlk başvuran mülteci statüsü kazanmış, Kanada'da kalması için daimi oturma izni almış ve Hollanda vatandaşı olan erkek kardeşinden, beş yaşındaki kızını (ikinci başvuran) büyük annesinin yanında yaşadığı menşe ülkeden almasını ve kendisine katılana kadar çocuğa bakmasını istemiştir. Belçika'ya vardıklarında, yetkililer iki başvuranın yeniden birleşimini kolaylaştırmak yerine, ikinci başvurunu tutmuş ve 8. Maddeyi ihlal ederek daha sonra menşe ülkeye geri göndermiştir (§§ 72-91).

10. Başka bir ülkeyle olan bağlara dayanarak aile birleşiminin reddedilmesi ve davalı devletin uyruğuyla doğan kişiler ile uyruğu daha sonra edinenler hakkındaki işlemlerin farkına ilişkin olarak, bakınız *Biao v. Danimarka* [BD]. *Schembri v. Malta*, davasında Mahkeme, 8. Maddenin "anlaşmalı evlilikler" için geçerli olmadığını tespit etmiştir: Fakat Mahkeme davalı devletin ülkesine girmek için değil, devlette kalınması bağlamında (daha genel olarak aşağıdaki 44-46. paragraflara bakınız), başvuranın aynı cinsiyetten eşine aile ikamet izni verilmesinin reddedilmesinin, 8. Maddeyle bağlantılı olarak 14. Maddeyi ihlal ettiğini tespit etmiştir (*Taddeucci ve McCall v. İtalya*).

C. Vize verilmesi ve 4. Madde²

11. *Rantsev v. Kıbrıs ve Rusya* davasında, başvuranın Rus vatandaşı olan kızı, “kabare-sanatçı” vizesi ile Kıbrıs’a girdikten birkaç gün sonra özel bir mülkün penceresinden düşerek açıklanamayan koşullarda ölmüştür. Mahkeme, insan ticaretine ilişkin kanıtlara ve Kıbrıs’taki göç politikasının ve kanuni eksikliklerin Kıbrıs’a kadın kaçakçılığını teşvik ettiğine dair çeşitli raporlarda dile getirilen endişelere rağmen, Kıbrıs’ın, diğerlerinin yanı sıra, 4. Madde kapsamındaki pozitif yükümlülüklerine uymadığını ve “sanatçı vizesi” uygulamasının başvuranın kızına insan ticareti ve sömürsüne karşı pratik ve etkili koruma sağlamadığını tespit etmiştir (§§ 290-293). İnsan kaçakçılığı davalarında kamu görevlileri tarafından vize verilmesine dair etkili bir soruşturma yürütmeye ilişkin usulî yükümlülük ile ilgili olarak, bakınız, *T.I. ve Diğerleri v. Yunanistan*.

D. Giriş ve seyahat yasakları

12. Giriş yasağı, kişilerin sınır dışı edildikleri bir devlete girmelerini yasaklar. Yasak genellikle belirli bir süre için geçerlidir ve tehlikeli olarak kabul edilen veya istenmeyen kişilere vize verilmemesini veya diğer bir şekilde ülke topraklarına girişinin kabul edilmemesini sağlar. Schengen bölgesindeki devletlerle ilgili olarak, giriş yasakları Schengen Bilgi Sistemi (SBS) adı verilen bir veri tabanına kaydedilir. *Dalea v. Fransa* (k.k.) davasında Mahkeme, başvuranın SBS veri tabanına kaydının Sözleşme’nin 8. Maddesi uyarınca özel hayata saygı hakkını ihlal etmediğini tespit etmiştir. Mahkeme, bir bireyin Birleşmiş Milletler’in terör şüphelileri listesine kaydedilmesi sonucu getirilen seyahat yasağının etkisini (*Nada v. İsviçre* [BD]) Sözleşme’nin 8. Maddesi kapsamında dikkate alırken, yerli veya yabancı göçmenlik yasalarının ihlalini önlemek üzere tasarlanan seyahat yasağını da Sözleşme’nin 4 No.lu Protokolü’nün 2. Maddesi kapsamında değerlendirmiştir (*Stamose v. Bulgaristan*).

E. Denizde durdurma, kurtarma operasyonları ve topluca geri gönderme (“geri itme”)³

13. *Hirsi Jamaa ve Diğerleri v. İtalya [BD]* davasında, başvuranlar, sığınmacılar ve diğerleri de dahil olmak üzere, davalı devletin sahil güvenlik görevlisi tarafından başka bir Sözleşmeci Tarafın arama ve kurtarma alanı içindeki açık denizlerde durdurulan yaklaşık 200 kişilik bir göçmen grubu içerisinde bulunuyordu. Başvuranlar, sığınma talebinde bulunma imkânı verilmeden İtalya ve Libya arasında imzalanan bir anlaşma gereğince, aceleyle Libya’ya geri gönderilmiştir. Mahkeme, Sözleşme’nin 1. Maddesi gereğince davalı devlet açık denizde başvuranlar üzerinde kontrol sağladığı için yargı yetkisi dahilinde olduğunu ve İtalyan makamlarının, başvuranların düzensiz göçmen olarak Libya’ya döndüklerinde Sözleşme’ye aykırılığa yol açan muameleyle maruz kalacaklarını ve kendilerine hiçbir koruma sağlanmayacağını, menşe ülkelerine keyfi olarak geri gönderilme riskinden koruyacak yeterli güvencelerinin olmadığını bildiklerini veya bilmeleri gerektiğini tespit etmiştir. Mahkeme, başvuranların sığınma talebinde bulunmalarının veya Libya’da bir sığınma sistemi bulunmaması sebebiyle karşılaştıkları riskleri anlatamamış olmalarının, davalı devleti Sözleşme’nin 3. Maddesi uyarınca yerine getirmesi gereken yükümlülüklerden muaf tutmadığını tekrar teyit etmiştir. Ayrıca, Sözleşme’nin 4 No.lu Protokolü’nün 4. Maddesinin ve Sözleşme’nin 3. Maddesi ve 4 No.lu Protokolü’nün 4. Maddesiyle bağlantılı olarak Sözleşme’nin 13. Maddesinin ihlal edildiği tespit edilmiştir.

14. *Safi ve Diğerleri v. Yunanistan* davasında başvuranlar, Yunanistan Sahil Güvenliğinin çekmeye çalıştığı sırada alabora olan Ege Denizi’nde 27 göçmeni taşıyan bir balıkçı teknesi içerisindeydi. Teknenin batması,

² Ayrıca bakınız *Sözleşme’nin 4. Maddesi Rehberi - Kölelik ve zorla çalıştırma yasağı*

³ Ayrıca bakınız, *Sözleşme’nin 4 No.lu Protokolü’nün 4. Maddesi Rehberi - Yabancıları topluca halde sınır dışı etme yasağı*

başvuranların yakın akrabaları da dahil olmak üzere on bir kişinin ölümüyle sonuçlanmıştır. Mahkeme, ilk olarak, ölümcül kazaya ilişkin etkisiz soruşturma nedeniyle 2. Maddenin usule ilişkin yönünün ihlal edildiğini tespit etmiştir. İkinci olarak, etkili bir soruşturma yapılmadığı için kurtarma operasyonunun bazı detayları hakkında veya iddia edildiği gibi başvuranları Türk sularına geri itme girişiminde bulunulup bulunulmadığı sorusu hakkında açıklama yapılamayacağını kaydederken, Mahkeme, tartışmasız veya başka bir şekilde kanıtlanmış bazı olguları göz önünde bulundurarak, Yunan makamlarının, hayatları tehlikede olan kişileri korumak için 2. Madde kapsamındaki önleyici operasyonel tedbirleri alma görevine uymadıkları sonucuna varmıştır. Bu görev bir sonuç değil araç olduğundan, sahil güvenliğinin denizde hayatı tehlikede olan herkesi kurtarması beklenemezdi. Bir deniz kurtarma operasyonunda yer alan bir geminin kaptanı ve mürettebatı genellikle zor ve hızlı kararlar vermek zorunda kalmış ve bu tür kararlar kural olarak kaptanın takdirine bağlı olmuştur. Ancak, bu kararların, tehlikede olan kişilerin yaşam hakkını güvence altına almaya yönelik temel çabadan ilham aldığına gösterilmesi gerekirdi. Kurtarma operasyonunun yürütülme ve organize edilme şeklindeki bir dizi ihmal ve gecikmeyi göz önünde bulundurarak, Mahkeme, yetkililerin tüm başvuranlara ve akrabalarına gerekli koruma düzeyini sağlamak için makul olarak beklenebilecek her şeyi yapmadıklarını tespit etmiştir.

F. Kara sınırlarında kurtarma operasyonları

15. Alhowais v. Macaristan davasında, başvuranın Suriyeli bir göçmen olana ağabeyi, Macaristan – Sırbistan arasındaki bir nehirde sınır kontrol operasyonunda boğuldu. Başvuranın, göçmenlerin Macaristan’a çıkmalarını engellemek için güç kullanıldığına ilişkin iddiasıyla ilgili olarak Mahkeme, etkili bir soruşturma olmadığı sürece bu iddiaların makul şüphenin ötesinde kanıtlanamayacağı kanaatindedir (§§ 119-123). Fakat, davalı devletin yetkililerinin, kaza meydana geldiğinde sınır kontrol operasyonu yürüttükleri ve göçmenlerin Macaristan’a ulaştıklarından haberdar oldukları için (Sırp kıyısında görüldükleri ve nehri geçmeye çalıştıkları fark edildiği için) ve daha önce nehri geçmeye çalışan göçmenlerin yaralanmasına yol açan bir olay yaşandığı için göçmenlerin karşı karşıya olduğu gerçek ve yakın riskin farkında oldukları kabul edilmelidir (§§ 127-130). Devletin yaşamın korunmasına ilişkin pozitif yükümlülüklerinin, yaşama yönelik her türlü riskin en aza indirilmesini sağlamak amacıyla operasyonun planlanması ve kontrolüne kadar uzandığını kaydeden Mahkeme, yetkililerin nehri geçmenin tehlikelerini değerlendirmek için yeterli bilgiye sahip olduğunu ve sınır operasyonlarını buna göre organize ettiğini ancak bunda başarısız olduklarını tespit etmiştir. Göçmenlerden birinin sıkıntıda olduğuna dair bilgi aldıktan sonra, başvuranın erkek kardeşinin hayatını korumak için kendilerinden makul olarak beklenebilecek tüm operasyonel tedbirleri almamışlar ve dolayısıyla Sözleşme’nin 2. Maddesi kapsamındaki pozitif yükümlülüklerini yerine getirmemişlerdir (§§ 131-144).

II. Davalı Devletin Ülke Topraklarına Giriş

Sözleşme’nin 3. Maddesi

“Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz.”

Sözleşme’nin 5. Maddesi

“1. Herkes özgürlük ve güvenlik hakkına sahiptir. Aşağıda belirtilen haller dışında ve yasanın öngördüğü usule uygun olmadan hiç kimse özgürlüğünden yoksun bırakılamaz:

Kişinin, yetkili bir mahkeme tarafından verilmiş mahkumiyet kararı sonrasında kanuna uygun olarak tutulması;

(a) Kişinin, bir mahkeme tarafından kanuna uygun olarak verilen bir karara uymaması sebebiyle veya yasanın öngördüğü bir yükümlülüğün uygulanmasını sağlamak amacıyla kanuna uygun olarak yakalanması

veya tutulması;

(b) Kişinin bir suç işlediğinden şüphelenmek için inandırıcı sebeplerin bulunduğu veya suç işlemesine ya da suçu işledikten sonra kaçmasına engel olma zorunluluğu kanaatini doğuran makul gerekçelerin varlığı halinde, yetkili adli merci önüne çıkarılmak üzere yakalanması ve tutulması;

(c) Bir küçüğün gözetim altında eğitimi için usulüne uygun olarak verilmiş bir karar gereği tutulması veya yetkili merci önüne çıkarılmak üzere kanuna uygun olarak tutulması;

(d) Bulaşıcı hastalıkların yayılmasını engellemek amacıyla, hastalığı yayabilecek kişilerin, akıl hastalarının, alkol veya uyuşturucu Madde bağımlılarının veya serserilerin kanuna uygun olarak tutulması;

(e) Kişinin, usulüne aykırı surette ülke topraklarına girmekten alıkonması veya hakkında derdest bir geri gönderme ya da iade işleminin olması nedeniyle yasaya uygun olarak yakalanması veya tutulması;

2. Yakalanan her kişiye, yakalanma nedenlerinin ve kendisine yöneltilen her türlü suçlamanın en kısa sürede ve anladığı bir dilde bildirilmesi zorunludur

3. İşbu Maddenin 1 (c) fıkrasında öngörülen koşullar uyarınca yakalanan veya tutulan herkesin derhal bir yargıç veya kanunla adli görev yapmaya yetkili kılınmış sair bir kamu görevlisinin önüne çıkarılması zorunlu olup, bu kişi makul bir süre içinde yargılanma ya da yargılama süresince serbest bırakılma hakkına sahiptir. Salıverilme, ilgilinin duruşmada hazır bulunmasını sağlayacak bir teminat şartına bağlanabilir.

4. Yakalama veya tutulma yoluyla özgürlüğünden yoksun kılınan herkes, tutulma işleminin yasaya uygunluğu hakkında kısa bir süre içinde karar verilmesi ve, eğer tutulma yasaya aykırı ise, serbest bırakılması için bir mahkemeye başvurma hakkına sahiptir.

5. Bu Madde hükümlerine aykırı bir yakalama veya tutma işleminin mağduru olan herkes tazminat hakkına sahiptir.”

Sözleşme’ye ek 4 No’lu Protokol’ün 2. Maddesi

“1. Bir devletin ülkesi içinde usulüne uygun olarak bulunan herkes, orada serbestçe dolaşma ve ikametgahını seçebilme hakkına sahiptir.

2. Herkes, kendi ülkesi de dahil herhangi bir ülkeyi terk etmekte serbesttir.

Bu haklar, ancak ulusal güvenlik, kamu emniyeti, kamu düzeninin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlık ve ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için, demokratik bir toplumda zorunlu tedbirler olarak ve kanunla öngörülmüş sınırlamalara tabi tutulabilir.

Bu maddenin 1. fıkrasında sayılan haklar, belli yerlerde, kanunla konmuş ve demokratik bir toplumda kamu yararının gerektirdiği sınırlamalara tabi tutulabilir.”

Sözleşme’ye ek 4 No’lu Protokol’ün 4. Maddesi

“Yabancıların toplu olarak sınır dışı edilmesi yasaktır.”

A. Sınırdan ve/veya ülkeye girişten kısa bir süre sonra topluca geri gönderme (“geri itme”)

16. Mahkeme ayrıca sınır polislerinin, kişilerin bir limana yanaşarak (*Kebe ve Diğerleri v. Ukrayna*) veya kara sınırı kontrol noktasında girişlerine izin vermediği (*M.A. ve Diğerleri v. Litvanya; M.K. ve Diğerleri v. Polonya*), ya da başvuruların sığınma başvurusunda bulunmasını engellendiği veya başvuruda bulduklarında başvuruları reddederek, ya da sığınma işlemleri başlatmayarak davalı devletin topraklarına girişlerinin engellendiği davaları değerlendirmiştir. Ayrıca, tek başına 3. Madde, Sözleşme’nin 3. Maddesi ile bağlantılı olarak 13. Madde ve/veya 4 No.lu Protokol’ün 4. Maddesi ve ayrıca 4 No.lu

Protokol'ün 4. Maddesi ile bağlantılı olarak Sözleşme'nin 13. Maddesi kapsamında Mahkeme, davalı devlete yetkisiz bir şekilde girmiş veya bunu yapmaya çalışmış olan göçmen ve/veya sığınmacıların topluca geri gönderilmeleri ("geri itme") ile ilgili bir dizi davayı incelemiştir (*N.D. ve N.T. v. İspanya* [BD]; *Shahzad v. Macaristan*; *D v. Bulgaristan*; *M.H. ve Diğerleri v. Hırvatistan* ; *A.A. ve Diğerleri v. Kuzey Makedonya*).

1. Tek başına ve/veya Sözleşme'nin 13. Maddesi ile bağlantılı olarak Sözleşme'nin 3. Maddesi

17. Sığınma başvurusunda bulunmak ve/veya güvenliklerinden endişe duyduklarını bildirmek için sınıra gelen başvuranların, toplu bir şekilde, topraklarına girmek istedikleri davalı devlet'ten üçüncü bir ülkeye geri gönderildikleri durumlarda, Mahkeme, geri gönderen devletin yetkilileri tarafından sığınma taleplerinin esasına ilişkin bir değerlendirme yapılmadan sığınmacıların üçüncü aracı ülkelere gönderilmesi ile ilgili olarak Sözleşme'nin 3. Maddesi kapsamındaki yükümlülükler bakımından *Ilias ve Ahmed v. Macaristan* [BD] davasında ortaya koyduğu ilkeleri uygulamıştır (aşağıdaki "Üçüncü bir ülkeye geri gönderme" bölümüne bakınız). Mahkeme, bu davalarda Sözleşme'nin 3. Maddesinin (ve ayrıca 3. Madde ile bağlantılı olarak 13. Maddesinin) ihlal edildiğini tespit etmiştir (*M.K. ve Diğerleri v. Polonya*; *D.A. ve Diğerleri v. Polonya*; benzer olgusal senaryolarla ilgili daha eski tarihli davalar için, *Ilias ve Ahmed v. Macaristan* [BD] , bkz. *M.A. ve Diğerleri v. Litvanya* ve *Sharifi ve Diğerleri v. İtalya ve Yunanistan*). Başvuranların, sığınma başvurularının komşu üçüncü ülkedeki yetkililer tarafından ciddi bir şekilde inceleneyeceğine ve menşe ülkelerine geri gönderilmelerinin Sözleşme'nin 3. Maddesini ihlal edebileceğine dair bir garanti olmadığını iddia edebilecekleri durumlarda, davalı devlet, başvuranların iddialarının yetkili bir yerel makam tarafından uygun şekilde gözden geçirilinceye kadar yargı yetkisinde kalmasına izin vermekle yükümlüdür ve böyle bir riski ortadan kaldırmak için yeterli önlemler alınmadıkça, komşu devletin topraklarında kalırlarsa kötü muameleye maruz kalabileceklerini iddia ederek bir sınır kontrol noktasına gelen kişilerin topraklarına erişimini reddedemezler (*M.K. ve Diğerleri v. Polonya*, §§ 178 -179). Mahkeme, itiraz edilen önlemlerin, davalı devletin Avrupa Birliği üyeliğinden sonraki katı uluslararası yasal yükümlülükleri kapsamına girmediğini ve sonuç olarak, davalı devletin, Sözleşme uyarınca, dava konusu eylemlerden tamamen sorumlu olduğunu da eklemiştir. Daha spesifik olarak Mahkeme, Avrupa Birliği hukuku hükümlerinin geri göndermeme ilkesini benimsediğini ve bunu bir üye devletin topraklarına kabul edilmeden önce sınır kontrollerine tabi tutulan kişilere uyguladığını tespit etmiştir (*M.K. ve Diğerleri v. Polonya*, §§ 180-182; *D.A. ve Diğerleri v. Polonya*, §§ 65-67).

18. Kişilerin sığınma talebinde bulunup bulunmadıklarını ve/veya sınır dışı edilmeleri durumunda güvenliklerinden endişe duyup duymadıklarını davalı devlet yetkililerine bildirip bildirmediklerini belirlemek için Mahkeme, yalnızca sınır muhafızlarının kayıtlarını değil, aynı zamanda başvuranın ifadesini, destekleyici belgeleri ve sınırdaki duruma ilişkin raporları, bunların, sığınmacılar tarafından resmi notlarda verilen beyanların ve/veya bölgeye erişim ve iltica prosedürüne ilişkin endişelerin, menşe ülkede ve/veya üçüncü ülkede geçerli olan koşullara göre yanlış beyan edildiğine dair sistemik bir uygulamanın varlığını göstermesi durumunda ayrıca başvuranların Mahkeme önündeki önceki davalarındaki beyanlarına da dikkate alır (*M.A. ve Diğerleri v. Litvanya*, §§ 107-113; *M.K. ve Diğerleri v. Polonya*, §§ 174- 177; *D.A. ve Diğerleri v. Polonya* §§ 60-63; *O.M. ve D.S v. Ukrayna* §§ 85-91; *D v. Bulgaristan*, §§ 120-128; *Hirsi Jamaa ve Diğerleri v. İtalya* [BD], §§ 123-136; *M.A. ve Diğerleri v. Letonya* (k.k.), §§ 51-56). Bireylerin açıkça sığınma talebinde bulunması veya sığınma başvurusunda bulunma isteğinin belirli bir biçimde ifade edilmesi gerekmez (*Hirsi Jamaa ve Diğerleri v. İtalya* [BD], § 133; *M.A. ve Diğerleri v. Litvanya*, §§ 108 - 109; *D. v. Bulgaristan*, §§ 120-128). Bu bağlamda Mahkeme, sığınma prosedürlerine erişim için tercümenin yanı sıra sığınma taleplerini tespit edip anlamaları için yetkililerin eğitiminin önemini vurgulamıştır (*M.A. ve Diğerleri v. Litvanya*, §§ 108 -109; *D. v. Bulgaristan*, §§ 124 -126). Mahkeme, ayrıca, bir avukat desteğinin bulunmamasını da göz önünde bulundurmıştır (*D. v. Bulgaristan*, § 125).

19. Şimdiye kadar, Mahkeme, başvuranın davalı devletin topraklarına girişinden kısa bir süre sonra menşe ülkesine hızlı bir şekilde geri gönderilmesi ilgili sadece bir davaya karar vermiştir (*D. v. Bulgaristan*). Başvuran, Bulgaristan'a yetkisiz bir şekilde giren, bir kamyonun içinde saklanan ve Batı Avrupa'ya *giderken*

Bulgaristan'dan geçmek isteyen bir grup insan arasında yer almaktaydı. Söz konusu grup girişte değil, ancak Bulgaristan topraklarından geçen kamyonun Bulgaristan ile Romanya arasındaki sınırı geçmeye çalışmasıyla açığa çıkarıldı. Rumen yetkililer tüm yolcuları yakalamış, Romanya'ya girişlerini engellemiş ve onları idari gözetim alanı Bulgar yetkililere teslim etmiştir. Mahkeme, başvuranın Sözleşme'nin 3. ve 13. Maddeleri kapsamındaki şikâyeti ile ilgili olarak iki aşamalı bir test uygulamıştır (§§ 107 ve 118): İlk olarak, başvuranın, geri gönderilmeden önce, menşe ülkesine iade edilmesi durumunda 3. Maddeye aykırı muameleye maruz kalacağına yönelik korkularını, en azından özünde, davalı devletin makamlarına ifade ederek uluslararası koruma talep edip etmediğini incelemiştir. İlk soruya olumlu cevap verilmişse, ikinci bir adım olarak, davalı devlet yetkililerinin, başvuruyu menşe ülkesine göndermeden önce, Sözleşme'nin 13. Maddesinin gerekliliklerine uygun bir prosedürle bu riskleri yeterince inceleyip incelemeyeceğinin belirlenmesi gerekmiştir. Bu, şikâyetin bağımsız ve titiz bir şekilde incelenmesini ve aynı zamanda geri gönderme işleminin uygulanmasının askıya alınma olasılığının bulunmasını da gerektirir (§ 116). Bu bağlamda, Mahkeme, geri gönderme tedbirine tabi olan herkesin, ilgili prosedürlere etkili bir şekilde erişmelerini ve şikâyetlerini doğrulamalarını sağlamak için yeterli bilgi edinme hakkını güvence altına almanın önemini yinelemiştir (aynen). Mahkeme, bir Türk gazetesinde eski bir gazeteci olan başvuranın - darbe girişiminin ardından Türkiye'de yaşanan koşullar göz önüne alındığında- Türkiye'ye geri gönderilmesi halinde 3. Maddeye aykırı muameleye maruz kalacağına ilişkin korkularını Bulgaristan sınır polisine ifade ettiğini tespit ederek, dosyada başvuranın uluslararası koruma talebinde bulunduğu açıkça yazılı bir belge bulunmamasını belirleyici bulmamıştır. Mahkeme, -sığınma prosedürlerine erişim için tercümenin önemini vurgulayarak- dilsel engelleri, bir avukatın müdahil olmamasını, başvuranın sınır polisine verdiği ancak itiraz edilmemiş ifadelerin içeriğini ve gazeteciler de dahil olmak üzere ilgili tarihte Türkiye'de hüküm süren koşulları dikkate almıştır (§§ 120-128). Mahkeme, uluslararası koruma davası açmadan başvuruyu apar topar Türkiye'ye geri gönderen Bulgar makamlarının, Sözleşme'nin 3. ve 13. Maddelerini ihlal ederek, karşı karşıya olduğu 3. Madde risklerini incelemeyen başvuranı geri gönderdiği ve mevcut iç hukuk yollarını uygulamada etkisiz olduğu sonucuna varmıştır (§§ 129-137).

20. Bununla birlikte Mahkeme, başvuranların davalı devletin topraklarına girmesinden kısa bir süre sonra meydana gelmeyen ve yerel makamların, başvuranları menşe ülkelerine göndermeden önce, Sözleşme'nin 3. Maddesine aykırı muameleye maruz kalma riski iddialarını incelemeyeceği menşe ülkeye toplu bir şekilde geri gönderilmelerle ilgili bir dizi davaya bakmıştır. Bunlar, başvuranların sığınma başvurusunda bulunduğu (örneğin, Mahkeme'nin bunun Sözleşme'nin 3. Maddesi kapsamındaki usulî yükümlülüğün yerine getirilmemesi anlamına geldiği sonucuna vardığı karar için bakınız, [Shenturk ve Diğerleri v. Azerbaycan](#), §§ 112-117) veya hatta geri gönderen ülkede kendilerine geçici koruma statüsü verildiği davaları içermektedir (Mahkeme'nin başvuranın Suriye'ye gönderilmesinin 3. Maddenin yanı sıra 3. Madde ile bağlantılı olarak 13. Maddenin ihlalini oluşturduğuna karar verdiği karar için bakınız, [Akkad v. Türkiye](#)). Daha genel olarak bakınız, "Mahkeme'nin sığınma ile ilgili geri gönderme davalarında Madde 2 ve 3 hakkındaki değerlendirmesinin kapsamı ve esasa ilişkin boyutları".

2. 4 No'lu Protokolün 4. Maddesi⁴

21. topluca geri göndermeler ve ilgili senaryolara ilişkin 4 No.lu Protokol'ün 4. Maddesine ilişkin içtihadında Mahkeme, bir dizi olgusal durumu ve uygulanacak ilgili testleri ayırt etmiştir. [N.D. ve N.T. v. İspanya](#) ([BD], §§ 201 ve 209-211) kararında Mahkeme, bireylerin bir kara sınırını yetkisiz bir şekilde geçtiği ve hızlı bir şekilde sınır dışı edildiği durumlarda, 4 No.lu Protokol'ün 4. Maddesine uyumu belirlemek için, tam olarak aynı senaryonun yer aldığı sonraki tüm durumlarda uygulanan, iki aşamalı bir test öngörmüştür ([Shahzad v. Macaristan](#), §§ 59 ve devamı; ve [M.H. ve Diğerleri v. Hırvatistan](#), §§ 294 ve devamı; [A.A. ve Diğerleri v. Kuzey Makedonya](#), §§ 112 -123): İlk olarak, devletin, özellikle sınır prosedürleri olmak üzere ülkeye yasal giriş araçlarına gerçek ve etkili erişim sağlayıp sağlamadığı, zulümle karşı karşıya kalan tüm kişilerin, özellikle 3. Maddeye dayanarak, başvurunun Sözleşme dahil olmak üzere uluslararası normlara uygun bir şekilde ele alınmasını sağlayan koşullar altında, koruma başvurusunda bulunmalarına

⁴ Ayrıca bakınız [Sözleşme'nin 4 Numaralı Protokolü'nün 4. Maddesi Rehberi](#)

izin verip vermediği dikkate alınmalıdır. İkinci olarak, devletin böyle bir erişim sağladığı ancak bir başvuranın bunu kullanmadığı durumlarda, devletin sorumlu olduğu nesnel gerçeklere dayanan, başvuranın bu imkânı kullanmaması için ikna edici nedenlerin olup olmadığı değerlendirilmelidir. Bu tür inandırıcı nedenlerin bulunmaması, bunun başvuranların kendi davranışlarının bir sonucu olarak görülmesine yol açabilir ve bu da bireysel kimliğinin belirlenmemesini haklı çıkarır. Başvuranların yasal giriş prosedürlerine gerçek ve etkili erişime sahip olduklarını kanıtlama yükü, davalı devlete aittir ve şimdiye kadar karara bağlanan tüm davalar, devletin bu ispat yükünü yerine getirip getirmediğine bağlıdır (sınır geçiş noktalarının konumu, başvuru yapma yöntemleri, sığınmacıların haklarından haberdar olmalarını sağlayan tercümanların ve hukuki desteğin mevcudiyeti ve bu sınır noktalarında başvuruların gerçekten yapıldığını gösteren bilgiler: *N.D. ve N.T. v. İspanya* [BD], §§ 212-217; *A.A. ve Diğerleri v. Kuzey Makedonya*, §§ 116-122 ve tam tersi *Shahzad v. Macaristan*, §§ 63 -67; *M.H. ve Diğerleri v. Hırvatistan*, §§ 295-304).

22. Göçmenlerin davalı devletin topraklarına yetkisiz bir şekilde girdiği ve sınır yakınında yakalanmalarının ardından, uygun sınır prosedürü yoluyla yasal giriş araçlarına erişim sağlandığı durumlarda, Mahkeme yukarıda belirtilen iki aşamalı testi uygulamamış, bunun yerine, sınır dışı etmenin doğası gereği "toplular" olup olmadığını belirlemek için, sınır dışı etme kararının alınmasından önce, kişilere geri gönderilmelerine karşı etkili bir savunma sunma olanağının verip verilmemesini ve kişisel durumlarının gerçekten ve bireysel olarak dikkate alındığını gösteren yeterli güvencelerin bulunup bulunmadığını değerlendirmiştir. (*Asady ve Diğerleri v. Slovakya*, § 62). Bu tür bir test, özünde, sınır kapısı gibi yasal bir giriş noktasında bulunan kişilere uygulanan teste benzemektedir (bakınız *MK ve Diğerleri v. Polonya*, §§ 204 -211, *D.A. ve Diğerleri v. Polonya*, §§ 81-84 ve *MA ve Diğerleri v. Letonya* (k.k.), §§ 67-69). Bu testin gerekliliklerinin yerine getirilip getirilmediği, belirli bir davayla ilgili olduğu ölçüde, bir tanımlama sürecinin yürütülüp yürütülmediği ve hangi koşullar altında yürütüldüğü (personelin mülakat yapmak üzere eğitilip eğitilmediği, sığınma başvurusunda bulunma ve adli yardım talep etme imkânı hakkında kişilerin anlayacağı bir dilde kendilerine bilgi verip verilmemesi, tercümanların bulunup bulunmadığı ve bireylerin uygulamada avukatlara danışıp sığınma başvurusunda bulunup bulunmadıkları) ve ayrıca bağımsız raporlar da dahil taraflarca sağlanan destekleyici kanıtlar dikkate alınarak belirlenecek bir olgu sorunudur (*Hirsi Jamaa ve Diğerleri v. İtalya* [BD], § 185; *Sharifi ve Diğerleri v. İtalya ve Yunanistan*, §§ 214-225; *Khlaifia ve Diğerleri v. İtalya* [BD], §§ 245-254; *Asady ve Diğerleri v. Slovakya*, §§ 63-71; *M.K. ve Diğerleri v. Polonya*, §§ 206-210; *D.A. ve Diğerleri v. Polonya*, §§ 81-83; *M.A. ve Diğerleri v. Letonya* (k.k.), §§ 67-69).

23. 4 No.lu Protokol'ün 4. Maddesi bağlamında, 4 No.lu Protokol'ün 4. Maddesinin gerekliliklerinin, beraberce sınır dışı edilmelerine karşı yetişkinlerin argümanlarını anlamlı ve etkili bir şekilde dile getirebilmeleri durumunda karşılanabileceği anlamında, küçüklerin yasal durumu kendilerine eşlik eden yetişkinleriyle bağlantılıdır (*Moustahi v. Fransa*, §§ 134-135).

3. Sözleşme'nin 3. Maddesi ve/veya 4 No.lu Protokol'ün 4. Maddesi ile bağlantılı olarak Sözleşme'nin 13. Maddesi

24. Kişinin, geri gönderilmesinin kendisini Sözleşme'nin 2. veya 3. Maddesine aykırı muameleyle maruz bırakacağına dair "tartışılabilir bir şikâyeti" olması durumunda, mevzuatta olduğu gibi uygulamada da, kişi 2 veya 3. Maddeye aykırı muamele maruz kalma ve otomatik askıya alma etkisinden korkmak için önemli gerekçeler bulunduğu dair herhangi bir iddianın zorunlu olarak, diğerlerinin yanı sıra, bağımsız ve titiz bir şekilde incelenmesini gerektiren Sözleşme'nin 13. Maddesi uyarınca ulusal düzeyde etkili bir iç hukuk yoluna sahip olmalıdır (bakınız, *M.S.S. v. Belçika ve Yunanistan* [BD], § 293, *M.K. ve Diğerleri v. Polonya*, §§ 142-148 ve 212-220 ve aşağıdaki "Usule ilişkin boyutlar" bölümü). 4 No.lu Protokol'ün 4. Maddesi ile bağlantılı olarak 13. Madde kapsamında, Mahkeme, başvuranların, sınır dışı edilmeleri üzerine karşı karşıya kaldıkları risklerle ilgili olarak, en azından, Sözleşme'nin 2. veya 3. Maddesi kapsamında tartışılabilir bir şikâyetlerinin bulunup bulunmadığına bağlı olarak bir ayırım yapmıştır. Başvuranların bu tür tartışılabilir bir iddiaya sahip oldukları ve sığınma başvurusunda bulunmalarının etkili bir şekilde

engellendiği ve otomatik olarak askıya alma etkisine sahip bir çözüm yoluna erişemedikleri durumlarda, Mahkeme, 4 No.lu Protokolün 4. Maddesi ile bağlantılı olarak 13. Maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir (*M.K. ve Diğerleri v. Polonya*, §§ 219-220; *D.A. ve Diğerleri v. Polonya*, §§ 89- 90; *Hirsi Jamaa ve Diğerleri v. İtalya* [BD], §§ 201-207; *Sharifi ve Diğerleri v. İtalya ve Yunanistan*, §§ 240-243). Buna karşın bir geri gönderme kararının askıya alınmaması, bir başvuranın varış ülkesinde 2 veya 3. Maddeler tarafından güvence altına alınan hakların gerçek bir ihlal riski olduğunu iddia etmediği durumlarda, 4 No.lu Protokolün 4. Maddesi ile bağlantılı 13. Maddenin ihlalini oluşturmaz (*Khlaifia ve Diğerleri v. İtalya* [BD], §281). Böyle bir durumda Sözleşme, bir devlete otomatik olarak askıya alma bir çözüm yolunu garanti etme konusunda mutlak bir yükümlülük getirmez, ancak yine de ilgili kişinin şikâyetleri bağımsız ve tarafsız bir yerel mahkeme tarafından yeterince kapsamlı bir şekilde incelenerek sınır dışı etme kararına etkili bir şekilde itiraz etme olanağına sahip olmasını gerektirir. (*Khlaifia ve Diğerleri v. İtalya* [BD], § 279; *Moustahi v. Fransa*, §§ 156-164).

B. Kimlik belirleme ve kayıt amacıyla transit bölgelerde ve kabul merkezlerinde tutulma (“sıcak noktalar”)

1. Sözleşme’nin 5. Maddesi

25. Göçmenlerin tanınması ve kayıt altına alınması amacıyla kabul merkezlerinde yabancıların tutulması bağlamında dolaşım özgürlüğünün sınırlanması ile özgürlükten yoksun bırakma arasındaki ayrımı belirlerken, Mahkeme tarafından dikkate alınan etmenler aşağıdaki gibi özetlenebilir: i) başvuranların bireysel durumları ve seçimleri; ii) ilgili ülkede yürürlükte bulunan yasal rejim ve bu rejimin amacı; iii) özellikle dava süresince başvuranların yararlandığı amaç ve usulî koruma ışığında ilgili süre; ve iv) başvuranın yaşadığı ve etkilendiği fiili kısıtlamaların niteliği ve derecesi (*Z.A. ve Diğerleri v. Rusya* [BD], § 138; *Ilias ve Ahmed v. Macaristan* [BD], §§ 217-218). Mahkeme, Sözleşme’nin 5. Maddesinin, havalimanı geçiş bölgelerinde uzun süreli tutma için geçerli olduğuna (bkz. *Z.A. ve Diğerleri v. Rusya* [BD]), ancak başvuranların bilerek sahte kimlik belgeleri kullanarak on bir saat burada kalmaları için geçerli olmadığına karar vermiştir (*O.M. ve D.S. v. Ukrayna*, §§ 109-121). Başvuranların sığınma başvurularının sonucunu bekledikleri kara sınırı transit bölgelerinde kalmaları ile ilgili olarak, Mahkeme, davaları kendine özgü olgularına göre ayırmıştır. Mahkeme, iç hukuk tarafından belirlenen azami süreyi aşmayan ve başvuranların sığınma taleplerinin idari ve adli düzeyde işleme alındığı yirmi üç günlük kalış süresinin 5. Maddeyi ihlal etmediğine karar vermiştir (*Ilias ve Ahmed v. Macaristan* [BD], §§ 219 -249). Buna karşın, Mahkeme, başvuranların transit bölgede yaklaşık dört ay kaldığı bir davada, iç hukukun transit bölgede kesin olarak belirlenmiş bir yasal dayanak veya azami tutulma süresi sağlamaması nedeniyle 5. Maddeyi uygulayarak, bu Maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir; (*R.R. ve Diğerleri v. Macaristan*, §§ 74-84 ve 89-92; ayrıca bakınız §§ 48-65 transit bölgesindeki yaşam koşulları ve 3. Madde bakımından "Kabul koşulları, yaş değerlendirme prosedürleri ve dolaşım özgürlüğü" bölümüne bakınız). *J.R. ve Diğerleri v. Yunanistan*, davasında Afganistan vatandaşı olan başvuranlar Sakız Adası’na ulaşmış ve tutuklanmıştır. Ardından Vial ‘merkez’ tesisine (göçmen kabulü, kimlik ve kayıt merkezi) yerleştirilmişlerdir. Bir ay sonra bu tesis yarı açık hale gelmiş ve başvuranların gün boyunca dışarı çıkmasına izin verilmiştir. Mahkeme, başvuranların tesiste kaldıkları ilk ay boyunca 5. Madde anlamında özgürlüklerinden yoksun bırakıldıklarını; ancak tesis yarı açık hale geldikten sonra, özgürlükten yoksun bırakılmak yerine yalnızca hareket kısıtlamasına maruz kaldıklarını tespit etmiştir.

2. Sözleşme’nin 3. Maddesi

26. Tutulma koşulları davaları ilgili ilkeler olmak üzere, bireylerin transit bölgelerde tutuldukları süre boyunca maruz kaldıkları koşullar, 3. Madde kapsamında sorunlara yol açabilir (*Z.A. ve Diğerleri v. Rusya* [BD], §§ 181-195; bkz. aşağıda “Sözleşme Madde 3: Genel İlkeler”). Havalimanı transit bölgelerinde tutulan kişilerle ilgili olarak Mahkeme, *Z.A. ve Diğerleri/Rusya* [BD] ve *Riad ve Idiab/Belçika* kararında 3. Maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir. Kara sınırı transit bölgelerinde tutulan kişilerle ilgili olarak

Mahkeme, R.R. ve Diğerleri/Macaristan, §§ 48-65 kararında bu hükmün ihlal edildiğine karar verdi; çünkü yetkililer öncelikle yetişkin bir sığınmacıya Röszke transit bölgesinde tutulduğu dört ay boyunca yeterli yiyecek sağlamamıştı ve ikinci olarak hamile ve sağlık sorunu olan eşinin ve reşit olmayan çocuklarının bu süre boyunca maruz kaldığı yaşam koşulları nedeniyle bu kararı verdi (ayrıca bkz. aşağıda “Kabul koşulları, yaş değerlendirme prosedürleri ve dolaşım özgürlüğü” ve “Özel İhtiyaç sahibi olan çocuklar ve yetişkinler”). Buna karşılık Mahkeme, *Ilias Ahmed v. Macaristan* [BD], §§ 186-194, ve in *Thiam v. İtalya* (k.k.), §§ 32-41. davalarında, 3. Madde anlamında insanlık dışı muamele kabul edilmesi için gerekli ciddiyet eşliğine ulaşılmadığını tespit etmiştir.

27. *H.M. ve Diğerleri- Macaristan* davasında Mahkeme, bir sığınmacının kaldığı transit bölgeden hamile eşine tercümanlık yapmasına yardımcı olmak için hastaneye götürüldüğü sırada ve bu hastane ziyareti boyunca kelepçelenmesi ve tasmayla bağlanması nedeniyle 3. Maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (§§ 13 ve 21-27).

3. Sözleşme'nin 3. Maddesi ile bağlantılı olarak Sözleşme'nin 13. Maddesi

28. Bir kişinin bir geçiş bölgesinde tutulduğu ve bölgeye girişinin reddedildiği durumlarda, Sözleşme'nin 3. Maddesi ile bağlantılı olarak 13. Maddesinin gerekliliklerine uymak için, geri gönderilme durumunda 3. Maddenin ihlal edilmesi riski olduğu iddiasının incelendiği hukuk yolunun özellikle hızlı olması gerekir. (*E.H. v. Fransa*, §195).

C. İdari Gözetim

1. Sözleşme'nin 5 § 1(f) Maddesi: Genel İlkeler⁵

29. Sözleşme'nin 5 § 1(f) Maddesi, devletlerin şu iki farklı durumda göçmenlik bağlamında yabancıların özgürlüğünü kontrol etmesine izin vermektedir: hükmün birinci yönü, bir sığınmacının veya başka bir göçmenin, devletin giriş yetkisini tanimasından önce tutulduğu haldir (ikinci yön için aşağıdaki “Dolaşım özgürlüğüne yönelik kısıtlamalar ve geri gönderme amacıyla tutulma” bölümüne bakınız.) 5 § 1(f) Maddesinin ilk kısmının, bireye resmi giriş veya kalma izni verildiği için ne zaman geçerliliğini yitireceği sorusu, büyük ölçüde ulusal hukuka bağlıdır (*Suso Musa v. Malta*, § 97; ayrıca iç hukukun Sözleşme'nin gerektirdiğinden daha elverişli bir konum oluşturması ve bunun sonucunda Mahkeme'nin 5 § 1(f) Maddesi uyarınca tutmanın yasallığını ele almayı gerekli görmemesi nedeniyle sığınmacı başvuranın tutulmasının sonuç olarak Madde 5 § 1(b) kapsamında incelendiği bir durum için bakınız, *O.M. v. Macaristan*, ve AB hukukunun iç hukuk üzerindeki etkisine ilişkin olarak, *Muhammed Saqawat v. Belçika*, §47 ve 49). Bu tür bir tutma kararı, özellikle kanuniliği bakımından, ulusal hukukun esas ve usul kurallarına uyma yükümlülüğü dahil olmak üzere 5. Maddenin genel amacı ve gereklilikleriyle uyumlu olmak zorundadır. Bununla birlikte yalnızca iç hukuka uyum yeterli değildir; çünkü özgürlükten yoksun bırakma, iç hukuk açısından kanuni olmakla beraber keyfi de olabilir (*Saadi v. Birleşik Krallık* [BD], § 67). Sığınmacıların devlet sınırlarına kitlesel olarak gelmesi durumunda, keyfilik yasağına bağlı kalarak, genellikle örneğin şu şartları sağlayan bir ulusal hukuki rejimin 5. Maddedeki kanunilik şartını yerine getirdiği kabul edilebilir: bir transit bölgede özgürlükten yoksun bırakma kararı almaya yetkili makamın ismi, emrin şekli, olası gerekçeleri ve sınırları, tutmanın azami süresi ve Madde 5 § 4'e göre gerekli olduğu üzere, kullanılabilir başvuru yolu (*Z.A. ve Diğerleri v. Rusya* [BD], § 162). Kanunilik şartı, örneğin, idari gözetim kararının idari bir genelgeye dayandığı yerde (*Amuur v. Fransa*), kanuni dayanağın kamuya açık olmadığı durumlarda (*Nolan ve K. v. Rusya, ve Khlaifia ve Diğerleri v. İtalya* [BD]: geri kabul anlaşması), veya mevzuatta azami tutma süresinin belirlenmediği durumlarda (*Mathloom v. Yunanistan*) bir sorun teşkil etmiştir. *Nabil ve Diğerleri v. Macaristan* davasında, yerel mahkemeler, idari gözetim kararının

⁵ Ayrıca bakınız *Sözleşme'nin 5. Maddesi Rehberi - Özgürlük ve güvenlik hakkı*

Madde 5 § 1 (f)'nin ikinci bendi kapsamında- uzatılması için iç hukukta belirtilen koşulların karşılanıp karşılanmadığını usulüne uygun olarak değerlendirmemişlerdir.

30. Herhangi özel bir hassasiyet sahibi olmayan yetişkinler bakımından, Madde 5 § 1(f) kapsamındaki bir tutmanın makul olarak gerekli olması şart değildir. Ancak bu tutma keyfi olmamak zorundadır. Madde 5(1)(f)'in birinci kısmı bağlamında “keyfilik yasağı” böylelikle, söz konusu tutmanın iyi niyetle yapılması gerektiği anlamına gelir; kişinin izinsiz bir şekilde ülkeye girmesini engelleme amacıyla bağlantılı olmalıdır; tutmanın yeri ve koşulları uygun olmalı, tedbirin, ceza gerektiren suç işlemiş olan kişiler için değil, çoğu zaman ölüm korkuları nedeniyle kendi ülkelerinden kaçmış olan yabancılar için geçerli olduğu göz önünde bulundurulmalıdır ve tutma süresinin uzunluğu, burada güdülen amaç için makul ölçüde gerekli olan süreyi aşmamalıdır (*Saadi v. Birleşik Krallık* [BD], §74).

2. Sözleşme'nin 3. Maddesi: Genel İlkeler

31. Göçmenlerin idari gözetime alındığı yer ve koşullar uygun değilse, bu aynı zamanda Sözleşme'nin 3. Maddesini de ihlal edebilir (bkz. örneğin, *Khlaifia ve Diğerleri v. İtalya*[BD], §§ 159-177 ve 196; *Gürcistan v. Rusya (I)* [BD], §§ 192-205; ; *M.S.S. v. Belçika ve Yunanistan* [BD], §§ 216 234; *Sakir v. Yunanistan* , §§ 50-58; *S.Z. v. Yunanistan*, §§ 36-42; *Aden Ahmad v. Malta*). Göçmenlerin idari gözetime alınması koşullarının 3. Maddeye uyup uymadığını değerlendirmek için Mahkeme, mahkûmların haklarına ilişkin ilkeleri uygulamıştır (örneğin bkz. *Gürcistan v. Rusya (I)* [BD], §§ 192-205; *Khlaifia and Diğerleri v. İtalya*[BD], §§ 163-167; *Sakir v. Yunanistan*, §§ 50-53).⁶

3. Çocuklar ve Özel İhtiyaç Sahibi Kişiler

a. Sözleşme'nin 5 § 1 (f) Maddesi

32. İdari gözetimle güdülen amaca, yerel makamların idari gözetim yerine bireysel davanın koşulları ışığı altında alternatifleri değerlendirmesini gerektiren, daha az zorlayıcı tedbirlerle ulaşılabiliyorsa, çocukların ve belirli hassasiyetleri bulunan yetişkin göçmenlerin idari gözetime alınması, Madde 5 § 1(f) ile uyumlu olmayacaktır (çocuklarla ilgili olarak: *A.B. ve Diğerleri v. Fransa*, § 123; *Nikoghosyan ve Diğerleri v. Polonya*; ve *Rahimi v. Yunanistan*, §§ 108-110; tıbbi sorunu olan yetişkinle ilgili olarak: *Yoh-Ekale Mwanje v. Belçika*; ayrıca bkz. LGBTİ bir sığınmacı olan başvuranın özel ihtiyacının Madde 5 § 1(b) kapsamında değerlendirilmesi için, *O.M. v. Macaristan*, § 53. Çocuklar açısından, yetkililerin, idari gözetimden daha az zorlayıcı alternatifleri belirlemek için düzgün bir değerlendirme yapmaması, Mahkemenin 5 § 1 Maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmasına yol açmıştır (*Rahimi v. Yunanistan*, §§ 109-110; *Popov v. Fransa*, § 119; *A.B. ve Diğerleri v. Fransa*, § 124; *H.A ve Diğerleri v. Yunanistan*, §§ 206-207; *M.D. ve A.D. v. Fransa*, § 89; *Nikoghosyan ve Diğerleri v. Polonya*, §§ 87-88). Mahkeme, refakatçisi olan çocuklarla ilgili bazı davalarda, yetkililerin, refakat eden ebeveynin davranışları nedeni ile daha az zorlayıcı olan önlemleri elemesinde, yetkililerin idari gözetimin alternatifi mevcut olmayan son çare olup olmadığını araştırdığı gerekçesi ile Madde 5 § 1'nin ihlal edilmediğine hükmetti (*A.M. ve Diğerleri v. Fransa*, §§ 67-69; *R.C. ve V.C. v. Fransa*, §§ 55-57). Çocuklar refakat eden ebeveynleri ile idari gözetimde tutulduğunda, idari gözetim kararının sadece ebeveyn adına çıkarılmış olması, çocuk adına çıkarılmamış olması ise, çocuğun idari gözetim altında tutulmasının Madde 5 § 1'in ihlali olarak kabul edilmiştir (*Minasian ve Diğerleri v. Moldova*, §§ 40-42). Çocukların 3. Madde anlamında uygunsuz koşullarda tutulması, çocuklara ebeveynlerinin eşlik edip etmediğine bakılmaksızın, başlı başına 5 § 1 Maddesinin ihlaline yol açabilir (*G.B. ve Diğerleri v. Türkiye*, § 151; *M.H. ve Diğerleri v. Hırvatistan*, § 239). Koşullara bağlı olarak, Mahkeme, bazı davalarda çocuklar açısından bir ihlal tespit etmiş, ancak onlara eşlik eden ebeveynler açısından böyle bir ihlal tespit etmemiştir (*Muskhadzhiyeva ve Diğerleri v. Belçika*),

⁶ Ayrıca bkz. [Mahpus Hakları Rehberi](#)

diğer yandan başka bazı davalarda eşlik eden ebeveynler açısından da Madde 5 § 1'in ihlal edildiğine hükmetmiştir (*Nikoghosyan ve Diğerleri v. Polonya*, *M.H. ve Diğerleri v. Hırvatistan*).

33. Çocuk ve diğer belirli özel ihtiyaç sahibi yetişkinlerin, keyfi idari gözetimlerine karşı kendileri için geçerli olan ek güvencelerden yararlanabilmeleri için, özel ihtiyaçlarının değerlendirilmesine erişebilmeli ve ilgili prosedürler hakkında bilgilendirilmelidirler (bkz. *Thimothawes v. Belçika*, ve *Abdi Mahamud v. Malta*).

b. Sözleşme'nin 3. Maddesi

34. Göçmen çocukların korunmasına ilişkin yükümlülükler, refakatçilerinin olup olmamasına göre farklılık gösterebilmektedir (*Rahimi v. Yunanistan*, § 63; *Abdullahi Elmi ve Aweys Abubakar v. Malta*, § 112). Ancak çocukların idari gözetimde tutulduğu süre boyunca ebeveynlerinin eşlik etmesi durumunda da, yetkililer, çocukları koruma ve Sözleşme'nin 3. Maddesi kapsamındaki pozitif yükümlülükleri uyarınca uygun önlemleri alma görevlerinden muaf değildir (*Muskhadzhiyeva ve Diğerleri v. Belçika*, §§ 57-58; *Popov v. Fransa*, § 91; *R.M. ve Diğerleri v. Fransa*, § 71; *M.H. ve Diğerleri v. Hırvatistan*, § 192). Ayrıca, eşlik eden ebeveynin davranışı, Sözleşme'nin 3. Maddesinin çocuk açısından uygulanmasını gerektiren ciddiyet eşiğine ulaşıp ulaşılmadığı sorusu açısından belirleyici değildir (*M.D. ve A.D. v. Fransa*, § 70). Refakatçisi olan çocukların idari gözetime alınmasıyla ilgili davalarda Mahkeme, bu üç faktörün Sözleşme'nin 3. Maddesinin ihlal edilip edilmediğinin değerlendirilmesiyle ilgili olduğunu düşünmektedir: (i) çocukların yaşının küçük olması; (ii) gözetim süresi; ve (iii) çocukların özel ihtiyaçlarına göre tesisin uygunluğu (*A.B. ve Diğerleri v. Fransa*, § 109; *M.D. ve A.D. v. Fransa*, § 63). Yukarıda belirtilen üç faktöre ek olarak Mahkeme, çocukların sağlıkları veya kişisel geçmişleri açısından özel ihtiyaç sahibi olma durumlarını da dikkate almıştır (psikolojik sorunlarının doktorlar tarafından belgendiği çocuklar durumunda, *Muskhadzhiyeva ve Diğerleri v. Belçika*, §§ 60-61 ve 63; menşe ülkede travmatik bir durum yaşayan çocuklar durumunda, *Kanagaratnam ve Diğerleri v. Belçika*, § 67; ve sınır yakınında ablalarının ölümüne tanık olan çocuklar durumunda, *M.H. ve Diğerleri v. Hırvatistan*, § 201). Gözetim süresi kısa olsa bile, kötü koşullar altında tutulan refakatçisi olan çocuklar durumunda, Mahkeme Madde 3'ün ihlal edildiğine hükmetti (*S.F. ve Diğerleri v. Bulgaristan*: otuz iki ile kırk saat arası gözetim). Eğer maddi koşullar yeterli ise, refakatçisi olan çocukların kısa bir süre için idari gözetim altına alınması, 3. Maddeyi devreye sokacak asgari önem seviyesini karşılamayabilir: ancak bu gibi durumlarda, gözetimin süresi son derece önemlidir ve 3. Maddenin ihlaline yol açabilir. (*R.M. ve Diğerleri v. Fransa*, § 75 (Yedi aylık çocuğun yedi gün için idari gözetime alınması Madde 3'ün ihlali)); *N.B. ve Diğerleri v. Fransa*, §§ 50-53 [sekiz yaşındaki çocuğun 14 gün için idari gözetim altına alınması ile aynı Madde'nin ihlali]; *M.H. ve Diğerleri v. Hırvatistan*, § 199). Bazı davalarda Mahkeme çocuklar açısından 3. Maddenin ihlal edildiğine karar verdi, ancak onlara eşlik eden ebeveynler açısından böyle bir karar vermedi (*Muskhadzhiyeva ve Diğerleri v. Belçika*, §§ 64-66; *Popov v. Fransa*, §§ 104-105; *M.H. ve Diğerleri v. Hırvatistan*, §§ 205-213). Diğer davalarda Mahkeme, ebeveynin özel ihtiyacı göz önüne alındığında, eşlik eden ebeveyn açısından da 3. Maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (*M.D. ve A.D. v. Fransa*, § 71 (emziren anne); *R.R. ve Diğerleri v. Macaristan*, §§ 62-63 ve 65 (sağlık sorunu olan hamile kadın); *H.M. ve Diğerleri v. Macaristan*, § 18 (yüksek riskli gebeliğin son aşamasındaki kadın)).

35. Refakatsiz çocuklarla ilgili olarak Mahkeme, *Rahimi v. Yunanistan* (§§ 81-86) davasında, başvuranın son derece hassas durumu ve 15 yaşındaki başvuranın iki gün tutulduğu idari gözetim merkezinin çok kötü koşulları nedeniyle 3. Maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (§§ 81-86). Mahkeme, 14 ve 17 yaşlarındaki başvuranların "koruyucu gözetim" altında 21 ile 33 günlük süre ile bir polis karakolunda tutulmalarına ilişkin *H.A. ve Diğerleri v. Yunanistan* (§§ 166-170) davasında da, 16/17 yaşındaki başvuranların yaş belirleme prosedürünün sonucunu beklerken yaklaşık sekiz ay boyunca kötü koşullar altında alıkonulduğu *Abdullahi Elmi ve Aweys Abubakar v. Malta* (§§ 105-115) davasında ve beş yaşındaki bir çocuğun yetişkinlere yönelik bir merkezde iki ay boyunca alıkonulduğu *Mubilanzila Mayeka ve Kaniki Mitunga v. Belçika* (§§ 50-59) davasında da aynı sonuca varmıştır.

36. Özel ihtiyaç sahibi yetişkinlerle ilgili olarak Mahkeme, hamileliğinin son aşamasında bir kadının idari gözetim alınmasının *Mahmundi ve Diğerleri v. Yunanistan* davasında Sözleşme'nin 3. Maddesini ihlal ettiğine karar vermiştir (ayrıca bkz. *R.R. ve Diğerleri v. Macaristan* §§ 62-63 ve 65, ve *H.M. ve Diğerleri v. Macaristan* § 18, ayrıca yukarıdaki "Transit bölgelerde ve kabul merkezlerinde karantina" ve aşağıda "Karşılama koşulları, yaş değerlendirme prosedürleri ve hareket özgürlüğü" bölümleri). *Yoh-Ekale Mwanje v. Belçika* davasında HIV'in ileri evresindeki bir kadının sınır dışı edilmek üzere idari gözetime alınmasıyla ilgili olarak da aynı sonuca varmıştır.

c. Sözleşme'nin 8. Maddesi

37. Refakatçisi olan çocukların idari gözetime alınması, hem çocuklar hem de yetişkinler bakımından Sözleşme'nin 8. Maddesi kapsamında sorunları gündeme getirebilir; aynı şekilde, çocukları fiilen ve keyfi bir ilişkilendirme ile bağı olmayan bir yetişkin ile idari gözetim altına alınan bir ebeveynin çocuklarıyla yeniden bir araya gelmesine izin verilmemesi de bu durumu doğurabilir (*Moustahi v. Fransa*). Aynı zamanda, ebeveynlerinden ayrılmak yerine onlarla birlikte alıkonuldukları için çocukların refahının korunduğu iddiasıyla ilgili olarak Mahkeme, yalnızca 8. Madde kapsamında değil, aynı zamanda 5 § 1 Maddesi kapsamında da şunları belirtmiştir: Çocuğun yüksek yararının aileyi bir arada tutmakla sınırlı olamayacağı ve yetkililerin, çocukların eşlik ettiği ailelerin idari gözetime alınmasını mümkün olduğu ölçüde sınırlamak ve aile yaşamı hakkını etkili bir şekilde korumak için gerekli tüm adımları atması gerekmektedir (*Nikoghosyan ve Diğerleri v. Polonya*, § 84). Koşullara bağlı olarak Mahkeme, bazı durumlarda refakatçisi olan çocuklar ve ebeveynleri açısından 8. Maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (*Popov v. Fransa*; *A.B. ve Diğerleri v. Fransa*; *R.K. ve Diğerleri v. Fransa*; *Bistieva ve Diğerleri v. Polonya*); diğer davalarda Maddenin ihlal edildiğini bulmamıştır (*A.M. ve Diğerleri v. Fransa*; *R.C. ve V.C. v. Fransa*).

4. Usulî güvenceler

38. Sözleşme'nin 5 § 2 Maddesi uyarınca, tutulan her bir kişiye, özgürlüğünden yoksun bırakılmasının hukuki ve fiili nedenleri basit, teknik olmayan bir dilde, anlayabileceği şekilde söylenmelidir; böylece Sözleşme'nin 5 § 4 Maddesi uyarınca tutulmanın kanuniliğine itiraz için mahkemeye başvurabilirsiniz (*Khlaifia ve Diğerleri v. İtalya* [BD], § 115). Bu bilgilerin "derhal" iletilmesi gerekmele birlikte, kişiyi yakalayan görevli tarafından yakalama anında tüm yönleriyle bildirilmesi gerekli değildir. Aktarılan bilgilerin içeriğinin ve ivediliğin yeterli olup olmadığı her somut olay özelinde değerlendirilmelidir (*a.g.e.*; bakınız, *Çonkav. Belçika*; *Saadi v. Birleşik Krallık* [BD]; *Nowak v. Ukrayna*; *Dbouba v. Türkiye*).

39. Madde 5 § 4, tutulmakta olan kişiye, 5 § 1 hükmü anlamındaki "kanunilik" için çok önemli olan özgürlüğünden yoksun bırakılmasının usule ve esasa dair şartlarını değerlendirilmesi için mahkemeye başvurma hakkı tanımaktadır (*Khlaifia ve Diğerleri v. İtalya* [BD] §131; özellikle Madde 5 § 1(f) uyarınca gerekli olan yargısal denetimin kapsamına ilişkin bir karar için bakınız, *A.M. v. Fransa* §§ 40-41) Sınır dışı edilmek üzere alınan idari gözetim kararının Madde 5 § 1(f) uyarınca hukuka uygunluğuna itiraz edilmesi, sınır dışı etme kararının yürütülmesinin durdurulmasını gerektirmez (*a.g.e.*, § 38). Sınır dışı edilme, tutulan kişinin veya avukatının Madde 5 § 4 uyarınca dava açmasını engelleyecek şekilde hızlandırıldığı takdirde, bu hüküm ihlal edilir (*Çonka v. Belçika*). Tutulan kişilere, özgürlüklerinden mahrum bırakılmalarının nedenleri hakkında bilgi verilmediği bazı davalarda, başvuranlar tutulmalarına itiraz etme haklarının özünden yoksun bırakılmıştır (*Khlaifia ve Diğerleri v. İtalya* [BD], § 132). Tutulan kişi anlamadığı bir dilde mevcut hukuk yolları hakkında bilgilendirilir ve pratikte bir avukata başvuramazsa da, aynı şey geçerlidir (*Rahimi v. Yunanistan*, § 120). Madde 5 § 4 kapsamındaki usuller çelişmeli olmalı ve taraflar arasında silahların eşitliğini sağlamalıdır (ulusal güvenlik davaları bakımından bakınız: *A. ve Diğerleri v. Birleşik Krallık* [BD], §§ 203 ve devamı; ve *Al Husin v. Bosna- Hersek (no. 2)*). Covid-19 salgınındaki karantina uygulamasının ilk haftalarında altyapı sorunları nedeniyle başvuranın göçmen olarak tutulmasına ilişkin itiraz sürecinde şahsen veya tele-konferans veya video-konferans yoluyla dinlenmediği bir davada, avukatının yazılı beyanlarda bulunduğunu ve telefonla dinlendiğini ve Covid-19 salgınının ilk aşamasında

yaşanan zor ve öngörülemez pratik sorunları dikkate alarak Mahkeme, Madde 5 § 4'ün gerekliliklerinin karşılandığını tespit etmiştir (*Bah v. Hollanda* (k.k.)). Tutulan kimsenin, tutma kararının kanuniliğine ilişkin esasa dolayısıyla salıverilmesine ilişkin bir yargı kararı elde edememesi ve bu arada itirazı konusuz kaldığı için yeni bir tutma kararı çıkması (*Muhammad Saqawat v. Belçika*) veya kısa süreli de olsa tutmanın kanuniliğine itiraz edecek bir yargı yolunun bulunmaması (*Moustahi v. Fransa*), Madde 5 § 4'ü ihlal eder. Benzer şekilde, çocukların, kendi haklarında itiraza konu olabilecek herhangi bir gözetim kararı olmaksızın, ebeveynleriyle birlikte idari gözetimde tutulması da, Madde 5 § 4'ün ihlalidir (*Minasian ve Diğerleri v. Moldova Cumhuriyeti*, §§ 49-54).

40. Madde 5 § 4 ayrıca, yakalanan alınan kişilere, bir mahkeme tarafından "hızlı bir şekilde" tutulmalarının yasallığına karar verme ve tutulmanın yasal olmaması durumunda serbest bırakılmalarını talep etme hakkını da güvence altına alır (hükmün ikinci yönü bakımından olsa da Madde 5 § 1 (f) kapsamında olan tutmalardaki hızlılık koşulu hakkındaki içtihatla ilgili olarak bakınız, *Khlaifia ve Diğerleri v. İtalya* [BD], § 131; ayrıca bakınız, *Khudyakova v. Rusya*, §§ 92-100; *Abdulkhakov v. Rusya*, § 214; *M.M. v. Bulgaristan*). Ulusal makamların istisnai durumlarda göç kontrolü bağlamında bir çocuğu ve ailesini idari gözetime almaya karar vermesi durumunda, bu tutmanın kanuniliği, tüm seviyelerde belirli bir çabukluk ve titizlikle ulusal mahkemeler tarafından incelenmelidir (*G.B. ve Diğerleri v. Türkiye*, §§ 167 ve 186). Otomatik incelemenin iç hukukun öngördüğü süre sınırlarına uymadan yapıldığı; ancak yine de objektif bir bakış açısıyla hızlı bir inceleme olduğu hallerde Madde 5 § 4'ün ihlali söz konusu değildir (*Aboya Boa Jean v. Malta*).

41. 13. Madde, tutukluluk koşullarının 3. Maddeyi ihlal ettiği yönünde tartışılabilir bir iddiası olan bireylerin bu koşullar hakkında şikayette bulunabileceği ulusal düzeyde bir hukuk yolu gerektirir (*Khlaifia ve Diğerleri v. İtalya* [BD], §§ 270-271).

D. Usullere erişim ve kabul koşulları

1. Geri göndermeyi önleyecek sığınma usullerine veya diğer usullere erişim

42. Sınırdaki sığınma başvurularını kabul etmeme veya incelemeyi reddetme ile ilgili davalara ek olarak (yukarıdaki 'Sınırdaki ve/veya bölgeye girişten kısa bir süre sonra topluca geri gönderme (geri itmeler)' bölümüne bakınız), Mahkeme, ülkede bulunan bir kişinin sığınma başvurusunda bulunamadığı (*A.E.A. v. Yunanistan*) veya bu başvurunun ciddi bir şekilde incelenmediği durumlarda (*M.S.S. v. Belçika ve Yunanistan* [BD], §§ 265-322). 3. Maddeyle bağlantılı olarak ele alınan 13. Maddeye göre davaları incelemiştir.

43. Mahkeme, başvuranların sınır dışı edilmelerine karşı iddia sunma konusunda gerçek ve etkili bir imkân tanıdığı 4 No.lu Protokol'ün 4. Maddesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir (*Khlaifia ve Diğerleri v. İtalya* [BD]).

2. Kabul koşulları, yaş değerlendirme prosedürü ve dolaşım özgürlüğü

44. 3. Madde, Sözleşme'nin Tarafları kendi yetki alanlarındaki herkesi ağırlamakla yükümlü kılacak şekilde yorumlanamaz (*Chapman v. Birleşik Krallık* [BD], § 99). Ayrıca, 3. Madde mültecilere belirli bir yaşam standardını sürdürmeleri için mali yardım sağlama konusunda herhangi bir genel yükümlülük de getirmemektedir (*Tarakhel v. İsviçre* [BD], § 95). Bununla birlikte, sığınmacılar, özel korumaya ihtiyaç duyan özellikle kısıtlı ve savunmasız bir grubunun üyesidir ve Cenevre Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (BMMYK) görev alanı ve faaliyetleri ve Kabul Yönergesi'nde belirtilen standartlar tarafından kanıtlandığı gibi, bu özel koruma ihtiyacına ilişkin uluslararası ve Avrupa düzeyinde geniş bir fikir birliği vardır (*M.S.S. v. Belçika ve Yunanistan* [BD], § 251). Bu nedenle, sığınma başvurusunda bulunma niyetinde olan kişiler de dahil olmak üzere sığınmacılara kalacak yer sağlanmaz ve bu nedenle,

üçüncü şahısların saldırısı ve sınır dışı edilme korkusuyla, hiçbir kaynak veya sıhhi tesise erişim olmadan, temel ihtiyaçlarını karşılamamanın hiçbir yolu olmadan aylarca sokaklarda yaşamaya zorlanırlarsa, 3. Madde kapsamında bir sorun ortaya çıkarabilir (hem sağlık endişesi olmayan hem de çocuksuz yetişkinler açısından: *a.g.e.* [BD], §§ 235-264, ve *N.H. ve Diğerleri v. Fransa*; buna karşın, başvuranların, yetkililer tarafından finanse edilen özel bir sığınma evine yerleştirildiği, yiyecek ve tıbbi bakım verildiği ve çocukların okula gittiği duruma ilişkin, *N.T.P. ve Diğerleri v. Fransa* , ve başvuranların geçici olarak bir otoparkta kurulan çadır kampında kaldıkları ve yetkililerin maddi yaşam koşullarını iyileştirmek için önlemler aldığı, özellikle tıbbi bakım, çocukların okula gitmesinin ve daha sonra bir daireye yerleştirilmelerinin sağlanmadığı duruma ilişkin, *B.G. ve Diğerleri v. Fransa*). Devletler, 3. Madde uyarınca, refakatsiz çocukları korumak ve onların sorumluluklarını almakla yükümlüdür. Bu da yetkililerin onları bu şekilde tanımlamasını, ayrıca çocuklar taraf devlete sığınma başvurusu yapmasalar bile başka bir devlete talepte bulunmak ya da oradaki aile üyelerine katılmak niyetinde olmaları halinde yeterli barınma yerlerine yerleştirilmelerini sağlayacak önlemler almasını gerektirir (Calais'deki geçici bir kampa yönelik karar için bakınız, *Han v. Fransa*; ve Idomeni'deki geçici bir kamptaki durum ile ilgili bakınız *Sh.D. ve Diğerleri v. Yunanistan, Avusturya, Hırvatistan, Macaristan, Kuzey Makedonya, Sırbistan ve Slovenya*; ayrıca kendisini refakatsiz çocuk olarak tanımlayan ancak gerçek yaşı hususunda şüpheler bulunan sığınmacıların kabulleri hakkında bakınız *MD v. Fransa*). *Rahimi v. Yunanistan* (§§ 87-94) davasında, Mahkeme ayrıca, 3. Maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir; çünkü yetkililer, refakatsiz bir çocuk sığınmacı olan başvurana, idari gözetimin sonlandırılmasından sonra konaklama konusunda herhangi bir yardım sunmamıştır. *R.R. ve Diğerleri v. Macaristan* , §§ 48-65 davasında, Mahkeme, başvuranların geçiş bölgesinde kaldıkları süre boyunca maruz kaldıkları koşullar dikkate alındığında 3. Maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (ayrıca yukarıdaki şu bölümlere bakınız “Geçiş bölgelerinde ve kabul merkezlerinde tutulma”, “Sözleşme'nin 3. Maddesi: Genel ilkeler” ve “Çocuklar ve özel ihtiyaç sahibi yetişkinler”).

45. *Darboe ve Camara v. İtalya* davasında Mahkeme, 8. Maddenin uluslararası koruma talep eden ve küçük olduğunu iddia eden göçmenlerin yaş değerlendirme prosedürleri için geçerli olduğunu tespit etmiştir. Bir kişinin yaşı kişisel bir kimlik belirleme aracıdır ve usule ilişkin güvenceler de dahil olmak üzere, küçük olduğunu iddia eden bir bireyin yaşını belirleme prosedürü, özellikle göç bağlamında yaş değerlendirme prosedürlerinin önemi göz önüne alındığında, küçük olmasından kaynaklanan tüm haklarının kendisine garanti altına alınması için gereklidir. Bu nedenle, bir bireyin küçük olup olmadığını belirlemek, haklarını tanımanın ve gerekli tüm bakım düzenlemelerini yapmanın ilk adımıdır. Bir küçük yanlış bir şekilde yetişkin olarak tanımlanırsa, haklarını ihlal eden ciddi önlemler alınabilir (§§ 121-126). Bir kişinin yaşının değerlendirilmesi, küçük olma statüsüyle ilgili şüphe durumunda gerekli bir adım olsa da bir yasal temsilcinin veya vasinin atanması, bir avukata erişim ve yaşı hakkında şüphe duyulan kişinin prosedüre bilinçli katılımı da dahil olmak üzere, söz konusu prosedüre yeterli usul güvenceleri de eşlik etmelidir (§§ 142-157). Mahkeme, yetkililerin başvuran için derhal bir yasal vasi veya temsilci atamamasının, başvuranın usulüne uygun ve etkili bir şekilde sığınma talebinde bulunmasını engellediğini ve başvuranın, küçük olduğunu belirtmesine rağmen, yetkililerin yaş küçüklüğü karinesini (bu karine küçük olduğunu beyan eden refakatsiz yabancı kişinin özel hayatına saygı hakkının korunmasının doğal bir unsurudur) dikkate almamaları ve başvurana yaş belirleme sürecinde sağlanan usulî güvencelerdeki eksiklikler (geçirdiği yaş değerlendirme prosedürünün türü ve olası sonuçları hakkında bilgi verilmemesi; bir hata payını göstermeyen tıbbi raporun tebliğ edilmemesi; ve başvuranın reşit olduğu sonucuna varan adli karar veya idari tedbirin olmaması ve bunun başvuranın temyize gitmesini imkânsız hale getirmesi) nedeniyle dört aydan fazla bir süre boyunca aşırı kalabalık bir yetişkin kabul merkezine yerleştirildiğini tespit etmiştir. Bu nedenle Mahkeme, yetkililerin başvuranı uluslararası koruma talep eden refakatsiz bir küçük olarak koruma konusundaki olumlu yükümlülüklerine uymak için gerekli özenle hareket etmemeleri nedeniyle 8. Maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir. Mahkeme, ayrıca, başvuranın yetişkin kabul merkezinde kalış süresi ve koşulları nedeniyle 3. Maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir.

46. Bir mülteci çocuğun kardeşlerinden farklı bir şehirde bir kabul tesisine yerleştirildiği durumlarda, yetkililer, kardeşler arasında düzenli temasın sağlanması ve aile bağlarının sürdürülmesi ve geliştirilmesi ve onların başarılı bir şekilde yeniden bir araya gelmesi amacıyla hareket etmek üzere Sözleşme'nin 8. Maddesi uyarınca olumlu bir yükümlülük altındadır (*A.J. v. Yunanistan* (k.k.), §§ 82-85).

47. *Omwenyeye v. Almanya* (k.k.) davasında, başvuran sığınmacı, sığınma prosedürü süresince geçici ikametgâha sahipken, geçici ikametgahına bağlı koşulları -belirli bir şehrin topraklarında kalma zorunluluğunu- ihlal ederek kanuni statüsünü kaybetmiştir. Mahkeme, bu nedenle, 4 No.lu Protokol'ün 2. Maddesine dayanılamayacağı tespitinde bulunmuştur.

3. Barınma hükümleri için yerel kararların icra ettirilmesi

48. M.K. ve Diğerleri v. Fransa davasında Mahkeme, iç hukukta öngörülen bir hak olan sığınmacılara ve çocuklarına acil barınma hakkı verilmesi veya reddedilmesi kararının, 6 § 1 Maddesinin amaçları bakımından bir "medeni hak" oluşturduğuna karar vermiştir (§ § 104-118). Davalı devlet yetkililerinin, yerel mahkemelerin kendilerini başvuranlar için acil barınma yeri bulmaya zorlayan emirlerini uygulamamaları, söz konusu hükmün ihlalini teşkil etmiştir (§§ 151-164). Başvuranlara ancak Mahkeme, Mahkeme İchtüzüğü'nün 39. Maddesi uyarınca geçici tedbirlere işaret ettikten sonra konaklama olanağı sağlanmıştır (§§ 23-25, 49-51 ve 73-75 ve bkz. aşağıdaki "İchtüzük 39 / Geçici tedbirler" bölümü).

II. Sınır dışı etme, iade ve ilgili senaryolara ilişkin davaların maddi ve usule ilişkin boyutları

Sözleşme'nin 2. Maddesi

"1. Herkesin yaşama hakkı kanunla korunur. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın infaz edilmesi dışında, hiç kimsenin yaşamına kasten son verilemez.

2. Ölüm, aşağıdaki durumlardan birinde mutlak zorunlu olanı aşmayacak bir güç kullanımı sonucunda meydana gelmişse, bu Maddenin ihlaline neden olmuş sayılmaz:

(a) Bir kimsenin yasa dışı şiddete karşı korunmasının sağlanması;

(b) Bir kimsenin usulüne uygun olarak yakalanmasını gerçekleştirme veya usulüne uygun olarak tutulu bulunan bir kişinin kaçmasını önleme;

(c) Bir ayaklanma veya isyanın kanuna uygun olarak bastırılması"

Sözleşme'nin 3. Maddesi

"Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz."

Sözleşme'nin 6. Maddesi

"1. Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan... "

Sözleşme'nin 8. Maddesi

"1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.

2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir."

Sözleşme'nin 13. Maddesi

"Bu Sözleşme'de tanınmış olan hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkes, söz konusu ihlal resmi bir hizmetin ifası için davranan kişiler tarafından gerçekleştirilmiş olsa dahi, ulusal bir merci önünde etkili bir yola başvurma hakkına sahiptir."

Sözleşme'ye ek 4 No'lu Protokol'ün 4. Maddesi

"Yabancıların topluca olarak sınır dışı edilmesi yasaktır."

Sözleşme'ye ek 7 No'lu Protokol'ün 1. Maddesi

“1. Bir Devletin ülkesinde hukuka uygun olarak ikamet eden bir yabancı, hakkında hukuka uygun olarak verilmiş bir karar bulunmadıkça sınır dışı edilemez; bu kimseye şu imkanlar verilir:

sınır dışı edilmesine karşı gerekçeler ileri sürme,

durumun yeniden incelenmesini sağlama, ve

bunun için, yetkili bir merci veya bu merciin gösterdiği kişi ya da kişiler önünde temsil edilme.

2. Sınır dışı etme kararı kamu düzeni için gerekli ise veya ulusal güvenlik nedenine dayanıyorsa, yabancı kişi birinci fıkranın (a), (b) ve (c) bentlerinde yer alan haklarını kullanmadan önce de sınır dışı edilebilir.”

Sözleşme'ye ek 13 No'lu Protokol'ün 1. Maddesi

İdam cezası kaldırılmıştır. Hiç kimse bu cezaya çarptırılmaz ve idam edilemez.

A. Sözleşme'nin 2. ve 3. Maddeleri

1. Mahkeme'nin sığınma ile ilgili geri gönderme davalarında 2. ve 3. Maddeler hakkındaki değerlendirmesinin kapsamı ve esasa ilişkin boyutları

49. Siyasi sığınma hakkı ne Sözleşme'de ne de Protokollerinde yer almaktadır. Mahkeme mevcut sığınma başvurusunu kendisi incelememekte veya devletlerin 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi veya Avrupa Birliği hukuku kapsamındaki yükümlülüklerini nasıl yerine getirdiğini denetlememektedir (*F.G. v. İsveç* [BD], § 117; *Sufi ve Elmi v. Birleşik Krallık*, §§ 212 ve 226). Ancak, bir yabancının bir Sözleşmeye taraf devlet tarafından sınır dışı edilmesi, 2. ve 3. Madde uyarınca bir soruna yol açabilir. Bu nedenle, söz konusu kişinin sınır dışı edilmesi durumunda varış ülkesinde 2. veya 3. Maddelere aykırı muameleye maruz kalma riskiyle karşı karşıya kalacağına dair sağlam dayanakların gösterildiği durumlarda Sözleşme uyarınca bu kişi Sözleşmeye taraf devletin sorumluluğuna girer. Bu durumlarda, 2. ve 3. Maddeler söz konusu kişiyi o ülkeye sınır dışı etmeme yükümlülüğünü ifade eder (*F.G. v. İsveç*, §§ 110-111). Aynı inceleme seviyesi, sınır dışı edilmenin yasal dayanağına bakılmaksızın (iade veya sınır dışı etmeye ilişkin, *Khasanov ve Rakhmanov v. Rusya* [BD], §94) 3. Maddeye aykırı muameleye maruz kalmaya yönelik gerçek risk iddiaları için de geçerlidir. 2. Maddeye ilişkin geri gönderme davaları -özellikle başvuranın ölüm cezasına maruz kalma riski bakımından- tipik olarak 3. Madde ile ilgili sorunları da ortaya çıkarabilmektedir (aşağıdaki “Ölüm cezası: 6 No.lu Protokolün 1. Maddesi ve 13 No.lu Protokolün 1. Maddesi:” bölümüne bakınız): geri gönderme davalarında ilgili ilkeler 2. ve 3. Madde değerlendirmelerinde aynı olduğundan, Mahkeme her iki Madde kapsamındaki meselelerin birbirinden ayrılamaz olduğunu belirterek bunları birlikte inceler (bakınız, *F.G. v. İsveç* [BD], § 110; *L.M. ve Diğerleri v. Rusya*, § 108) ya da 3. Madde kapsamındaki ilgili ana şikâyet bağlamında 2. Madde şikâyetiyle ilgilenir (bakınız, *JH v. Birleşik Krallık*, § 37).

50. Mahkeme, söz konusu kişinin sınır dışı edilmesi halinde, varış ülkesinde 2. ya da 3. Maddelere aykırı bir muameleye maruz kalma riskiyle karşı karşıya kalacağına inanmak için önemli gerekçelerin gösterilip gösterilmediğini değerlendirmek zorunda olduğu çok sayıda davaya bakmıştır. Mahkeme, büyük ölçüde, Büyük Daire kararları (*F.G. v. İsveç* ([BD], §§ 110-127), *J.K. ve Diğerleri v. İsveç* ([BD], §§ 77-105) ve yakın zamanda *Khasanov ve Rakhmanov v. Rusya* ([BD], §§ 93-116) ile söz konusu ilkeleri pekiştirmiştir. Risk değerlendirmesi, başvuranın varış ülkesine gönderilmesinin öngörülebilir sonuçlarına, oradaki genel durum ve kişisel koşulları ışığında odaklanmalıdır. Böyle bir riskin varlığı tespit edilirse, başvuranın geri gönderilmesi, riskin genel bir şiddet durumundan, başvuranın kişisel bir özelliğinden veya ikisinin bir birleşiminden kaynaklanıp kaynaklanmadığına bakılmaksızın, mutlaka 3. Maddeyi ihlal edecektir (*Khasanov ve Rakhmanov v. Rusya* [BD], § 95). Gerçek bir riskin varlığının değerlendirilmesi mutlaka titiz bir değerlendirme olmalıdır (*F.G. v. İsveç* ([BD], §§ 113; *Khasanov ve Rakhmanov v. Rusya* [BD], § 109). İlke olarak, başvuranın, şikâyet edilen tedbirin uygulanması durumunda, 3. Maddeye aykırı bir muameleye tabi tutulacağı konusunda gerçek bir riske maruz kalacağına inanmak için önemli gerekçeler olduğunu kanıtlayabilecek kanıtlar sunması gerekir; bu tür kanıtların sunulduğu durumlarda, Mahkeme'nin ortaya

koyduğu şüpheleri ortadan kaldırmak Hükümetin görevidir (*Khasanov ve Rakhmanov v. Rusya* [BD], § 109). Bazı özel parametreler ve değişiklikler, aşağıdaki paragraflarda belirtildiği gibi bu genel ilke için geçerlidir.

51. Başvuran henüz sınır dışı edilmemişse, değerlendirme için esas nokta Mahkeme'nin davayı değerlendirmesi olmalıdır (kişinin sınır dışı edildiği senaryolar için bakınız, *R v. Fransa*; *X v. İsviçre*; ve *A.S. v. Fransa*). Yerel makamlarca nihai kararın alınmasından sonra gün ışığına çıkan bilgilerin dikkate alınmasının gerekli olduğu durumlarda tam ve *ex nunc* (geleceğe yönelik) bir değerlendirme gereklidir (*Khasanov ve Rakhmanov v. Rusya* [BD], § 106; *F.G. v. İsveç* [BD], § 115; *Sufi ve Elmi v. Birleşik Krallık*, § 215). Bu durum tipik olarak, Mahkeme İç Tüzüğü'nün 39. Maddesi uyarınca bir ihtiyati tedbirin Mahkeme tarafından belirtilmesinin bir sonucu olarak sınır dışı edilmenin ertelenmesi durumunda ortaya çıkar. Bu tür davalarda Sözleşmeye taraf devletlerin 3. Madde kapsamındaki sorumluluğunun niteliği, bir kişiyi kötü muamele riskine maruz bırakma eyleminde yattığı için, riskin mevcudiyeti, öncelikle sınır dışı etme sırasında Sözleşmeye taraf devlet tarafından bilinen veya bilinmesi gereken gerçeklere atıfta bulunularak değerlendirilmelidir (*F.G. v. İsveç* [BD], § 115). Bu hüküm, *ex nunc* ilkesinin birincil amacının, yerel kararın kabulü ile başvuranın 3. Madde şikâyetinin Mahkeme tarafından değerlendirilmesi arasında önemli bir sürenin geçtiği bu nedenle, kabul eden devletteki durumun gelişebileceği, yani kötüleşebileceği veya iyileşebileceği durumlarda bir koruma görevi görmek olduğunu göstermektedir (*Khasanov ve Rakhmanov v. Rusya* [BD], § 106). Belirli bir ülkedeki genel durum ve dinamiği ile belirli bir savunmasız grubun varlığına dair bulguya ile ilgili bu tür davalardaki herhangi bir bulgu, özünde, Mahkeme tarafından eldeki malzeme temelinde yapılan olgusal bir *ex nunc* değerlendirmesidir (*Khasanov ve Rakhmanov v. Rusya* [BD], § 107). Bazı durumlarda Mahkeme, kötü muamele riskine ilişkin olarak varış ülkesindeki genel durumun, riskin yerleşik olduğunu tespit ettiği önceki kararları vermesinden bu yana iyileşip iyileşmediğini incelemek zorunda kalmıştır. Bunu yaparken Mahkeme, bir "iyileşmeyi" genel durumun değerlendirilmesinde karşılanması gereken ekstra bir unsur veya kriter olarak görmemiş, bu kavramı yalnızca ilgili ülkelerdeki gelişmeleri tanımlamak için kullanmıştır. Mahkeme, belirli bir ülkedeki genel durumun iyileştirilmesini yetersiz bulduğu durumlarda da aynı şekilde hareket etmiştir. Buna göre, belirli bir ülkedeki genel durumda bir iyileşme veya kötüleşme olup olmadığına ilişkin herhangi bir inceleme, olgusal bir değerlendirme anlamına gelir ve değişen koşullar ışığında Mahkeme tarafından gözden geçirilebilir. Bu nedenle, bireysel bir davayı ele alırken Mahkeme tarafından genel durumun bu şekilde yeniden incelenmesini engelleyen hiçbir şey yoktur (*Khasanov ve Rakhmanov v. Rusya* [BD], § 108).

52. Geri gönderme sonrası gerçek bir risk değerlendirilmesi için başlangıç noktası, varış ülkesindeki genel durumun incelenmesi olmalıdır. Bu bağlamda ve bununla ilgili olduğu durumlarda, varış ülkesinde genel bir şiddet durumu olup olmadığı dikkate alınmalıdır (*Khasanov ve Rakhmanov v. Rusya* [BD], § 96; *Sufi ve Elmi v. Birleşik Krallık*, § 216). Bununla birlikte, şiddetin yoğunluk düzeyi, söz konusu ülkeye yapılacak herhangi bir geri göndermenin Sözleşme'nin 3. Maddesini zorunlu olarak ihlal edeceği sonucuna varmak için yeterli olmadığı sürece, söz konusu ülkeye sınır dışı edilme durumunda, genel bir şiddet durumu normalde kendi başına 3. Maddenin ihlalini teşkil etmez. Mahkeme, yalnızca ilgili kişinin söz konusu ülkeye dönüşünde bu tür şiddete maruz kalması nedeniyle gerçek bir kötü muamele riskinin bulunduğu en aşırı durumlarda böyle bir yaklaşımı benimseyecektir (*Khasanov ve Rakhmanov v. Rusya* [BD], § 96; *Sufi ve Elmi v. Birleşik Krallık*, § 218). Gerçekten de, zor güvenlik koşullarının bulunduğu varış yerleriyle ilgili davalarda, Mahkeme normal olarak ek bireysel risk faktörlerine de önem vermektedir (savunmasız bir gruba üye olma gibi, bakınız, yakın zamanda, Suriye ile ilgili olarak: *MD ve Diğerleri v. Rusya*, §§ 104-111; ve *OD v. Bulgaristan*, §§ 50-55).

53. Başvuranın sistematik olarak kötü muameleyle maruz kalan bir grubun üyesi olduğunu iddia etmesi halinde, Mahkeme, Sözleşme'nin 3. Maddesinin sağladığı korumanın başvuranın, gerektiğinde mevcut kaynaklara dayanarak, söz konusu uygulamanın varlığına ve kendisinin ilgili grubun üyesi olduğuna inanmak için ciddi nedenler olduğunu kanıtladığı durumlarda devreye girdiğini düşünmektedir. Bu tür iddiaların değerlendirilmesi, bir yandan belirli bir ülkedeki genel şiddet durumuyla ilgili değerlendirmeden ve diğer yandan bireysel koşullardan farklıdır. Bu değerlendirmenin *ilk adımı*, riskin "genel durum" kısmına giren sistematik olarak kötü muameleyle maruz kalan bir grubun varlığının tespit edilip

edilmediğinin incelenmesi olmalıdır. Hedef alındığı iddia edilen savunmasız bir gruba ait başvuranlar, genel durumu değil, üye olduklarını iddia ettikleri grubun maruz kaldığı uygulamanın veya yüksek kötü muamele riskinin varlığını açıklamalıdır. Bir *sonraki adım olarak*, daha fazla bireysel koşul veya ayırt edici özellik göstermek zorunda kalmadan, ilgili gruba üye olduklarını göstermelidirler (*Khasanov ve Rakhmanov v. Rusya* [BD], §§ 97-99). Belirli bir savunmasız grubun varlığına ilişkin bulgu, özünde, Mahkeme tarafından eldeki malzemeye dayanarak yapılan olgusal bir *ex nunc* değerlendirmesidir (§ 107) ve ispat yükünün dağılımı ilişkin yerleşik ilkeler, savunmasız bir gruba ait olmaya dayalı iddialar için geçerlidir (§ 109-112). Bu bakımdan, Sözleşme'nin 2. ve 3. Maddelerinde korunan hakların mutlak niteliğini ve sığınmacıların genellikle karşılaştıkları kırılğan durumu dikkate alarak, spesifik bir kişinin geri gönderildiğinde söz konusu Maddelere aykırı kötü muamele uğrama riskiyle karşılaşabileceğini gösteren vakalar hakkında Sözleşmeye taraf devletin haberdar edilmesi halinde, Sözleşme'nin 2. ve 3. Maddeleri kapsamındaki yükümlülükler, kamu makamlarının bu riskin analizini kendiliğinden yapmalarını gerektirir. (*F.G. v. İsveç* [BD], § 127; *Amerkhanov v. Türkiye*, §§ 52-58; *Batyrkhairov v. Türkiye*, §§ 46-52; *M.D. ve Diğerleri v. Rusya*). Bu, özellikle ulusal makamların sığınmacının sistematik olarak bir kötü muamele uygulamasına maruz kalan bir grubun üyesi olabileceğinden haberdar edildiği ve söz konusu uygulamanın varlığına ve kişinin ilgili gruba üyeliğine inanmak için ciddi nedenlerin olduğu durumlar için geçerlidir (*F.G. v. İsveç* [BD], § 127).

54. Bazı risk artırıcı koşullarla ilgili olarak olası bir haklı zulüm korkusuna rağmen, bir grubun sistematik olarak kötü muamele maruz kaldığının tespit edilemediği durumlarda, başvuranlar kendilerini gerçek bir kötü muamele maruz kalma riskini altında olduklarını gösteren daha özel ayırt edici özelliklerin varlığını gösterme yükümlülüğü altındadır. Bu tür bireysel koşulların gösterilmemesi, Mahkemenin Sözleşme'nin 3. Maddesinin ihlal edilmediğini tespit etmesine yol açacaktır (*Khasanov ve Rakhmanov v. Rusya* [BD], § 100). Özellikle, bir başvuran ister dini veya siyasi inançlar ister cinsel yönelim veya diğer gerekçeler olsun, belirli bir bireysel sığınma gerekçesine dayanmamayı veya bunu ifade etmekten kasten kaçınarak açıklamamayı seçerse, ilgili devletin bu gerekçeyi kendi başına açığa çıkarması beklenemez. (*F.G. v. İsveç* [BD], § 127).

55. Her ne kadar bir dizi bireysel etmen ayrı ayrı ele alındığında gerçek bir risk oluşturmasa da, aynı etmenler birlikte ele alındığında ve bunlar genel şiddet ve yüksek güvenlik durumu içerisinde düşünüldüğünde gerçek bir riske yol açabilir (*J.K. ve Diğerleri v. İsveç* [BD], § 95; *N.A. v. Birleşik Krallık*, § 130). Bu tür risk etmenler temsil edebilecek unsurlar arasında önceki bir adli sicil kaydı ve/veya tutuklama emri, geri gönderilen kişinin yaşı, cinsiyeti ve menşe ülkesi ve yurt dışında sunulan önceki bir sığınma talebi yer almaktadır (bakınız, *J.K. ve Diğerleri v. İsveç* [BD], § 95; *N.A. v. Birleşik Krallık*, §§ 143 - 144 ve 146).

56. Sözleşme'nin 3. Maddesi sadece devlet makamlarından kaynaklanan tehlikeler için değil, aynı zamanda tehlikenin kamu görevlisi olmayan kişi veya gruplardan kaynaklandığı durumlarda da geçerlidir. Bununla birlikte, riskin gerçek olduğu ve kabul eden devlet makamlarının uygun koruma sağlayarak riski ortadan kaldıramayacağı gösterilmelidir (*J.K. ve Diğerleri v. İsveç*, [BD], § 80). Bu bağlamda, başvuranın menşe devlette korunma veya yer değiştirme olasılığı da önemlidir. Sözleşme'nin 3. Maddesi, bu haliyle, bir kişinin, menşe ülkesine geri gönderilmesinin, söz konusu hüküm tarafından yasaklanan muamele maruz kalacağı konusunda gerçek bir risk ile karşı karşıya kalacağı ile ilgili iddiasına ilişkin değerlendirmelerinde, devletlerin bir ülke içi yer değiştirme seçeneğinin varlığına güvenmelerini engellemezken, ülke içi yer değiştirme seçeneğine dayanmak, sınır dışı eden devletin, başvuranın sınır dışı edilmesi kararının bir sonucu olarak, Sözleşme'nin 3. Maddesine aykırı muamele maruz kalmamasını sağlama sorumluluğunu etkilemez. Bu nedenle, ülke içi yer değiştirme seçeneğine güvenmenin bir ön koşulu olarak, belirli güvencelerin mevcut olması gerekir: sınır dışı edilecek kişi ilgili bölgeye seyahat edebilmeli, kabul alabilmeli ve oraya yerleşebilmelidir, aksi takdirde 3. Madde uyarınca bir sorun ortaya çıkabilir, bu tür güvencelerin yokluğunda, başvuranın kendini menşe ülke içerisinde kötü muamele maruz kalma olasılığının bulunduğu bir yerde bulması olasılığı varsa bu sorun daha da artar. (*J.K. ve Diğerleri v. İsveç* [BD], §§ 81-82; *Salah Sheekh v. Hollanda*, § 141; *Sufi ve Elmi v. Birleşik Krallık*, § 266).

57. Mahkeme *J.K. ve Diğerleri* kararında ispat yükümlülüğünün dağılımını açıklığa kavuşturmuştur. Mahkeme, *J.K. ve Diğerleri v. İsveç* ([BD], §§ 91) kararında ispat yükünün dağıtılması konusunda, tüm ilgili olayları sığınma başvurusu sürecinde tespit etmesinin ve değerlendirmesinin sığınmacılar ve göç makamlarının ortak görevi olduğunu belirtmektedir. Bir yandan, bir sığınmacının delil toplamada karşılaşılabileceği tüm zorlukları dikkate almanın önemi Mahkeme tarafından kabul edilmesine bunun da sığınmacının beyanlarının ve bunları desteklemek için sunulan belgelerin güvenilirliğini değerlendirirken kendilerine şüpheden yararlanma hakkı sağlamayı sıklıkla gerekli kıldığı halde, kendi kişisel koşulları ile ilgili olarak sığınmacıların ispat yükü devam etmektedir. Ancak, bir sığınmacının beyanlarının doğruluğunu sorgulamak için güçlü nedenler belirten bilgiler sunulduğunda, kişi bu beyanlardaki iddia edilen yanlışlıklara karşı tatmin edici bir açıklama sunmalıdır. Başvuranın bazı ayrıntılara ilişkin açıklaması biraz mantıksız görünse bile, Mahkeme bunun başvuranın iddiasının genel güvenilirliğini azaltmayacağı kanaatine varmıştır. Mahkeme ayrıca, yasal bir temsilci ve tercüman desteğinin olmamasının ve işlemlerin yürütüldüğü dili konuşmamasının, başvuranların davalarını sunma yeteneklerini önemli ölçüde etkilediğini kabul etmiştir (*M.D. ve Diğerleri v. Rusya*, § 92, başvuranlara daha sonra yasal temsilciler tarafından destek sağlandığı ve ardından kendilerinin doğrulanmış beyanlarda bulunduğu duruma ilişkin, §§ 93-96). Öte yandan, başka bir devletteki genel durum, kamu makamlarının koruma sağlama yeteneği de dahil olmak üzere, yetkili yerel göçmenlik makamları tarafından yerinde tespit edilmelidir (*J.K. ve Diğerleri v. İsveç* [BD], § 98; ve yerel makamların, devlet dışı aktörlerden kaynaklanan zararlara karşı devlet korumasının mevcudiyetini değerlendirme yükümlülüğü ve eşcinsel bir kişi olarak başvuranın menşe ülkesinde kötü muameleyle maruz kalma risklerinin değerlendirilmesi ile ilgili örnek olarak bakınız *B. ve C. v. İsviçre*; ve başvuranların davalarını sunamamaları, savaşın harap ettiği bir ülkeden kaçmış olmaları ve o ülkedeki güvenlik risklerinin güvenilir ve nesnel kaynaklardan menşe ülkeyle ilgili bilgileri tespit etmek ve dikkate almak ve başvuranların zorla geri gönderilmeleri durumunda karşı karşıya kalacakları risklerin kapsamlı bir analizini yapmakla yükümlü olan yerel mahkemelerin dikkatini çekmesi durumuna ilişkin, *M.D. ve Diğerleri v. Rusya*)

58. Mahkeme, gönderilen devlette 3. Maddeye aykırı kötü muamelenin önemine ilişkin olarak, 3. Maddeye aykırı olarak tespit edilmiş geçmişteki kötü muamelenin gelecekteki gerçek bir kötü muamele riskinin güçlü bir göstergesi olacağını değerlendirmiştir. Ancak Mahkeme, söz konusu ilkesel yaklaşım için başvuranın söz konusu ülkedeki genel durumla ilgili güvenilir ve nesnel kaynaklardan gelen bilgilerle tutarlı olan genel olarak tutarlı ve güvenilir bir olay açıklaması yapmasını şart koşmuştur. Bu gibi durumlarda, ispat yükü, bu riskle ilgili şüpheleri ortadan kaldırmak için Hükümete geçer (*J.K. ve Diğerleri v. İsveç* ([BD], §§ 99-102). Aynı zamanda, geçmişte bir zulmün veya kötü muamelenin yaşanmaması, gelecekteki kötü muamele riskinin değerlendirilmesinde belirleyici bir etmen değildir (*TK ve Diğerleri v. Litvanya*, §§ 81-82).

59. Mahkemenin değerlendirmesinin niteliği ile ilgili olarak, Mahkeme, sığınmacıların sınır dışı edilmesine ilişkin davalarda, fiili sığınma başvurularını incelememekte veya devletlerin Mülteci Sözleşmesi kapsamındaki yükümlülüklerini nasıl yerine getirdiklerini doğrulamamaktadır. Mahkeme'nin başlıca kaygısı, başvuranı, doğrudan veya dolaylı olarak, kaçtığı ülkeye keyfi *geri göndermeye* karşı koruyan etkili güvencelerin olup olmadığıdır (*F.G. v. İsveç* [BD], § 117). Sözleşme'nin 1. Maddesi gereğince, güvence altına alınan hak ve özgürlüklerin uygulanması ve icrasına ilişkin birincil sorumluluk ulusal makamlara yüklenmiştir. Bu nedenle Mahkeme'ye şikâyet mekanizması, insan haklarını koruyan ulusal sistemlerin ikincil bir parçasıdır. Bu ikincil nitelik, Sözleşme'nin 13. ve 35 § 1 Maddelerinde ifade edilmiştir (*Khasanov ve Rakhmanov v. Rusya* [BD], § 102; *FG. v. İsveç* [BD], § 117; *MSS v. Belçika ve Yunanistan* [BD], §§ 286-287). Bununla birlikte, Mahkeme, taraf devletin yetkilileri tarafından yapılan değerlendirmenin yeterli olduğu ve yerel materyallerle olduğu kadar diğer Sözleşmeye taraf olan veya olmayan devletler, Birleşmiş Milletler kurumları ve saygın sivil toplum kuruluşları gibi diğer güvenilir ve nesnel kaynaklardan gelen materyallerle de desteklendiği konusunda tatmin olmalıdır (*Khasanov ve Rakhmanov v. Rusya* [BD], § 103; *F.G. v. İsveç* [BD], § 117; *N.A. v. Birleşik Krallık*, § 119). Ayrıca, ulusal yargılamaların yürütüldüğü durumlarda, olaylara ilişkin kendi değerlendirmesini yerel mahkemelerin değerlendirmesinin yerine koymak Mahkeme'nin görevi değildir ve genel bir kural olarak, önlerindeki delilleri değerlendirme görevi bu mahkemelere aittir. Ancak bu, Mahkemenin sorumluluğundan feragat etmesine ve iç hukuk yollarının

kullanılmasından elde edilen sonucun tüm denetiminden vazgeçmesine yol açmamalıdır, aksi takdirde Sözleşme tarafından güvence altına alınan haklar herhangi bir özden yoksun olacaktır. Sözleşme'nin 19. Maddesi uyarınca, Mahkeme'nin görevi, Sözleşme'ye taraf devletler tarafından üstlenilen taahhütlere uyulmasını sağlamaktır (*Khasanov ve Rakhmanov v. Rusya* [BD], § 104). Genel bir ilke olarak, ulusal makamlar sadece gerçekleri değil, daha özel olarak tanıkların güvenilirliğini değerlendirmek için daha iyi konumdadır, çünkü ilgili bireyin tutumunu görme, duyma ve değerlendirme fırsatına sahiptirler (*F.G. v. İsveç* [BD], § 118). Bununla birlikte, değerlendirmeleri Mahkeme'nin incelemesine de tabidir (*Khasanov ve Rakhmanov v. Rusya* [BD], § 105). Buna karşın, yerel makamların, sığınma başvurusunda bulunan başvuranları menşe ülkelerine geri göndermeden önce, Sözleşme'nin 3. Maddesine aykırı muameleye maruz kalınacağı riskinin olduğu iddiasını incelemeyeceği durumlarda, Mahkeme, bunun 3. Madde kapsamındaki usulî yükümlülüklerin yerine getirilmemesi anlamına geldiği sonucuna varmıştır (*Shenturk ve Diğerleri v. Azerbaycan*, §§ 112-117).

60. Delillerin değerlendirilmesi ile ilgili olarak, Mahkeme'nin içtihadında, "riskin mevcudiyetinin öncelikle, sınır dışı etme sırasında Sözleşme'ye taraf devlet tarafından bilinen veya bilinmesi gereken gerçeklere atıfta bulunularak değerlendirilmesi gerektiği" açıkça ortaya konmuştur (*Khasanov ve Rakhmanov v. Rusya* [BD], § 113; *F.G. v. İsveç* [BD], § 115). Sözleşmeye taraf devlet, yalnızca başvuran tarafından sunulan kanıtları değil, aynı zamanda incelenen davayla ilgili diğer tüm gerçekleri de dikkate alma yükümlülüğü altındadır (*Khasanov ve Rakhmanov v. Rusya* [BD], § 113; *J.K. ve Diğerleri v. İsveç* [BD], § 87). Ülke materyaline verilecek ağırlığı değerlendirirken Mahkeme, bu materyalin kaynağına, özellikle de güvenilirliğine ve nesnelliklerine dikkat edilmesi gerektiğine karar vermiştir. Raporlar bakımından, yazarın yetkisi ve itibarı, derlendikleri soruşturmanın ciddiyeti, sonuçlarının tutarlılığı ve diğer kaynaklar tarafından desteklenmesi ilgili hususlardır (*Khasanov ve Rakhmanov v. Rusya* [BD], § 114; *J.K. ve Diğerleri v. İsveç* [BD], § 88). Mahkeme ayrıca, söz konusu materyalin yazarının söz konusu ülkedeki mevcudiyeti ve raporlama kapasitelerinin dikkate alınması gerektiğini kabul etmektedir (*Khasanov ve Rakhmanov/Rusya* [BD], § 115; *J.K. ve Diğerleri v. İsveç* [BD], § 89; *Sufi ve Elmi v. Birleşik Krallık*, § 231). Mahkeme, hükümetlerin ve sivil toplum kuruluşlarının tehlikeli ve değişken durumlarda bilgi toplamada karşılaştıkları birçok zorluğu takdir ederek bir çatışmanın hemen yakınında soruşturma yapılmasının her zaman mümkün olmayacağını ve bu gibi durumlarda, duruma ilişkin birinci elden bilgi sahibi olan kaynakların sağladığı bilgilere dayanılması gerekebileceğini kabul etmektedir (*Khasanov ve Rakhmanov v. Rusya* [BD], § 115; *J.K. ve Diğerleri v. İsveç* [BD], § 89; *Sufi ve Elmi v. Birleşik Krallık*, § 232). İddia edilen riski değerlendirirken, Mahkeme ilgili materyalleri *proprio motu* (kendiliğinden) elde edebilir. Bu ilke, Mahkeme'nin içtihatlarında kesin olarak ortaya konmuştur (*Khasanov ve Rakhmanov v. Rusya* [BD], § 116; *J.K. ve Diğerleri v. İsveç* [BD], § 90). Uluslararası bir insan hakları mahkemesi olarak Mahkeme, ilgili Sözleşmeye taraf devletin yerel makamları tarafından sunulan materyalleri diğer güvenilir ve nesnel kaynaklardan gelen materyallerle karşılaştırmadan dikkate alsaydı, bu sınır dışı veya iade edilme ile karşı karşıya kalan yabancılarla ilgili davalarda 3. Madde uyarınca çok dar bir yaklaşım olurdu (*Khasanov ve Rakhmanov v. Rusya* [BD], § 116; *J.K. ve Diğerleri v. İsveç* [BD], § 90; *Salah Sheekh v. Hollanda*, § 136).

61. *Sur place* (çevirmenin notu: kişinin menşe ülkesinden uzakta olduğu durum; menşe ülke dışında) faaliyetler ile ilgili olarak, Mahkeme, bir kişinin söz konusu faaliyetle gerçekten ilgilenip ilgilenmediğini, siyasi ya da dini bir amaç ile mi yoksa kişinin sadece ayrılış sonrası gerekçe oluşturmak için mi dahil olduğunu değerlendirmenin genellikle çok zor olduğunu kabul etmektedir. (*F.G. v. İsveç*, [BD], § 123; *A.A. v. İsviçre*, § 41). *sur place* din değiştirmelerle ilgili olarak, yerel makamlar, başvuranın menşe ülkesine döndüğünde Sözleşme'nin 2. ve 3. Maddelerine aykırı muamele görme riskiyle karşı karşıya olup olmayacağını değerlendirmeden önce, başlangıçta başvuranın din değiştirmesinin gerçek olup olmadığını ve belirli bir inandırıcılık, ciddiyet, uyum ve önem düzeyine ulaşmış olmadığını değerlendirmek zorundadır (*F.G. v. İsveç* [BD], § 144). Mahkeme bu konuda bir dizi farklı senaryo ele almıştır. *F.G. v. İsveç* [BD], davasında başvuranın din değiştirdiği yerel makamlarca biliniyordu, ancak yerel makamlar başvuranın çeşitli etmenlere bağlı olarak kötü muamele riski altında olabilecek bir kişi grubuna ait olabileceğini bilmelerine rağmen, menşe ülkeye geri gönderilme durumunda bundan kaynaklanan riskleri değerlendirememişlerdir: Mahkeme, başvuranın, İsveç makamları tarafından din değiştirmesinin sonuçlarına ilişkin *ex nunc* bir değerlendirme yapılmadan İran'a iade edilmesi durumunda Sözleşme'nin 2.

ve 3. Maddelerinin ihlal edilmiş olacağına karar vermiştir. *A. v. İsviçre* davasında yerel makamlar, başvuranın *sur place* din değiştirmesini inandırıcı bulmuş, bundan kaynaklanan riskleri incelemiş ve başvuranın geri döndüğünde gerçek bir kötü muamele riskiyle karşı karşıya olmadığı sonucuna varmıştır, Mahkeme ise bu değerlendirmeyi yetersiz bulmuştur. *M.A.M. v. İsviçre* davasında, yerel makamlar, başvuranın *sur place* din değiştirmesini inandırıcı bulsa da başvuranın inancını uygulama ve uygulamaya niyetlenme tarzı ve bundan kaynaklanan riskler dahil olmak üzere bu hususu yeterince incelememiştir (§§ 78-79). *M.N. ve Diğerleri v. Türkiye* davası din değiştirme ile ilgili olmayıp *sur place* faaliyetlerle bağlantılı risk iddiaları ile ilgili farklı bir şikâyet türüdür: Başvuranlar, geri gönderen devletteki bir Kuran kursunda yakalanmalarından, bu yakalanmanın medyada yer almasından ve ardından menşe ülkelerinin konsolosluk görevlilerinin tutuldukları idari gözetim merkezine yaptıkları ziyaretten kaynaklanan, sınır dışı edildikten sonra kötü muameleye maruz kalma riskinin olduğunu iddia etmişlerdir.

62. Mahkeme, yukarıda belirtilen tüm ilkelere ilişkin olarak yeterli içtihat geliştirmiştir. Örneğin, ülke materyaline atfedilen ağırlık ile ilgili olarak bakınız, *Sufi ve Elmi v. Birleşik Krallık* (§§ 230-234); bir başvuranın güvenilirliğinin değerlendirilmesi ile ilgili olarak bakınız, *N. v. Finlandiya*; *A.F. v. Fransa* ve *M.O. v. İsviçre*; ve yerel makamların, koruma taleplerinin özü ile ilgili olarak bir başvuran tarafından - başlangıçtan itibaren veya daha sonra – öne sürülen belgelerin uygunluğunu, gerçekliğini ve kanıtlayıcı değerini değerlendirme yükümlülüğü ile ilgili olarak bakınız, *M.D. ve M.A. v. Belçika*; *Singh ve Diğerleri v. Belçika* ve *M.A. v. İsviçre*; bir gazetecinin bireysel risk değerlendirmesinin yetersiz olduğu sonucuna götüren unsurların bir kombinasyonu için bkz *S.H. v. Malta*. Yine örnek olarak bakınız, Mogadişu'daki genel şiddet durumunu ve IDP (Ülkeleri içinde yerinden edilmiş kişi) kamplarına güvenli erişimin olmamasını ve bu kamplardaki korkunç koşulları göz önünde bulundurarak, Mahkeme'nin varış ülkesindeki durumu sınır dışı etmenin 3. Maddeyi ihlal edecek şekilde belirlediği durumlar için *Sufi ve Elmi v. Birleşik Krallık* davası; sistematik olarak risk altında olan bir gruba ait olan bir başvurana ilişkin risk değerlendirmesi ile ilgili olarak bakınız *Salah Sheekh v. Hollanda*, ve Mahkemenin, yerel makamların, yasaklı bir muhalefet partisinin (bir başvuranın (ailenin kocası/babası) üyesi olduğu ve başvuranların sistematik olarak kötü muamele riski altında olduklarını iddia ettikleri bir grup) sıradan üyesi olan kişilere yönelik kötü muamele uygulamasının varlığına ilişkin yeterli bir değerlendirme yapmadığı kanaatine vardığı bir dava için *T.K. ve Diğerleri v. Litvanya* ve ayrıca Mahkeme'nin Fransa'da terör suçlarından hüküm giymiş bir Çeçenin sınır dışı edilmesiyle ilgili olarak savunmasız grup yaklaşımını reddettiği durumlar için (§ 122); *R. v. Fransa* Mahkemenin savunmasız grup yaklaşımını reddettiği Fransa'da terör suçlarından hüküm giymiş bir Çeçenin sınır dışı edilmesine ilişkin (§ 122); çeşitli biçimlerde ve yaygın cinsel şiddet (*M.M.R. v. Hollanda* (k.k.)), kadın başvuran için menşe ülkede erkeklerden oluşan bir destek ağının bulunmaması iddiası (*R.H. v. İsveç*), ayrı yaşayan bir kadına kötü muamele yapıldığı iddiası (*N. v. İsveç*), bir ilişki nedeniyle aile üyeleri tarafından uygulanan kötü muamele (*R.D. v. Fransa*, §§ 36-45), namus cinayetleri ve zorla evlendirme (*A.A. ve Diğerleri v. İsveç*) ve kadın sünneti (*R.B.A.B. v. Hollanda*; *SOW v. Belçika*). Zorla fuhuş ve/veya bir insan ticareti ağına geri dönme ile ilgili olarak bakınız *L.O. v. Fransa* (k.k.). *V.F. v. Fransa* (k.k.) davasında Mahkeme, 4. Madde kapsamındaki riski değerlendirirken, bu Maddenin ülke dışı uygulanabilirliğini açık bırakmıştır: bu ikinci açıdan geri gönderme sonrasında zorla çalıştırma riskiyle ilgili olan *M.O. v. İsveç* davasında, 4. Madde şikâyeti iç hukuk yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemez bulunmuştur.

63. Kötü muamele riskinin kişinin cinsel yöneliminden kaynaklandığı durumlarda, bir kişinin kimliğinin temel bir yönü ile ilgili olduğu için kötü muameleden kaçınmak için onu gizlemesi istenemez (*I.K. v. İsviçre* (k.k.); *B. ve C. v. İsviçre*).⁷ Bir kişinin dini inançları konusunda da benzer sorular ortaya çıkabilir (bakınız, *A. v. İsviçre*, § 44 ve *A.A. v. İsviçre*, § 55).

⁷ Ayrıca bakınız, *LGBTİ kişilerin Hakları Rehberi*

2. Üçüncü bir ülkeye gönderme

64. Mahkeme tarafından 2. veya 3. Maddeler uyarınca incelenen geri gönderme davalarının çoğunluğu, başvuranın kaçtığı ülkeye yapılan geri göndermeler ile ilgili olmakla birlikte, bu davalar ayrıca başvuranın üçüncü bir ülkeye geri gönderilmesiyle bağlantılı olarak da ortaya çıkabilmektedir. *Ilias ve Ahmed v. Macaristan* [BD], davasında, Mahkeme, Sözleşmeye taraf bir devletin, sığınma talebini incelemeyen üçüncü bir ülkeye bir sığınmacıyı göndermeye çalıştığı durumlarda, devletin kişiyi 3. Maddeye aykırı bir muameleye dair gerçek bir riskin olduğu yere sınır dışı etmeme görevinin, kişinin menşe ülkesine gönderilmesinin söz konusu olduğu olaylardakinden farklı bir şekilde yerine getirilmiş olduğunu gözlemlemiştir. Önceki durumda, asıl mesele, kabul eden üçüncü ülkedeki sığınma prosedürünün yeterliliğidir. Üçüncü bir ülkeye sığınmacıları gönderen bir devlet, sığınma taleplerinin esasına girmemeyi meşru bir şekilde seçebilir, ancak bu durumda bu kişilerin menşe ülkede 3. Maddeye aykırı bir muamele görme tehlikesiyle karşı karşıya altında olup olmadıkları veya koruma gereksinimi olmayan sadece ekonomik amaçlı göçmenler olup olmadıkları bilinemeyecektir. Geri gönderen devletin görevi, sığınmacının kendisini doğrudan veya dolaylı olarak menşe ülkesine geri gönderilmekten koruyacak yeterli sığınma usullerine erişiminin engellenmesi açısından söz konusu üçüncü ülkede gerçek bir risk olup olmadığını etraflıca incelemektir. Bu konudaki mevcut güvencelerin yetersiz olduğunun tespiti halinde, 3. Madde sığınmacıların ilgili üçüncü ülkeye gönderilmemesi yükümlülüğünü doğurur (§§ 130-138). Gönderen devletin üçüncü ülkedeki sığınma prosedürlerini değerlendirme konusundaki usul yükümlülüğünü yerine getirip getirmediğini belirlemek için, geri gönderen devletin yetkililerinin kabul eden üçüncü ülke ve oradaki sığınma sistemi hakkındaki mevcut genel bilgileri yeterince ve kendi inisiyatifleriyle dikkate alıp almadığı incelenmelidir. Başvurana söz konusu üçüncü ülkenin kendi somut olayı özelinde güvenli olmadığını ortaya koyma imkânının yeterince tanınıp tanınmadığı incelenmelidir. Mahkeme, bu testi uygularken, eğer bir sığınmacıyla ilgili iç hukuktaki kararlar belli bir ülkenin “güvenli” olduğuna dair herhangi bir varsayıma dayanıyorsa, öncelikle bu varsayımın yukarıdaki analizle yeterince desteklenmesi gerektiğini belirtmiştir. (§§ 139-141, 148 ve 152). Önemli olarak, Mahkeme, “Güvenli üçüncü ülke” kavramına dayalı olarak üçüncü bir ülkeye geri göndermeye ilişkin davalarda, yani geri gönderen devletin makamlarının başvuranın sığınma talebinin esasını ele almadığı durumlarda, sığınmacıların menşe ülkelerinde 3. Maddeye ilişkin riskler ile ilgili çekişmeli bir iddianın bulunup bulunmadığını değerlendirmenin kendi görevi olmadığını, bu sorunun yalnızca sınır dışı eden devletin bu riskleri ele aldığı durumlarla alakalı olacağını belirtmiştir (§ 147). Mahkeme, Avrupa Birliği hukukunun, başka bir (AB üyesi olmayan) ülkeyi güvenli bir üçüncü ülke ilan etmek veya güvenli bir üçüncü ülke olduğuna dayanarak sığınma taleplerini esasa göre değerlendirmekten kaçınmak için katı yasal yükümlülükler getirmediğini bu nedenle de, A.B. üyesi devletlerinin, “güvenli üçüncü ülke” kavramına (§ 97) dayanarak, sığınma taleplerini esasa göre değerlendirmeden bireyleri üçüncü bir ülkeye göndermeleri durumunda Sözleşme kapsamında tamamen sorumlu olacaklarını belirtmiştir.

65. Bireyin kabul eden üçüncü ülkede yeterli bir sığınma prosedürüne erişimin olup olmadığını temel sorununa ek olarak, örneğin sığınmacıların kabul eden üçüncü bir ülkedeki idari gözetim koşulları veya yaşam koşulları gibi 3. Maddeye aykırı muameleye maruz kalma iddiası riskinin mevcut olduğu durumlarda, bu risk sınır dışı eden devlet tarafından da değerlendirilecektir (*Ilias ve Ahmed v. Macaristan* [BD], § 131). Sığınmacıların üçüncü bir ülkeye gönderilmesi şu durumlarda da 3. Maddeyi ihlal edebilir: Kabul eden devletteki yetersiz kabul koşulları ((*M.S.S. v. Belçika ve Yunanistan* [BD], §§ 362-368), başvuranlara kendi özel ihtiyaçlarına göre uyarlanmış kabul merkezlerine erişimin garanti edilmemesi ki bu da gönderen devletin kabul eden devletten bu konuda bir güvence almasını gerektirebilir (bakınız *Tarakhel v. İsviçre* [BD], §§ 100-122; *Ali ve Diğerleri v. İsviçre ve İtalya* (k.k.); *Ojei v. Hollanda* (k.k.)).

3. Usule ilişkin boyutlar⁸

66. Kişinin, geri gönderilmesinin kendisini Sözleşme'nin 2. veya 3. Maddelerine aykırı bir muameleye maruz bırakacağı konusunda "tartışılabilir bir şikâyeti" olduğunda, kişi etkili bir başvuru yoluna sahip olmalıdır. Bu yol yerel düzeyde teoride ve pratikte, 2. veya 3. Maddeye aykırı bir muameleye ilişkin gerçek bir riskten korkmak için sağlam dayanaklara sahip herhangi bir iddia hakkında bağımsız ve titiz bir incelemeyi ve ayrıca sınır dışı sürecine karşı otomatik bir askıya alma etkisini gerekli kılan 13. Maddeye uygun olmalıdır (*M.S.S. v. Belçika ve Yunanistan* [BD], §§ 288 ve 291: Mahkeme'nin geri gönderme davalarında 2. veya 3. Maddelerle birlikte ele alınan 13. Madde kapsamındaki gerekliliklerle ilgili içtihatlarına genel bir bakış için özellikle bakınız, *a.g.e.*, §§ 286-322; *Abdolkhani ve Karimnia v. Türkiye*, §§ 107-117; *Gebremedhin [Gaberamadhien] v. Fransa*, §§ 53-67; *I.M. v. Fransa*; *Chahal v. Birleşik Krallık* [BD], §§ 147-154; *Shamayev ve Diğerleri v. Gürcistan ve Rusya*, § 460). Sığınma davalarında, Sözleşme'nin 35 § 1 Maddesinin amaçları doğrultusunda tüketilmesi gereken hukuk yollarının etkililiği sorusu incelenirken de aynı ilkeler geçerlidir (*A.M. v. Hollanda*, §§ 63 ve 65-69; ayrıca bir sınır geçiş noktasında derhal geri gönderme ile ilgili olarak bakınız, *M.K. ve Diğerleri v. Polonya*, §§ 142-148 ve 212-220,). Sığınma talebinde bulunanlarla ilgili olarak Mahkeme, özellikle bireylerin izlenecek sığınma prosedürü ve sahip oldukları olanakları hakkında anladıkları bir dilde yeterli bilgiye sahip olmasının ve yetkililerle güvenilir bir iletişim sistemine erişmesinin gerektiğini tespit etmiştir: Mahkeme ayrıca, mülakatların eğitimli personel tarafından yapıp yapılmadığına, sığınmacıların adli yardıma erişimi olup olmadığına ve kararların gerekçeli verilip verilmediğine bakmıştır (bakınız, *M.S.S. v. Belçika ve Yunanistan* [BD], §§ 300-302, 304 ve 306-310; ayrıca bakınız, *Abdolkhani ve Karimnia v. Türkiye*; *Hirsi Jamaa ve Others v. İtalya* [BD], § 204; ve *D. v. Bulgaristan*, §§ 120-137).

67. Aşırı uzun sürmesi, 13. Madde kapsamındaki bir kanun yolunun sahip olması gereken yeterli niteliğine zarar verebilir (*M.S.S. v. Belçika ve Yunanistan* [BD], § 292). Bir kişinin bir geçiş bölgesinde tutulduğu ve bölgeye girişinin reddedildiği durumlarda, Sözleşme'nin 3. Maddesi ile bağlantılı olarak 13. Maddesinin gerekliliklerine uymak için, geri gönderilme durumunda 3. Maddenin ihlal edilmesi riski olduğu iddiasının incelendiği hukuk yolunun özellikle hızlı olması gerekir (*E.H. v. Fransa*, §195). Öte yandan, bir başvuranın sığınma talebinin hızlı bir şekilde ele alınması, kendisini keyfi olarak geri göndermeye karşı korumak için gerekli usulî güvencelerin etkinliğinden daha öncelikli olmamalıdır. Sığınma prosedürünün hızlandırılması bağlamında talepte bulunmayı ve/veya daha sonraki bir geri gönderme kararına itiraz etmeyi makul olmayan kısa bir süreyle sınırlamak, Sözleşme'nin 3. Maddesi ile birlikte ele alınan 13. Maddesinin gerekliliklerinin aksine, bir kanun yolunu pratik olarak etkisiz hale getirebilir (bir sığınma başvurusunda bulunmak için beş günlük bir sınırlamanın ve bir itiraz için 48 saatlik bir sınırlamanın, bu hükümleri ihlal ettiğinin tespit edildiği duruma ilişkin bir karar için bakınız, *I.M. v. Fransa* ; ayrıca sığınma prosedürünün hızlandırılması üzerine genel açıklamalar için bakınız *R.D. v. Fransa*, §§ 55-64; 3. Madde ile bağlantılı olarak 13. Maddenin gerekliliklerini karşılayan ve birlikte ele alındığında, kısa süreler içeren çeşitli hukuk yollarının varlığı konusunda bakınız *E.H. v. Fransa*, §§ 180-207).

68. Hızlı geri göndermelerle kapsamında 4 No.lu Protokol'ün 4. Maddesi ile bağlantılı olarak ele alınan 13. Madde ile ilgili yukarıdaki "Sözleşme'nin 3. Maddesi ve/veya 4 No.lu Protokolün 4. Maddesi ile bağlantılı olarak Sözleşme'nin 13. Maddesi" bölümüne bakınız).

69. Bir kişinin geri gönderilmesi durumunda Sözleşme'nin 2. veya 3. Maddeleriyle bağlantılı olarak 13. Maddesinin ihlalden şikâyet etmesi ve sonrasında artık geri gönderilme riskiyle karşı karşıya olmaması durumunda, 13. Maddenin ihlal edildiği iddiası geri gönderilme tehdidi yok olduğunda zaten gerçekleşmiş olduğundan, bu durum şikâyeti iddia edilemez hale getirmeyi veya başvuruyu söz konusu şikâyetin amaçları doğrultusunda mağdur statüsünden mahrum etmez (*Gebremedhin [Gaberamadhien] v. Fransa*, § 56; *I.M. v. Fransa*, § 100; *M.A. v. Kıbrıs*, § 118; *Sakkal ve Fares v. Türkiye* (k.k.), § 63; tam tersi *Mir Isfahani v. Hollanda* (k.k.)).

⁸ Ayrıca bakınız *Sözleşme'nin 13. Maddesi Rehberi - Etkili başvuru hakkı*

70. Sözleşme'nin 6. Maddesi sığınmaya, sınır dışı etmeye ve ilgili diğer davalara konu bakımından (*ratione materiae*) uygulanamaz (*Maaouia v. Fransa* [BD], §§ 38-40; *Onyejekwe v. Avusturya* (k.k.), § 34; sığınma tanınmasının reddinden dolayı bir sığınmacı tarafından açılan tazminat davasıyla ilgili olarak bakınız, (*Panjeheighalehei v. Danimarka* (k.k.)).

71. Sözleşme'nin 8. Maddesi kapsamındaki pozitif yükümlülükler, güvensizlik durumunun mümkün olduğu kadar kısa olmasını sağlamak amacıyla, başvuranın sığınma talebinin makul bir süre içinde incelenmesini garanti eden uygun düzenlemeler yoluyla özel yaşam hakkını korumak için etkili ve erişilebilir bir prosedür oluşturma görevini içerir (Mahkeme'nin yerel makamların bu yükümlülüğe uymadığını tespit ettiği duruma ilişkin, *B.A.C. v. Yunanistan* , §§ 36-46; tam tersi, başvurayı iade etme kararının geçerliliğini yitirdiği ve hiçbir belirsizliğin sürmediği durumlarda, Mahkeme'nin başvuranın yerel makamlar tarafından izlenen prosedürlere ilişkin 8. Madde kapsamındaki başvuranın şikâyetlerini incelemenin gerekli olmadığı sonucuna vardığı duruma ilişkin karar için bakınız, *A.J. v. Yunanistan* (k.k.), §§ 73-74).

72. Sözleşme'nin 8. Maddesi ile bağlantılı olarak Sözleşme'nin 13. Maddesinin gerektirdiği kanun yolunun otomatik olarak askıya alma etkisine sahip olması gerekmez (*De Souza Ribeiro v. Fransa* [BD], §§ 82-83). Fakat, bir sınır dışı etme kararının verilmesi ile uygulanması arasındaki süre, bir davanın mahkeme önüne anlamlı bir şekilde getirilmesi olasılığını engelleyecek kadar kısaysa, söz konusu mahkemenin Sözleşme kapsamındaki koşulları ve yasal argümanları düzgün bir şekilde inceleme ihtimalinin az olması nedeniyle 8. Madde ile bağlantılı olarak 13. Maddenin ihlali söz konusudur (*De Souza Ribeiro v. Fransa* [BD], §§ 86-100; *Moustahi v. Fransa*, §§ 156-164).

4. Ulusal güvenlikle ilgili davalar

73. Mahkeme sıklıkla, ulusal güvenliğe bir tehdit olarak görülen bireylerin geri gönderilmesiyle ilgili davaları ele almaktadır (bakınız örneğin *Fransa'ya karşı*). Mahkeme defaten 3. Maddenin mutlak olduğunu ve sınır dışı etmek için ileri sürülen sebeplere karşı kötü muamele riskinin ağırlığının ölçülmesinin mümkün olmadığını belirtmiştir (*Saadi v. İtalya* [BD], §§ 125 ve 138; *Othman (Abu Qatada) v. Birleşik Krallık*, §§ 183-185). Özellikle, bireyin kabul eden devlete götürülmesi halinde 3. Maddeye aykırı bir muamele görme riskinin bulunup bulunmadığının tam ve ex nunc bir değerlendirmesinin yapılması gerekliliği dikkate alındığında ilgili Sözleşme testinin, kişinin terör eylemleri nedeniyle cezai hüküm giymesi ve kişinin ev sahibi devletin toplumu için bir tehlike oluşturduğunun tespit edilmesinin ardından A.B. hukukunun ilgili kurallarına uygun olarak mülteci statüsünün iptal edilmesiyle değişmeden kaldığı kabul edilmiştir (bakınız, *K.I. v. Fransa*). Mahkeme sınır dışı etme şikâyetleri ile ilgili kararlarını verirken – örneğin ulusal güvenlik nedenleriyle – gerekli tüm bilgilere sahip olmayan yerel makamların bulgularına güvenemez (bakınız, *X. v. İsveç*). Bir başvuranın, terörizm bağlamında davasının bireysel koşullarına dayanarak 3. Maddeye aykırı olarak gerçek bir muameleye maruz kalma riski ile karşı karşıya kalacağına dair kanıt sunduğu ve Hükümet'in ortaya konan şüpheleri gideremediği bir dava örneği için , bakınız, *W. v. Fransa*.

5. Suçluların iadesi

74. Kişinin, iade edilmesi halinde, kabul eden ülkede 3. Maddeye aykırı muamele göreceğine dair gerçek bir riskle karşılaşacağına ilişkin esaslı gerekçelerin gösterilmesi halinde, bir Sözleşmeye taraf bir devlet tarafından yapılan iade, 3. Madde uyarınca bir soruna yol açabilir ve dolayısıyla, devletin Sözleşme uyarınca sorumluluğunu doğurabilir (*Soering v. Birleşik Krallık* §§ 88-91). Aynı inceleme seviyesi, sınır dışı edilmenin yasal dayanağına bakılmaksızın gerçek 3. Maddeye aykırı muameleye maruz kalma riskine dair iddialar için de geçerlidir (iade veya sınır dışı etmeye ilişkin, *Khasanovve Rakhmanov v. Rusya* [BD], §94) Ayrıca bir devletin, sığınma başvurusunda bulunan kişinin siyasi gerekçelerle suçlandığı (bakınız *Mamazhonov v. Rusya*) veya iadenin başka bir ülkede mülteci olarak tanınan bir kişiyi ilgilendirdiği (*M.G. v. Bulgaristan*) bir iade talebini kabul ettiği davalar da vardır.

75. Sözleşme'nin 2. ve 3. Maddelerinin yanı sıra 6 No.lu Protokol'ün 1. Maddesi veya 13 No.lu Protokol'ün 1. Maddesi (aşağıdaki "Ölüm cezası: 6 No.lu Protokol'ün 1. Maddesi ve 13 No.lu Protokol'ün 1. Maddesi bölümüne bakınız), bir kişinin orada ölüm cezasına maruz kalmaya dair gerçek bir riskle karşılaşacağına inandığı için somut gerekçeler gösterdiği başka bir devlete iade edilmesini, sınır dışı edilmesini veya başka bir yere gönderilmesini yasaklamaktadır (*Al-Saadoon ve Mufdhi v. Birleşik Krallık*, §§ 123 ve 140-143; *A.L. (XW) v. Rusya*, §§ 63-66; *Shamayev ve Diğerleri v. Gürcistan ve Rusya*, §§ 333).

76. Bir kişinin iadesini talep eden devlette ömür boyu hapis cezasıyla karşı karşıya kalabileceği hallerde, iadenin Sözleşme'nin 3. Maddesine uygunluğunu belirlemek için iki aşamalı bir test uygulanacaktır (*Sanchez-Sanchez v. Birleşik Krallık* [BD], §§ 95-99): İlk aşamada, başvuranın, iade edilmesi ve mahkûm edilmesi durumunda şartlı tahliye olmaksızın ömür boyu hapis cezasına çarptırılma riskinin gerçek olduğuna inanmasını sağlayacak sağlam gerekçelerin bulunduğunu kanıtlayabilecek deliller sunup sunmadığı tespit edilmelidir. Bu bakımdan böyle bir cezanın verileceğinin ispat yükü başvurucuya aittir. Başvuru sahibinin zorunlu ömür boyu hapis cezasıyla karşı karşıya kalması durumunda böyle bir risk daha kolay ortaya çıkacaktır. Eğer belirtilen tehlike, soruşturmanın ilk aşamasında tespit edilmiş ise, bu durumda gönderen devletin ilgili yetkilileri iadeyi onaylamadan önce talep eden devlette yetkili mercilerin ömür boyu ceza alan mahpusun hapiste olduğu sırada hayatında çok önemli ve rehabilitasyon olmasına doğru gelişen ve cezai zeminde hapiste tutulmasının meşru olarak açıklanamadığı, hükmü değerlendirebilecekleri mekanizmaların varlığını tespit etmeleri gerekir. Başka bir deyişle, hüküm verildiği andan itibaren, mahpusun davranışına veya ilgili kişisel koşullara dayalı olarak, mahpusun rehabilitasyona yönelik ilerlemesinin veya tahliye için başka herhangi bir gerekçenin değerlendirilmesine izin veren bir inceleme mekanizmasının mevcut olup olmadığı tespit edilmelidir. 3. Madde'nin asgari önem eşliğini karşılamak açısından ülke içi ve bölge dışı bağlamlar arasında bir ayırım yapılamaz. Ancak daha da önemlisi, talepte bulunan devletin hukuk sisteminde "ömür boyu mahkûmlara" hizmet etmek için sağlanan usuli güvencelerin mevcut olması, gönderen Sözleşmeye taraf devletin 3. Maddeye uyması için bir ön koşul değildir. Başvuranın talep eden devlette ömür boyu hapis cezası riski durumu ile karşı karşıya olmadığı *Sanchez-Sanchez v. Birleşik Krallık* davasında bu testi uygulayan Mahkeme, başvuranın şartlı tahliyesiz ömür boyu hapis cezası tehlikesi ile karşı karşıya olduğunu kanıtlayacak delil sunmadığına hükmetmiştir. *McCallum v. İtalya* (k.k.) [BD] davasında da aynı sonuca vardı.

77. Talepte bulunan devlette 3. Maddeye aykırı kötü muamele, kötü tutukluluk koşulları (*Liu v. Polonya*), tutukluluk sırasında uygulanan kötü muamele (bkz. *Allanazarova v. Rusya*) veya ilgili kişinin özel ihtiyaçları açısından yetersiz olan tutukluluk koşulları (akli dengesi yerinde olmayan bir bireyin iadesine ilişkin *Aswat v. Birleşik Krallık*) dahil olmak üzere çeşitli biçimlerde olabilir.

78. İlgili kişinin sınır dışı edilmesi halinde 3. Maddeye aykırı muameleye maruz kalma riskiyle karşı karşıya olduğuna dair ciddi gerekçelerin gösterildiği ve diplomatik güvencelerin alındığı durumlarda, Mahkeme, söz konusu davada alınan güvencelerin herhangi bir gerçek kötü muamele riskini ortadan kaldırmaya yeterli olup olmadığını incelemiştir. Güvenceler, kendi başlarına, kötü muamele riskine karşı yeterli korumayı sağlamak için yeterli değildir. Güvencelerin, pratik uygulamalarında, başvuranın kötü muamele riskine karşı korunacağına dair yeterli bir güvence sağlayıp sağlamadığının incelenmesi zorunluluğu vardır. Kabul eden devletin güvencelerine verilecek ağırlık, her durumda, söz konusu zamanda geçerli olan koşullara bağlıdır (*Khasanov ve Rakhmanov v. Rusya* [BD], § 101; *Othman (Abu Qatada) v. Birleşik Krallık*, § 187). Güvencelerin pratik uygulamasının değerlendirilmesinde ve bunlara hangi ağırlığın verileceğinin belirlenmesinde, sorulacak ilk soru kabul eden devletteki genel insan hakları durumunun herhangi bir güvenceyi kabul etmeyi engelleyip engellemediğidir. Bununla birlikte, bir ülkedeki genel durumun, güvencelere hiç ağırlık verilemeyeceği anlamına gelmesi yalnızca nadir durumlarda olacaktır (*Othman (Abu Qatada) v. Birleşik Krallık*, § 188). Daha genel olarak, *Othman (Abu Qatada) v. Birleşik Krallık*, § 189 davasında belirtildiği gibi, Mahkeme ilk önce verilen güvencelerin kalitesini ve ikinci olarak, kabul eden devletin uygulamaları ışığında bunlara güvenilip güvenilemeyeceğini değerlendirecektir. Bunu yaparken, Mahkeme, diğerlerinin yanı sıra, aşağıdaki etmenleri dikkate alacaktır:

- (i) güvence şartlarının Mahkeme'ye açıklanıp açıklanmadığı;
- (ii) güvencelerin özel veya genel ve belirsiz olup olmadığı;
- (iii) güvenceleri kimin verdiği ve bu kişinin kabul eden devleti bağlayıp bağlamayacağı;
- (iv) eğer güvenceler kabul eden devletin merkezi hükümeti tarafından verilmişse, yerel makamların bu güvencelere uymasının beklenip beklenemeyeceği;
- (v) güvencelerin, kabul eden devlette yasal veya yasa dışı muameleyle ilgili olup olmadığı;
- (vi) güvencelerin bir taraf devlet tarafından verilmiş olup olmadığı;
- (vii) kabul eden devletin benzer güvencelere uyma konusundaki sicili dahil geri gönderen ve kabul eden devletlerarasındaki ikili ilişkilerin uzunluğu ve gücü;
- (viii) güvencelere uymanın, başvuranın avukatlarına sınırsız erişim sağlanması da dahil olmak üzere, diplomatik veya diğer izleme mekanizmaları yoluyla nesnel olarak doğrulanıp doğrulanamayacağı;
- (ix) uluslararası izleme mekanizmalarıyla (uluslararası insan hakları sivil toplum kuruluşları dahil) işbirliği yapmaya istekli olup olmadığı ve işkence iddialarını soruşturmaya ve sorumluları cezalandırmaya istekli olup olmadığı da dahil olmak üzere, kabul eden devlette işkenceye karşı etkili bir koruma sisteminin olup olmadığı;
- (x) başvuranın daha önce kabul eden devlette kötü muamele görüp görmediği; ve
- (xi) güvencelerin güvenilirliğinin geri gönderen/Sözleşmeye taraf devletin yerel mahkemeleri tarafından incelenip incelenmediği.

79. Tutma koşullarının sistemsal bir sorun olduğu bir ülkede hapis cezalarını çekmek amacıyla Avrupa Tutuklama Emrinin infazı sırasında yapılan teslimlerin özel bağlamında Mahkeme, Avrupa Birliği hukuk sistemindeki eşdeğer koruma karinesinin geçerli olduğuna karar vermiştir (*Bivolaru ve Moldova v. Fransa*). Ancak Mahkeme, Sözleşme haklarının korunmasının bir başvuranın davasının özel koşullarında açıkça yetersiz olduğu, ancak diğer başvurular ile ilgili olmadığı düşünüldüğünden, karinenin çürütüldüğüne de karar vermiştir. Mahkeme, kararı veren devletteki tutma koşulları dikkate alındığında, infazı yürüten adli makamın, Avrupa Tutuklama Emri'nin infazının, bir başvuranın 3. Maddeye aykırı muameleyle maruz kalması yönünde gerçek ve bireysel bir risk oluşturacağını saptamak için önünde yeterli olgusal bilgiye sahip olduğuna ancak diğer başvuranla ilgili olarak bu yönde yeterli olgusal bilgiye sahip olmadığına kanaat getirmiştir. Mahkeme, infazı gerçekleştiren adli makamın, Avrupa Tutuklama Emrini çıkaran devlette sistemsal bir sorun (tutma koşulları) olması durumunda, 3. Maddeye aykırı olarak bireyselleştirilmiş gerçek bir muamele riskinin değerlendirilmesine ve buna karşılık olarak bir başvuranın böyle bir riski kanıtlama yükümlülüğüne nasıl yaklaşacağını ortaya koymaktadır.

80. Sözleşme'nin 6. Maddesi suçluların iadesi işlemlerinde konu bakımından uygulanabilir değildir (*Mamatkulov ve Askarov v. Türkiye* [BD], §§ 81-83).

6. Ağır hasta kişilerin sınır dışı edilmesi

81. Mahkeme *Paposhvili v. Belçika* [BD] kararında ve ardından *Savran v. Danimarka* [BD] kararında, ağır hasta kişilerin sınır dışı edilmesini değerlendirirken, insancıl faktörlerin ne zaman diğer menfaatlerden daha ağır basacağı veya basmayacağı konusunda ilgili ilkeleri özetlemiş ve açıklığa kavuşturmuştur. *D. v. Birleşik Krallık*, kararındaki yakın/muhakkak ölüm durumu haricinde, daha sonra *N. v. Birleşik Krallık*

[BD] kararı, bu bağlamlarda 3. Madde uyarınca bir soruna yol açabilecek “diğer çok istisnai durumlara” işaret etmektedir. *Paposhvili v. Belçika* [BD], kararında Büyük Daire, “diğer çok istisnai durumların” nasıl anlaşılması gerektiğini, Sözleşme’nin 3. Maddesinin uygulanması için yüksek bir eşığe karşılık gelen “yakın ölme riski bulunmamakla beraber, kabul eden ülkede yeterli tedavinin olmaması veya bu tür tedaviye erişimin bulunmaması, başvuranın sağlık durumunda aşırı acıyla sonuçlanan ağır, ani ve kesin bir gerilemeye maruz kalması veya beklenen yaşam süresinde belirli bir azalma olmasından dolayı gerçek bir riskle karşılaşacağına inandığı için somut gerekçeler gösteren ağır hasta bir kişinin geri gönderilmesini içeren durumlara” atıf yaparak belirtmiştir (*a.g.e.*, § 183). *Savran v. Danimarka* [BD] davasında, Mahkeme, Paposhvili testinin, bu bağlamda Sözleşme’nin 3. Maddesinin amaçlarıyla ilgili tüm hususları dikkate alan kapsamlı bir standart sunduğunu ve bunun hastalığın niteliğine bakılmaksızın, Sözleşme’nin 3. Maddesi tarafından yasaklanan tedaviyi oluşturacak olan, ciddi şekilde hasta bir kişinin nakledilmesini içeren tüm durumlara uygulandığını doğrulamıştır (*a.g.e.*, §§ 133, 137 ve 139). Mahkeme, *Paposhvili v. Belçika* [BD], § 183 davasında belirlenen eşik testinin sınır dışı edilecek yabancıların 3. Madde kapsamına girip girmediğinin tespiti için sistematik olarak uygulanması gerektiğini ve ancak bu eşik karşılandıktan sonra ve böylelikle 3. Madde uygulanabilir olduğunda geri gönderen devletin bu hüküm kapsamındaki yükümlülüklerine uygunluğu değerlendirilebileceğini açıklığa kavuşturmuştur (*a.g.e.*, §§ 134-135). Eşik testinin uygulanma şekli ile ilgili olarak, Mahkeme, “sağlık durumunda yaşanan gerilemenin” “yoğun acı” ile bağlantılı olduğu göz önüne alındığında, testin çeşitli parçalarını birbirinden ayırmanın yanlış olacağını ve birlikte ele alınan ve bir bütün olarak görülen tüm bu unsurlara dayanarak belirli bir davanın değerlendirilmesinin yapılması gerektiğini açıklığa kavuşturmuştur (*a.g.e.*, § 138).

82. 3. Maddenin uygulanması için gereken yüksek eşığın karşılandığı durumlarda, geri gönderen devletin 3. Madde kapsamındaki yükümlülüğü öncelikle uygun iç prosedürlerle yerine getirilmelidir (*Paposhvili v. Belçika* [BD], §§ 184-185; *Savran v. Danimarka* [BD], § 136). Bu prosedürler bağlamında, (a) başvuranların, şikâyet edilen önlemin uygulanması durumunda, 3. Maddeye aykırı bir muameleye maruz kalma riski ile karşı karşıya kalacaklarına inanmak için önemli gerekçeler olduğunu gösterebilecek kanıtlar sunmaları gerekmektedir (*Paposhvili v. Belçika* [BD], §186; *Savran v. Danimarka* [BD], § 130); (b) bu tür kanıtların sunulduğu durumlarda, geri gönderen devletin, ortaya çıkan şüpheleri ortadan kaldırması ve söz konusu riski, kabul eden devletteki ilgili kişi için, oradaki genel durum ve bireyin kişisel koşulları ışığında, geri göndermenin öngörülebilir sonuçlarını göz önünde bulundurarak yakın incelemeye tabi tutması gerekir; böyle bir değerlendirme, Dünya Sağlık Örgütü veya saygın sivil toplum kuruluşlarının raporları ve söz konusu kişinin tıbbi raporları gibi genel kaynakları dikkate almalıdır (*Paposhvili v. Belçika* [BD], § 187; *Savran v. Danimarka* [BD], §130); geri göndermenin etkisi, başvuranın geri gönderilmeden önceki sağlık durumu ve kabul eden devlete transfer edildikten sonra nasıl gelişeceği karşılaştırılarak değerlendirilmelidir (*Paposhvili v. Belçika* [BD], §188; *Savran v. Danimarka* [BD], § 130); (c) geri gönderen devlet, başvuranın 3. Maddeye aykırı muameleye maruz kalmasını önlemek için, kabul eden devlette genel olarak mevcut olan bakımın başvuranın hastalığının tedavisi için uygulamada yeterli ve uygun olup olmadığını vaka bazında doğrulamalıdır (*Paposhvili v. Belçika* [BD], § 189; *Savran v. Danimarka* [BD], § 130); geri gönderen devlet ayrıca, bunun maliyetine, bir sosyal ve aile ağının varlığına ve gerekli bakıma erişmek için kat edilecek mesafeye atıfta bulunmak da dahil olmak üzere başvuranın tedaviye gerçekte ne ölçüde erişebileceğini de dikkate almalıdır (*Paposhvili v. Belçika* [BD], § 190; *Savran v. Danimarka* [BD], § 130); (e) ilgili bilgiler incelendikten sonra, geri göndermenin ilgili kişi üzerinde etkisine dair “ciddi şüpheler” devam ederse – kabul eden ülkedeki genel durum ve/veya bireysel durumları nedeniyle – geri gönderen devlet, kabul eden devletten, geri göndermenin bir ön koşulu olarak, uygun tedavinin sağlanacağı ve bu tedavinin ilgili kişiler tarafından erişilebilir olacağı ve böylece kendilerini 3. Maddeye aykırı bir durumda bulmayacakları konusunda bireysel ve yeterli güvenceler almalıdır (*Paposhvili v. Belçika* [BD], § 191; *Savran v. Danimarka* [BD], § 130). Bu bağlamda Mahkeme, kriterin geri gönderen devlette var olan bakım düzeyi olmadığını vurgulamıştır; bu, kabul eden devletteki bakımın, geri gönderen devletteki sağlık sistemi tarafından sağlanana eşdeğer veya daha düşük olup olmayacağının tespit edilmesi meselesi de değildir. 3. Maddeden, kabul eden devlette nüfusun geri kalanına sunulmayan özel bir muamele görme hakkının türetilmesi de mümkün değildir (*Paposhvili v. Belçika* [BD], § 189; *Savran v. Danimarka* [BD], § 131).

83. Ciddi hastalıktan muzdarip bir kişinin geri gönderilmesi de 8. Maddeyi ihlal edebilir (*Paposhvili v. Belçika* [BD], §§ 221-226) ve ayrıca bir kişinin akıl hastalığı, işlediği cezai bir suç nedeniyle sınır dışı edilmesinin orantılılığı incelenirken yeterince dikkate alınmalıdır (*Savran v. Danimarka* [BD], §§ 184, 191-197 ve 201) ve aşağıdaki “Sınır dışı edilme” bölümüne bakınız)

B. Ölüm cezası: 6 No.lu Protokol’ün 1. Maddesi ve 13 No.lu Protokol’ün 1. Maddesi

84. Avrupa Konseyi’ne üye devletlerin neredeyse tamamı tarafından onaylanan Sözleşme’nin 6 ve 13 No.lu Protokolleri, 3. Madde kapsamında insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele veya ceza gibi, sadece fiziksel acı değil, aynı zamanda ölümle sonuçlanabilecek şiddetli ruhsal acıya sebep olan ölüm cezasının değerlendirilmesi için artık herhangi bir kısıtlamanın olmadığı her durumda ölüm cezasını yasaklayan Sözleşme’nin 2. Maddesinin yorumuna katkıda bulunmuştur (bakınız, *Al Saadoon ve Mufdhi v. Birleşik Krallık* §§ 115 ve devamı). Aynı zamanda Mahkeme, 13 No.lu Protokol’ün 1. Maddesinin, bir kişinin ölüm cezasına maruz kalmaya dair gerçek bir riskle karşılaşacağına inandığı için somut gerekçeler gösterdiği başka bir devlete iade edilmesini veya sınır dışı edilmesini yasakladığına karar vermiştir (a.g.e., § 123). Ancak sivillerin ölüm cezasıyla karşı karşıya kaldığı koşullar altında, Iraklı sivillerin Irak’ta faaliyet yürüten Birleşik Krallık yetkilileri tarafından Irak ceza idaresine teslim edilmesiyle ilgili *Al-Saadoon ve Mufdhi v. Birleşik Krallık*, kararında, Mahkeme 3. Maddenin ihlal edildiğini tespit ettikten sonra, başvuranın 13 No.lu Protokol’ün 1. Maddesi ve Sözleşme’nin 2. Maddesi uyarınca haklarının ihlal edilip edilmediğini incelemeye gerek görmemiştir Guantanamo’daki ABD deniz üssüne ölüm cezasına çarptırıldığından şüphelenilen bir teröristin iadesiyle ilgili *Al Nashiri v. Polonya*, kararında, Mahkeme başvuranın Polonya’dan gönderildiği tarihlerde, bir askeri mahkeme huzurunda görülecek yargılamanın akabinde ölüm cezasına tabi tutulabileceğine dair somut ve öngörülebilir bir riskin bulunduğu tespit etmiş ve 6 No.lu Protokol’ün 1. Maddesi ile birlikte ele alındığında Sözleşme’nin 2 ve 3. Maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir (a.g.e., §§ 576-579).

C. Adaletin bariz şekilde yok sayılması: 5. ve 6. Maddeler

85. Bir kişinin gideceği ülkede Sözleşme’nin 5. veya 6. Maddelerinin açıkça ihlal edilme riski olması durumunda, bu hükümler istisnai olarak kişinin geri gönderilmesine, iade edilmesine veya diğer gönderilme şekillerine engeller oluşturabilir. Mahkeme daha iyi ifadeyle “adaletin bariz şekilde yok sayılması” terimini tanımlamayı gerek görmemekle birlikte, adaletsizliğin belirli şekillerinin bu tür muamele anlamına gelebildiğini belirtmiştir (genel açıklama için bakınız *Harkins v. Birleşik Krallık* (k.k.) [BD], §§ 62-65): suçlamanın esaslarının daha sonrasında yeniden belirlenmesi olasılığı bulunmaksızın gıyaben mahkumiyet; imkân dahilinde duruşmasız ve savunma haklarını tümüyle ihlal ederek yürütülen bir yargılama; tutmanın kanuna uygunluğunu gözden geçirecek bağımsız ve tarafsız bir mahkemeye erişim olmaksızın yapılan tutma; özellikle yabancı bir ülkede tutulan bir kişi için, bir avukata erişim hakkının kasten ve sistematik olarak reddedilmesi; 3. Madde ihlal edilerek sanık veya üçünü bir şahsın işkenceyle elde edilen ifadelerinin ceza yargılamasında kullanılması.

D. Madde 8⁹

1. Sınır dışı etme

86. Ev sahibi bir ülkede resmi olarak oturma hakkı verilen yabancılar “yerleşik göçmen” olarak nitelendirilir. Söz konusu hakkın daha sonra geri alındığı ve örneğin ilgili kişinin bir suçtan hüküm giymiş olması nedeniyle kişinin sınır dışı edilmesine karar verildiği bir duruma ilişkin Mahkeme *Üner v. Hollanda* [BD] (§§ 54-60) davasında Sözleşme’nin 8. Maddesine uygunluğu değerlendirmek için ilgili kriterleri belirlemiştir: başvuran tarafından işlenen suçun doğası ve ciddiyeti; başvuranın sınır dışı edileceği ülkede kalma süresi; suçun işlenmesinden sonra geçen süre ve başvuranın bu süreçteki tutumu; çeşitli ilgili kişilerin uyrukları; başvuranın ailevi durumu, örneğin evlilik süresi ve çiftin aile hayatını ortaya koyan diğer etmenler; eşin aile ilişkisini kurarken suçu bilip bilmediği; evlilikten birliği içerisinde çocukların olup olmadığı ve eğer varsa, çocukların yaşları; eşin, başvuranın sınır dışı edileceği ülkede karşılaşabileceği zorlukların ciddiyeti; çocukların yüksek yararı ve esenlikleri, özellikle çocukların başvuranın sınır dışı edileceği ülkede karşılaşabileceği zorlukların ciddiyeti; ev sahibi ülke ve varış ülkesi ile arasındaki sosyal, kültürel ve aile bağlarının sağlamlığı. Buna ek olarak, sınır dışı kararının süresi, özellikle yeniden giriş yasağının sınırlı mı yoksa sınırsız mı olduğu önemlidir (*Savran v. Danimarka* [BD], § 182). Uygun olduğu durumlarda, örneğin tıbbi yönleri gibi davayla ilgili diğer unsurlar da dikkate alınmalıdır (*a.g.e.*, § 184).

87. Mahkeme bu kriterleri *Üner v. Hollanda* [BD] kararından beri birçok kararında uygulamıştır, ancak her bir kritere verilecek ağırlık olayın somut özelliklerine göre farklılık göstermektedir (*Maslov v. Avusturya* [BD], § 70). Daha da önemlisi, bir başvuran tarafından işlenen suçun suç yelpazesinin daha ciddi ucunda yer alması, kendi başına bir dava için belirleyici değildir; bu, bunun yerine, diğer kriterlerle birlikte dengede tartılması gereken etmenlerden sadece biridir (*Unuane v. Birleşik Krallık*, § 87). Başvuranın cezai sorumluluğunun, suç eylemi işlendiği sırada akıl hastalığı nedeniyle hariç tutulduğu durumlarda, çıkarların genel dengelenmesinde suç kriterinin “doğası ve ciddiyeti”ne verilecek ağırlığı ve sonuç olarak, bir devletin sınır dışı etme ve yeniden giriş yasağı için başvuranın suç teşkil eden eylemlerine meşru bir biçimde dayanabileceği boyutu sınırlama etkisine sahip olabileceğinden bu gerçek yeterince dikkate alınmalıdır (*Savran v. Danimarka* [BD], §§ 193-194). Mahkeme, yetişkin bir “yabancı” sınır dışı edileceği davalı devlette doğmuş ve bütün hayatını orada geçirmiş olması sınır dışı edilmesine engel teşkil etmemiştir (*Kaya v. Almanya*, § 64). Ancak, çocuklukları ve gençliklerinin tümünü ya da büyük bir bölümünü kanuni olarak ev sahibi ülkede geçirmiş olan yerleşik göçmenler söz konusu olduğunda sınır dışı etmenin yasallığı için çok ciddi nedenler aranmaktadır (*Levaković v. Rusya*, § 45). Çocukken işledikleri suçlardan mahkûm olan genç yetişkinlerin sınır dışı edilmelerine ilişkin olarak bakınız. *Maslov v. Avusturya* [BD] ve *A.A. v. Birleşik Krallık*. Oturma izninin reddi –ya da sınır dışına ilişkin kesin karar- ile fiili sınır dışı arasında önemli bir süre geçtiğinde, bu süredeki gelişmeler dikkate alınabilmektedir (*T.C.E. v. Almanya*, § 61). *Hasanbasic v. İsviçre* kararında, Mahkeme oturma izninin reddedilmesinin ve sınır dışı kararının, düzenin bozulmasından ve suçun önlenmesinden çok, öncelikle ülkenin ekonomik refahına ilişkin olduğu senaryosunu ele almıştır. “Yerleşik göçmenlerin” sınır dışı edilmeleri ve 8. ye ilişkin güncel kararlarda Mahkeme, yerel mahkemeler olayları dikkatlice incelemiş, Sözleşme içtihadını uygulamış ve başvuranın bireysel yararına karşı genel kamu yararını yeterli şekilde dengelemiş ise, kendi değerlendirmesini yerel mahkemenin esas hakkındaki değerlendirmesinin yerine koymanın Mahkeme’nin görevi olmadığını (özellikle orantılılığın olgusal detaylarına ilişkin kendi değerlendirmeleri dahil olmak üzere), aksi için güçlü nedenlerin varlığı haricinde bunun yetkili yerel makamların görevi olduğunu vurgulamaktadır (*Ndidi v. Birleşik Krallık*, § 76; *Levaković v. Danimarka*). Buna karşın, yerel mahkemelerin yeterli bir gerekçeyle dayandırmadıkları ve sınır dışı etme kararında orantılılığı yüzeysel olarak değerlendirdikleri durumlarda, Mahkeme’nin ikincillik rolünün engellenmesi ve sınır dışının bu tür bir karara dayanması 8. Maddenin

⁹ Ayrıca bakınız *Sözleşme'nin 8. Maddesi Rehberi - Özel ve aile hayatına saygı hakkı*.

ihlalini oluşturmaktadır (*J.M. v. İsviçre*; yasama meclisinin “zorunlu” sınır dışı etme durumlarını önermeye çalışabileceği durumlar da dahil olmak üzere, bir sınır dışı etme kararının orantılılığının yargısal olarak gözden geçirilmesi gerekliliği ile ilgili olarak ayrıca bakınız *M.M. v. İsviçre*, § 54,). Bu ayrıca yerel mahkemelerin örneğin başvuranın muhatap devlette bir çocuğun babası olması gibi, ilgili bütün olguları dikkate almadığı durumlar için de geçerlidir (*Makdoudi v. Belçika*).

88. Yabancıların “yerleşik göçmen” olarak nitelendirilmediği durumlarda, davalı devlet topraklarında bulunmaları baştan beri güvencesiz, hukuka aykırı veya göçmenlik yasasının ihlaline dayalı olduğu için, bunların davalı devletten sınır dışı edilmeleri muhtemelen yalnızca istisnai durumlarda 8. Maddeyi ihlal edecektir (örnek olarak bakınız, *Butt v. Norveç* ve *Alleleh ve Diğerleri v. Norveç*, § 90). Mahkeme ayrıca, davalı devlet topraklarında halihazırda bulunan kişilere oturma izni verilmesinin reddine – ve verilmesine yönelik pozitif bir yükümlülüğün bulunup bulunmadığına – ilişkin davaları da 8. Madde kapsamında incelemiştir (bakınız, *Jeunesse v. Hollanda* [BD]; *Rodrigues da Silva ve Hoogkamer v. Hollanda*; ayrıca küçük yaşta ev sahibi devlette yasa dışı bir şekilde kalan ve güvencesiz göçmenlik statüsünün ancak bir yetişkin olduğunda farkına varan bir yabancıya oturma izni verilmesinin reddedilmesi ile ilgili olarak bakınız, *Pormes v. Hollanda*; ve cezai suçlardan hüküm giymiş bir kişi ile ilgili olarak bakınız *T.C.E. v. Almanya*).

89. Ulusal güvenlik bağlamında açıklanmayan bilgiye dayanarak oturma izninin iptal edilmesine ilişkin yeterli usulî güvencelerin varlığı hakkında bakınız, *Gaspar v. Rusya* (ayrıca ulusal güvenlik gerekçelerine dayanan bir yasaklama kararına dayanarak yabancı uyruklu kişinin yasal olarak ikamet ettiği ülkeye girişinin yasaklanmasıyla ilgili olarak bkz. *S.L. v. Romanya*(k.k.)).

2. Oturma izinleri ve kişinin yasal statüsünü düzenleme imkânı

90. Mahkeme ayrıca, 13. Madde uyarınca, ikamet izni talebinin işleme alınması için ön koşul olarak ödenmesi gereken idari harçlara ilişkin olarak, bir yabancının iç hukukun öngördüğü koşulları yerine getirmesi koşuluyla, davalı devlette yasal olarak ikamet etmesine izin verecek bir oturma izni alabileceği idari prosedüre etkin erişiminin olup olmadığını da incelemiştir (*G.R. v. Hollanda*). Bir göçmenin, özel hayatına dair menfaatlerinin korunması kapsamında yabancı bir ülkede kalışına ilişkin statüsünün süregelen belirsizliğinden etkilenmesine ilişkin, bakınız, *Abuhmaid v. Ukrayna* (ayrıca bir sığınmacı açısından bakınız *B.A.C. v. Yunanistan*). *Hoti v. Hırvatistan* ve *Sudita Keita v. Macaristan* davalarında Mahkeme, vatansız bir kişi olan başvuranın, oturum statüsünü düzenli hale getirecek etkili bir imkânın olmamasından dolayı ikamet statüsünün belirsizliği sebebiyle 8. Maddenin ihlal edildiğine hükmetmiştir. Oturma izni başvurusunun, başvuranın sağlık duruma göre belirlenmesi ayrımcılık teşkil etmekte olup 14. Maddenin 8. Madde ile birlikte ihlalini oluşturmaktadır (başvuranların HIV-pozitif olmaları sebebiyle oturma izni taleplerinin reddedilmesi ile ilgili olarak bakınız, *Kiyutin v. Rusya*; *Novruk ve Diğerleri v. Rusya*); ayrıca Mahkeme’nin, talep edilen tıbbi raporu zamanında sunmadığı için uzun dönem göçmen oturma izninin resmi usul gerekçeleriyle yenilenmemesine ilişkin olarak 8. Maddenin ihlal edildiğine karar verdiği durum için bakınız, *Khachatryan ve Konovalova v. Rusya*,).

3. Uyrak

91. 8. Madde belirli bir uyrak ya da vatandaşlık elde etme hakkı garantisi vermemektedir, ancak vatandaşlığın keyfi olarak reddedilmesi belirli durumlarda bu tür bir reddetmenin bireyin özel hayatına etkisi nedeniyle Sözleşme’nin 8. Maddesi kapsamındaki bir konuyu gündeme getirebilmektedir (*Slivenko ve Diğerleri v. Letonya* (k.k.) [BD], § 77; *Genovese v. Malta*, § 30). Aynı durum, geri almanın keyfilikliğine ilişkin testin gerekliliği ve geri almanın başvuran açısından sonuçları ile halihazırda verilen vatandaşlığın geri alınması için de geçerlidir (her şeye rağmen davalı ülkede kalan bir kişiye ilişkin bakınız, *Ramadan v. Malta*, § 85, ve kamu güvenliğine tehdit oluşturduğu gerekçesiyle ülke dışındayken vatandaşlıktan yoksun kılınan ve davalı devletin topraklarının dışında bırakılan kişi ile ilgili bakınız *K2 v. Birleşik Krallık*(k.k.)). İlgili ilkeler ayrıca pasaporta el koyma ve değişiminin reddi durumlarına da uygulanmaktadır

(*Alpeyeva ve Dzhalogoniya v. Rusya*, eski Sovyetler Birliği vatandaşlarının pasaportlarının geçersiz kılınması uygulamasına ilişkin). *Usmanov v. Rusya* davasında Mahkeme, bu alandaki içtihadındaki çeşitli yaklaşımları özetlemiş ve başvuranın vatandaşlığının iptalinin Sözleşme'nin 8. Maddesi kapsamındaki haklarına bir müdahale teşkil edip etmediğini belirlemek için sonuca dayalı bir yaklaşımı tercih etmiştir: Mahkeme, (i) söz konusu tedbirin başvuran açısından sonuçlarının ne olduğunu ve ardından (ii) söz konusu tedbirin keyfi olup olmadığını incelemiştir (§§ 53 ve 58 ve devamı). Bu yaklaşım daha sonra *jus soli* (doğum yeri ülkesinin vatandaşlığını kazanma) sağlayan iç hukuka rağmen, kimlik kartlarının verilmesinin ve böylece davalı devletin topraklarında mültecilerden doğan çocukların vatandaşlıklarının tanınmasının reddedilmesiyle ilgili *Hashemi ve Diğerleri v. Azerbaycan* davasında da uygulanmıştır (*Johansen v. Danimarka* (k.k.), § 45 davasındaki metodolojik yaklaşımı karşılaştırın).

92. Pasaport edinme hakkı ve vatandaşlık hakkı, Sözleşme'nin 6. Maddesinin amaçları doğrultusunda medeni haklar değildir (*Sergey Smirnov v. Rusya* (k.k.)).

E. 9. Madde¹⁰

93. Başvuranın belirli bir devletteki ikametinin devamına ilişkin bir tedbirin din özgürlüğü hakkının kullanılmasıyla bağlantılı olarak uygulanması durumunda, bu tedbir Sözleşme'nin 9. Maddesine bir müdahale oluşturabilir (bakınız, *Nolan ve K. v. Rusya*, § 62). Yasal olarak ikamet eden yabancı din görevlilerinin dini çalışmalarına bağlantılı nedenlerle zorunlu ayrılmaya tabi tutulmalarının Sözleşme'nin 9. Maddesini ihlal ettiği tespit edilmiştir (*Corley ve Diğerleri v. Rusya*, §§ 79-89). Bir kimsenin kendi ülkesine döndüğünde dini ibadetinden men edileceğini iddia ettiği durumlarda, Mahkeme, ilgili kişinin kabul eden devlette 9. Maddenin alenen ihlal edilmesi riski ile karşı karşıya olduğu durumlarda, geri gönderen devletin sorumluluğunun Sözleşme'nin 9. Maddesi kapsamında istisnai durumlarda devreye girebileceği ihtimalini göz ardı etmemiş, ancak 9. Maddenin yeterince açık bir şekilde ihlalinin Sözleşme'nin 3. Maddesini ihlal eden bir muameleyi de içermediği bir davayı tasavvur etmenin de zor olacağını tespit etmiştir (*Z. ve T. v. Birleşik Krallık* (k.k.) ve bakınız, *M.A.M. v. İsviçre*, §84).

F. 7 No'lu Protokol'ün 1. Maddesi¹¹

94. Sözleşme'nin 6. Maddesinin yabancıların sınır dışı edilmesine ilişkin usullere uygulanmadığının farkında olan devletler, bu tür usullere uygulanabilecek usulî güvenceleri tanımlayan 7 No.lu Protokol'ün 1. Maddesini benimsemiştir. (*Maaouia v. Fransa* [BD], § 36). Yakın tarihli Büyük Daire kararında (*Muhammed ve Muhammed v. Romanya* [BD], §§ 114 ve devamı), Mahkeme, "bir devletin topraklarında yasal olarak ikamet eden yabancılar"ın sınır dışı edilmesi durumunda uygulanabilecek hükme ilişkin içtihadını özetlemiştir. İchtihadın ilk temel güvencesi, ilgili kişinin yalnızca "yasalara uygun olarak alınan bir karar doğrultusunda" yargılanabilmesidir. Bu genel yasallık koşuluna ek olarak, 7 No.lu Protokol'ün 1 § 1 Maddesi, şu üç özel usul güvencesini sağlar: yabancılar sınır dışı edilmelerine karşı gerekçeler sunabilmeli, davalarının gözden geçirilmesini sağlayabilmeli ve son olarak bu amaçlarla yetkili makam önünde temsil edilebilmelidir. 7 No.lu Protokol'ün 1 § 2 Maddesi, kamu düzeninin çıkarları veya ulusal güvenlik nedeniyle sınır dışı etmenin gerekli olduğu durumlarda, devletlerin topraklarında yasal olarak ikamet eden bir yabancıyı, 1 § 1 Maddesi kapsamında sağlanan hakları kullanmadan önce bile sınır dışı etmesine olanak tanıyan bir istisna sağlar. Davanın olguları üzerine Mahkeme, Romanya'da öğrenci vizesiyle yaşayan Pakistan uyruklu başvuranların ulusal güvenlik gerekçesiyle sınır dışı edilmesinin, başvuranların kararın dayandığı gizli belgelere erişememesi ve de kendilerine sınır dışı edilmenin altında yatan gerçekler hakkında herhangi bir özel bilgi verilmemesi nedeniyle, 7 No.lu Protokol'ün 1. Maddesini ihlal ettiğine karar vermiştir. Böylelikle, başvuranlar sınır dışı edilmelerine destek olarak sunulan olgusal unsurlar ve ilgili belgelerin içeriği hakkında bilgilendirilme haklarında yerel yargılamalarda da dengelenmemiş önemli

¹⁰ Ayrıca bakınız *Sözleşme'nin 9. Maddesi Rehberi - Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü*

¹¹ Ayrıca bkz. *7 No.lu Protokol'ün 1. Maddesi Rehberi - Yabancıların sınır dışı edilmesine ilişkin usulî güvenceler*

bir sınırlamaya maruz kalmışlardır. 7 No.lu Protokol'ün 1. Maddesi, başvurana ayrılma emri veren karar bugüne kadar yürürlüğe girmemiş olsa bile geçerlidir (bakınız, [Ljatifi v. Eski Yugoslavya Makedonya Cumhuriyeti](#)).

G. 4 No.lu Protokolün 4. Maddesi¹²

95. Yukarıda açıklanan sınırlarda veya bunların yakınında (yukarıdaki Sınırdaki ve/veya bölgeye girişten kısa bir süre sonra topluca geri gönderme (“geri itme”)” bölümüne bakınız), denizde (yukarıdaki “Denizde durdurma, kurtarma operasyonları ve topluca geri gönderme (“geri itme”)” bölümüne bakınız) hızlı bir şekilde geri göndermeler dışında Mahkeme ayrıca davalı devlette yasal olarak ikamet edip etmediklerine bakılmaksızın davalı devletin topraklarında bulunan yabancıların topluca olarak sınır dışı edilmesini ele almıştır ([Čonka v. Belçika](#) ve [Sultani v. Fransa](#); [Georgiav. Rusya \(I\)](#) [BD] davalarındaki göçmenler) Mahkeme'nin 4 No.lu Protokol'ün 4. Maddesinin ihlal edildiğine hükmettiği [Čonka v. Belçika](#) ve [Gürcistan v. Rusya \(I\)](#) [BD] kararlarında, her bir olayda sınır dışı edilmeye maruz kalan bireyler aynı kökene sahiptir (ilkinde Slovakya'daki Roman aileler ve sonrakinde Gürcistan uyruklu kişiler).

IV. Geri gönderme öncesi işlemler ve geri gönderme

Sözleşme'nin 3. Maddesi

“Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz.”

Sözleşme'nin 5. Maddesi

“1. Herkes özgürlük ve güvenlik hakkına sahiptir. Aşağıda belirtilen haller dışında ve yasanın öngördüğü usule uygun olmadan hiç kimse özgürlüğünden mahrum bırakılamaz:

- (a) Kişinin, yetkili bir mahkeme tarafından verilmiş mahkumiyet kararı sonrasında kanuna uygun olarak tutulması;
- (b) Kişinin, bir mahkeme tarafından kanuna uygun olarak verilen bir karara uymaması sebebiyle veya yasanın öngördüğü bir yükümlülüğün uygulanmasını sağlamak amacıyla kanuna uygun olarak yakalanması veya tutulması;
- (c) Kişinin bir suç işlediğinden şüphelenmek için inandırıcı sebeplerin bulunduğu veya suç işlemesine ya da suçu işledikten sonra kaçmasına engel olma zorunluluğu kanaatini doğuran makul gerekçelerin varlığı halinde, yetkili adli merci önüne çıkarılmak üzere yakalanması ve tutulması;
- (d) Bir küçüğün gözetim altında eğitimi için usulüne uygun olarak verilmiş bir karar gereği tutulması veya yetkili merci önüne çıkarılmak üzere kanuna uygun olarak tutulması;
- (e) Bulaşıcı hastalıkların yayılmasını engellemek amacıyla, hastalığı yayabilecek kişilerin, akıl hastalarının, alkol veya uyuşturucu Madde bağımlılarının veya serserilerin kanuna uygun olarak tutulması;
- (f) Kişinin, usulüne aykırı surette ülke topraklarına girmekten alıkonması veya hakkında derdest bir geri gönderme ya da iade işleminin olması nedeniyle yasaya uygun olarak yakalanması veya tutulması;

¹² Ayrıca bakınız, [Sözleşme'nin 4 No.lu Protokolü'nün 4. Maddesi Rehberi - Yabancıları topluca halde sınır dışı etme yasağı](#)

2. Yakalanan her kişiye, yakalanma nedenlerinin ve kendisine yöneltilen her türlü suçlamanın en kısa sürede ve anladığı bir dilde bildirilmesi zorunludur
3. İşbu Maddenin 1 (c) fıkrasında öngörülen koşullar uyarınca yakalanan veya tutulan herkesin derhal bir yargıç veya kanunla adli görev yapmaya yetkili kılınmış sair bir kamu görevlisinin önüne çıkarılması zorunlu olup, bu kişi makul bir süre içinde yargılanma ya da yargılama süresince serbest bırakılma hakkına sahiptir. Salıverilme, ilgilinin duruşmada hazır bulunmasını sağlayacak bir teminat şartına bağlanabilir.
4. Yakalama veya tutulma yoluyla özgürlüğünden yoksun kılınan herkes, tutulma işleminin yasaya uygunluğu hakkında kısa bir süre içinde karar verilmesi ve, eğer tutulma yasaya aykırı ise, serbest bırakılması için bir mahkemeye başvurma hakkına sahiptir.
5. Bu Madde hükümlerine aykırı bir yakalama veya tutma işleminin mağduru olan herkes tazminat hakkına sahiptir.”

Sözleşme'nin 8. Maddesi

“1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.

2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir”

Mahkeme İç Tüzüğü'nün 39. Maddesi

Daire veya gerektiği takdirde, Bölüm Başkanı ya da işbu maddenin 4. fıkrası uyarınca görevlendirilen nöbetçi bir hâkim, taraflardan birinin ya da ilgili başka bir kişinin talebi üzerine veya resen, tarafların menfaati ya da yargılamanın uygun bir şekilde yürütülmesi için alınması gerektiğini düşündükleri ihtiyati tedbirleri taraflara bildirebilmektedirler.

Gerektiği takdirde, Bakanlar Komitesi, bir davada alınan tedbirlerden derhal haberdar edilmektedir.

Daire ya da gerektiği takdirde, Bölüm Başkanı veya işbu maddenin 4. fıkrası uyarınca görevlendirilen nöbetçi bir hâkim, tarafları, bildirilen ihtiyati tedbirlerin uygulanmasına ilişkin her türlü sorun hakkında kendilerine bilgiler sunmaya davet edilmektedir.

Mahkeme Başkanı, ihtiyati tedbir talepleri konusunda karar vermek üzere Bölüm Başkan Yardımcılarını nöbetçi hâkimler olarak görevlendirebilmektedir.

A. Dolaşım özgürlüğüne yönelik kısıtlamalar ve geri gönderme amacıyla tutulma¹³

¹³ Ayrıca bakınız, *Sözleşme'nin 5. Maddesi Rehberi - Özgürlük ve Güvenlik Hakkı* ve *Sözleşme'ye ek 4 No.lu Protokolünün 2. Maddesi Rehberi - Dolaşım özgürlüğü* -

96. Yabancı hakkında alınan sınır dışı etme kararının kesinleşmesi halinde, söz konusu birey ülkede artık “yasal” olarak bulunmamaktadır ve 4 No.lu Protokol’ün 2. Maddesi ile korunan serbest dolaşım özgürlüğünden faydalanması mümkün olmayacaktır (*Piermont v. Fransa*, § 44).

97. Madde 5 § 1(f)’nin ikinci kısmı uyarınca, devletlerin bir bireyi sınır dışı etme veya iade etme amacıyla tutma hakkı bulunmaktadır. Buna Avrupa Tutuklama Emri kapsamında teslim etme amacıyla idari gözetim de dahildir (*De Sousa/Portekiz* (Aralık), § 69). Ancak keyfi sayılmaması adına, Madde 5 § 1(f) kapsamındaki tutmanın iyi niyetle yürütülmesi; Hükümet’in uygulamaya dayanak olarak gösterdiği gerekçeye sıkı sıkıya bağlı olması; koşullarının ve yerinin uygun olması ve hedeflenen amacın gerektirdiği makul süreyi aşmaması gerekmektedir (*A. ve Diğerleri v. Birleşik Krallık* [BD], § 164). Tutmanın, bireyin suç işlemesini veya kaçmasını engelleme örneklerinde olduğu gibi makul ölçüde gerekli görülmesi aranmaz. Fakat gerekçelendirilmiş sayılması için sınır dışı veya iade işlemlerinin sürdürülüyor olması gerekmektedir (*a.g.e.*). Tutmanın dayandığı sınır dışı etme kararının iç hukuk veya Sözleşme hukuku bağlamında haklı olup olmadığı, Madde 5 § 1(f)’nin uygulanması açısından önem taşımamaktadır (*M ve Diğerleri - Bulgaristan*, § 63; *De Sousa v. Portekiz* (k.k.), § 79), yine de sınır dışı etme, iade etme veya teslim etme işlemleri gereken özen gösterilerek yürütülmezse, tutma Madde 5 § 1(f) kapsamında izin verilebilir olmaktan çıkacaktır (*A. ve Diğerleri v. Birleşik Krallık* [BD], § 164, *Shiksaitov v. Slovakya*, § 56 ve *De Sousa v. Portekiz* (k.k.), § 79; ayrıca özen tespiti kavramı ve bir Avrupa Tutuklama Emri uyarınca teslim etme bağlamında AB hukukundaki eşdeğer korumanın uygulanması ile ilgili olarak ayrıca son kararın §§ 80-85 paragraflarına bakınız). Bununla beraber, sığınmacıların sığınma başvuruları sonuçlanmadan sınır dışı edilmeleri mümkün değildir, bu nedenle Mahkeme bazı kararlarında başvurusu devam eden sığınmacının tutulması ile sınır dışı edilme ihtimali arasında yakın bağlantı olmadığını ve devlet yetkililerinin iyi niyetli hareket etmediğini belirtmiştir (*R.U. v. Yunanistan*, §§ 94-95; ayrıca bakınız, *Longa Yonkeu v. Letonya*, § 143; ayrıca kötü niyetli hareket edilmesine örnek olarak *Čonka v. Belçika*, § 42). *Komissarov/Çek Cumhuriyeti* davasında, Mahkeme, başvuranın iade edilmek üzere tutuklu bulunduğu, ertesi gün başvuranın sığınma başvurusunda bulunduğu ve bu başvurunun iade edilmesini engellediği ve iade sürecinin iltica işlemlerine kadar durdurulmasına yol açtığı bir durumu ele almıştır: sonraki süreç önemli ölçüde gecikmiş ve başvuranın iade edilene kadar tutulmasının “hukuka uygun” olmamasına neden olmuştur (§§ 45-53). İade amacıyla tutmalarda ise; mülteci statüsü tanınmış bir kişinin iade edilmesi mümkün olmadığından, tutma başından itibaren keyfi sayılabilecektir (*Eminbeyli v. Rusya*, § 48; ayrıca başvuranın iade amacıyla tutulduktan sonra sığınma başvurusunda bulunduğu ve mülteci statüsünün tanındığı bir durum için bakınız, *Dubovik v. Ukrayna* ; ve bir AB üye devletinde mülteci olarak tanınan başvuranın, menşe ülkesine iadesinin kabul edilebilirliğini incelemek için başka bir AB üye devlette idari gözetim altına alındığı durum için bakınız, *Shiksaitov v. Slovakya*). Yabancı o anki şartlarda geri gönderilmesi mümkün değilse - örneğin geri gönderildiği takdirde 3. Maddenin ihlali gerçekleşecekse – kişinin sınır dışı edilmesi ihtimaline dair “incelemelere devam edilmesi”, “sınır dışı etmek amacıyla hareket edildiği” ve belirli ve kesin adımların atıldığı anlamına gelmeyecektir (*A. ve Diğerleri v. Birleşik Krallık*, [BD], § 166-167), bu husus milli güvenlik davaları açısından da geçerlidir (*a.g.e.*, §§ 162-190; başvurunu herhangi bir üçüncü güvenli ülkenin kabul etmeyeceğinin anlaşılması üzerine tutma gerekçesinin geçerliliğini kaybetmesi yönünde bir karar için bakınız, *Al Husin v. Bosna - Hersek (no. 2)* ; kamu güvenliğini tehdit ettiği değerlendirilen bir göçmenin tutulmasının Madde 5 § 1(f) açısından uygun bulunduğu bir karar için bakınız *K.G. v. Belçika*).

98. Devletlerin gerekli özeni göstererek hareket ettiklerinin kabul edilebilmesi için, geri gönderme işlemlerini etkin bir biçimde yürütmeleri, somut adımlar atmaları ve yabancıların gönderildikleri ülkelere kabul edilmeleri için gerekli çabayı harcadıklarını kanıtlamaları gerekmektedir; örneğin kabul ülke makamlarının kendi vatandaşlarının kimliklerini tespit etme konusunda çok yavaş olması (örnek olarak bakınız, *Singh v. Çek Cumhuriyeti*) veya kimlik belgeleriyle bağlantılı olarak zorlukların olduğu durumlar (*M. ve Diğerleri v. Bulgaristan*). Tutmanın Madde 5 § 1(f)’nin ikinci kısmına uygun sayılması için, sınır dışı veya iade kararlarının uygulanma olasılığının gerçekçi olması gerekmektedir. İşlemlerin gerçekleştirilebilmesi için yabancı iş birliğine ihtiyaç duyuluyorsa ve yabancı iş birliğinden imtina ettiği için sınır dışı edilememiş veya edilemeyecekse, söz konusu kişinin sınır dışı edilmek amacıyla tutulduğunu söylemek mümkün olmayacaktır (bakınız *Mikolenko v. Estonia* , kararda Mahkeme ayrıca, yetkililerin,

sınır dışı edilme ihtimalinin bulunmadığı durumlarda, başvuranın sınır dışı etme merkezinde uzun süreli idari gözetimde tutulması dışında başka önlemlere sahip olduğu kanaatine varmıştır; ayrıca bakınız, *Louled Massoud v. Malta*, §§ 48-74; *Kim v. Rusya* ve *Al Husin v. Bosna - Hersek (no. 2)*; başvuranın farklı bir uyruktan olduğunu iddia ettiği, uyruğunun doğru olarak saptanması için iş birliğinde bulunmadığı duruma ilişkin, *Bencherif v. Sweden* (k.k.) davası ile ilgili “Bireysel Başvuru Hakkının Kötüye Kullanılması” bölümüne bakınız). Ayrıca kişinin gönderilmek istediği ülkedeki durum nedeniyle de gerçekçi bir sınır dışı olasılığı bulunmayabilir (başvuranın pasaportunu sunması üzerine Suriye uyruklu olduğunun anlaşılması ve Suriye’deki silahlı çatışmanın ağırlaştığının oldukça bilindik olması durumuna ilişkin bir karar için bakınız, *S.Z. v. Yunanistan*).

99. Mahkeme tarafından Mahkeme İç Tüzüğü’nün 39. Maddesi uyarınca geçici tedbir kararı verilmiş olması ((aşağıdaki “39. Madde / İhtiyati tedbirler” bölümüne bakınız), kişinin tutulmasının Madde 5 § 1’e uygunluğuna ilişkin bir çıkarım yapılması için tek başına anlam ifade etmeyecektir (*Gebremedhin [Gaberamadhien] v. Fransa*, § 74). Mahkeme bazı kararlarında, davalı devletlerin alınan geçici tedbir kararlarına uyararak sınır dışı işlemlerini durdurmalarını, sınır dışı veya iade işlemlerinin geçici bir süre ile askıya alındığı fakat her halükârda “sürdürülmekte” oldukları şeklinde değerlendirmiş ve Madde 5 § 1(f)’nin ihlal edilmediği yönünde karar vermiştir (bakınız, *Azimov v. Rusya*, § 170). Bununla birlikte, Mahkeme tarafından verilen geçici tedbir kararına istinaden işlemlerin askıya alınması, başvuranın uzun ve makul sayılamayacak bir süre boyunca tutulması sonucunu da doğurmamalıdır (*a.g.e.*, § 171). Madde 5 § 1(f) maksimum zaman sınırlarını içermez; bu nedenle, sınır dışı etme işlemlerinin uzunluğunun bu hüküm uyarınca tutmanın yasallığını etkileyip etkilemeyeceği sorusu yalnızca her bir davanın özel koşullarına bağlıdır (*Auad v. Bulgaristan*, § 128, ve *J.N. v. Birleşik Krallık*). Bununla birlikte, sabit süre sınırlarının mevcut olduğu durumlarda, iç hukuk tarafından izin verilen süreyi aşan tutmanın "yasaya uygun" olarak değerlendirilmesi muhtemel olmadığından, bunlara uyulmaması "yasallık" sorunuyla ilgili olabilir. (*Komissarov v. Çek Cumhuriyeti*, §§ 50-52). Mahkeme ayrıca Sözleşme 5 § 1 Maddesi uyarınca, göçe bağlı olan tutmaların kendiliğinden yargısal denetime tabi olmasının aranmadığını belirtmektedir (*J.N. v. Birleşik Krallık*, § 96). Mahkeme’nin verdiği geçici tedbir kararını takiben, devlet makamlarınca yabancının üçüncü ülkeye gönderilmesi için işlemlere başlanırsa, kişinin tutulması Madde 5 § 1 (f)’nin uygulama alanına girebilecektir (*M ve Diğerleri v. Bulgaristan*, § 73).

100. Özel ihtiyaç sahibi kişilerin tutulmaları açısından, Madde 5 § 1(f)’nin birinci kısmında yapılan değerlendirmeler ikinci kısmı için de geçerlidir (bakınız, yukarıda “Sözleşme Madde 3: Genel Prensipler” ve “Çocuklar ve Özel İhtiyaç Sahibi Yetişkinler” ve örnek olarak *Rahimi v. Yunanistan* ve *Yoh-Ekale Mwanje v. Belçika*). Sınır dışı amacıyla tutulma sırasında açlık grevinde olan kişilere tıbbi tedavi uygulanmasına ilişkin bakınız, *Ceesay v. Avusturya*.

80. 101. Madde 5 §§ 2 ve 4 kapsamındaki usulî güvenceler ile ilgili olarak, yukarıdaki “Usulî güvenceler” bölümüne bakınız. Ancak, Mahkeme’nin bazı kararları özellikle sınır dışı amacıyla yürütülen tutmaların yargısal denetimin etkinliği hakkında ulusal mevzuatlardaki eksiklikler ve Madde 5 § 4’te öngörülen gereklilikler üzerinedir (örnek olarak bakınız, *S.D. v. Yunanistan*, §§ 68-77; *Louled Massoud v. Malta*, §§ 29-47; ve *A.B. ve Diğerleri v. Fransa*, §§ 126-138).

B. Geri gönderilmeyi bekleyen kişilere sağlanacak destek

102. 3. Madde uyarınca geri gönderilecek yabancılara tıbbi, sosyal yardım veya diğer yardım biçimlerini sağlamak için pozitif bir yükümlülüğün varlığı ve kapsamı ile ilgili olarak bakınız, *Hunde v. Hollanda* (k.k.) ve *Shioshvili ve Diğerleri v. Rusya* (sınır dışı etmeyle bağlantılı olarak kalışına yetkililerin neden olduğu ağır hamile başvuran ve küçük çocuklarına ilişkin).

C. Zorla geri gönderme

103. Sağlık durumu özellikle kötü olan bir kişinin nakli, nakil tıbbi gözetim altında gerçekleştirilmiş olsa bile (sınır dışı etme amaçlı nakle ilişkin, *Khachaturov v. Ermenistan*, § 108) ilgili kişinin 3. Maddeye aykırı muameleye maruz kalma konusunda gerçek bir riskle karşı karşıya kalmasına neden olabilir (bakınız, *a.g.e.*, § 90). Belirli bir transferin ilgili kişi üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi, dayanılan belirli tıbbi riskleri doğrulayan özel tıbbi kanıtlara dayanmalıdır. Bu, bireyin tıbbi durumunun ve söz konusu naklin koşulları ışığında belirli tıbbi risklerin vaka bazında değerlendirilmesini gerektirecektir. Ayrıca, belirli bir anda doğrulanan belirli risklerin, geçici veya kalıcı nitelikte olmalarına bağlı olarak, zamanın geçmesiyle ortadan kaldırılabileceğini göz önünde bulundurarak bu değerlendirmenin ilgili kişinin belirli bir zamandaki tıbbi durumu ile ilgili olarak yapılması gerekecektir (*a.g.e.*, § 91). Mahkeme, sınır dışı etme kararının uygulanmasının ilgili kişinin tıbbi durumunun değerlendirilmesine bağlı olacağı ilgili bir yerel yasal çerçeve ve usulün varlığının önemini altını çizmektedir (*a.g.e.*, § 104). Hakkında sınır dışı kararı verilen bir kişinin intihar edeceğine ilişkin tehditleri, bu tehditlerin gerçekleşmesine yönelik somut tedbirler başvuranın önceki intihar teşebbüs kaydı da göz önüne alındığı takdirde, devletin öngörülen tedbiri uygulamaktan kaçınmasını gerektirmez (bakınız, *Al - Zawatia v. İsveç* (k.k.), §§ 57-58).

104. *Mubilanzila Mayeka ve Kaniki Mitunga/Belçika* (§§ 64-71) davasında *Mahkeme*, 5 yaşındaki refakatsiz çocuğun orada bakılacağından emin olmadan menşe ülkesine gönderilmesinin 3. Maddeyi ihlal ettiğine karar vermiştir. Sınır dışı etme sürecinde kamu görevlileri tarafından kötü muamelede bulunulması 3. Maddeyi ihlal edebilir (bakınız, *Thuo v. Kıbrıs*), Mahkeme burada kötü muamele iddiası nedeniyle 3. Maddenin esastan ihlal edilmediğine; fakat başvuranın sınır dışı sürecinde kötü muameleye maruz kaldığına ilişkin iddialarının yetkililerce etkili soruşturulmamasının Maddenin usule ilişkin hükmünü ihlal ettiğine karar vermiştir; ayrıca aşağıdaki “Göçmenlere özgü diğer durumlardazararı önleme ve etkili soruşturma yürütme yükümlülükleri” bölümüne bakınız). Dahası, geri gönderme sürecindeki gizliliğin ihlali -kendi içinde 8. Madde kapsamında gündeme gelebilir- geri gönderme sonrası 3. Maddeye aykırı kötü muamele riski doğurabilir (İsveç yetkililerinin Faslı mevkidaşlarını başvuranın terör şüphelisi olduğu konusunda bilgilendirmesine ilişkin bir karar için bakınız, *X. v. İsveç*).

D. 2. ve 3. Madde kapsamındaki geri gönderme davalarında “yardımlı gönüllü geri dönüş” anlaşması

105. *M.A. v. Belçika* davasında Mahkeme, hakkında infaz edilebilir sınır dışı etme kararı bulunan, sınır dışı edilmek üzere tutulan ve uçağa kadar kendisine polis eşlik ettiği başvuranın havaalanında bir tercüman yardımcı olmaksızın “gönüllü dönüş” belgesini imzalayarak 3. Madde haklarından feragat etmediğini ve mağdur statüsünü kaybetmediğini tespit etmiştir (§§ 60-61).

E. İçtüzük Kural 39 / Tedbir Kararları¹⁴

106. Mahkeme bir başvuru aldığı anda, Mahkeme İç Tüzüğü 39. Maddesi uyarınca davalı devletin dava görülene kadar alması gereken ihtiyati tedbirleri bildirebilir. Yerleşik içtihadı ve uygulamaya göre Mahkeme ancak ciddi ve telafi edilemez zarara ilişkin gerçek ve yakın risk bulunduğu hallerde ihtiyati tedbirleri bildirebilir. Bu önlemler en yaygın olarak bir devletten, kişileri ölüm veya işkence veya diğer kötü muameleye maruz kalacaklarının iddia edildiği ülkelere geri göndermekten kaçınmasını ve davalı devletten bir sınır kontrol noktasına gelen kişilerin sığınma başvurularını almasını ve incelemesini talep etmeyi içerebilir (*M.K. ve Diğerleri v. Polonya*, § 235.). Çoğu durumda geçici tedbirler, sığınmacılar veya talepleri nihai olarak reddedilen ve geri gönderilmelerini veya sınır dışı edilmelerini önlemek için ulusal düzeyde askıya alma etkisine sahip başka bir itiraz imkânı bulunmayan iade edilecek kişilerle ilgilidir

¹⁴İç Tüzük 39. Madde / Geçici tedbirler

(yukarıdaki “Usule ilişkin boyutlar” bölümüne bakınız). Bununla birlikte, Mahkeme, çocukların idari gözetime alınması da dahil olmak üzere göçle ilgili diğer davalarda da geçici tedbir almıştır. Davalı devletin Mahkeme tarafından belirtilen herhangi bir 39. Madde kapsamındaki tedbirine uymaması, Sözleşme’nin 34. Maddesinin ihlali anlamına gelir (başvuranların geri gönderilmesinin veya sınır dışı edilmesinin 34. Maddeye aykırı olduğu davalar için bakınız, [Mamatkulov ve Askarov v. Türkiye](#) [BD], §§ 99-129; ayrıca bakınız, [Savridin Dzhurayev v. Rusya](#) ve [MA v. Fransa](#) ve [O.M. ve D.S. v. Ukrayna](#); başvuran ailenin idari gözetimde tutulmasının son bulmasına dair geçici tedbir kararı verildiği halde ve davalı devletin yedi gün sonra davalı devletten çıkarılincaya kadar 34. Maddeyi ihlal ederek aileyi serbest bırakmayı reddettiği bir dava için bakınız, [N.B. ve Diğerleri v. Fransa](#), §§ 62-65).

V. Diğer dava senaryoları

Sözleşme'nin 4. Maddesi

"1. Hiç kimse köle ya da kul durumunda tutulamaz.

2. Hiç kimse zorla çalıştırılmaz ve zorunlu çalışmaya tabi tutulamaz.

3. Aşağıdaki haller, bu Madde anlamında "zorla çalıştırma ya da zorunlu çalışma" sayılmaz:

- (a) Bu Sözleşme'nin 5. Maddesinde öngörülen koşullara uygun olarak tutulu bulunan bir kimseden, tutulu bulunduğu sırada veya şartlı tahliyeden yararlandığı süre içinde olağan olarak yapması istenilen bir iş;
- (b) Askeri nitelikli herhangi bir hizmet veya vicdanî reddin meşru sayıldığı ülkelerde, vicdanî reddi seçen kişilere zorunlu askerlik hizmeti yerine gördürülebilecek başkaca bir hizmet;
- (c) Toplumun hayat veya refahını tehdit eden kriz veya afet hallerinde gerekli görülen her hizmet;
- (d) Olağan yurttaşlık yükümlülükleri kapsamına giren her türlü çalışma veya hizmet."

Sözleşme'nin 8. Maddesi

"1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.

2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir."

Sözleşme'nin 12. Maddesi

"Evllenme çağındaki erkekler ve kadınlar, bu hakkın kullanılmasını düzenleyen ulusal yasalara göre evlenme ve bir aile kurma hakkına sahiptir."

Sözleşme'nin 14. Maddesi

"Bu Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin sağlanmalıdır."

A. Ekonomik ve sosyal haklar¹⁵

107. Kabul koşulları ve geri gönderilmeleri sebebiyle kişilere sağlanacak destek (yukarıdaki "Kabul koşulları, yaş değerlendirme prosedürü ve dolaşım özgürlüğü" ve "Geri gönderilmeleri sebebiyle kişilere sağlanacak destek" bölümlerine bakınız) dışında, Sözleşmeye taraf bir devletin sosyal yarar sağlamaya karar verdiği hallerde bunu 14. Madde ile uyumlu şekilde yapması gerektiği için Mahkeme göçmenlerin, sığınmacıların ve mültecilerin ekonomik ve sosyal haklarıyla ilişkili birçok davayı öncelikli olarak 14. Madde bağlamında ele almıştır. Bu bakımdan Mahkeme, bir devletin fazla kaynak isteyen kamu hizmetlerini- örneğin sosyal yardım programları, kamu yararı ve sağlığı- kural olarak ekonomiye katkısı olmayan kısa dönem düzensiz göçmenler tarafından kullanımını kısıtlamasının meşru sebepleri

¹⁵ Ayrıca bakınız, [Madde 14 Rehberi – Ayrımcılık yasağı](#)

olabileceğini ve ayrıca bu kişilerin belirli durumlarda, ülkede ikamet eden yabancı kategorilerinden haklı olarak farklılaşabileceğini tespit etmiştir (*Ponomaryovi v. Bulgaristan*, § 54).

108. Mültecilik başvurusu reddedilen ancak süresiz oturma izni verilen bir yabancının çocuğunun göçmen statüsüne dayanan farklı muamele, sosyal konut tahsisi bağlamında gerekçelendirilebilir (*Bah v. Birleşik Krallık*). *Ponomaryovi v. Bulgaristan* kararında Mahkeme, başvuranların ortaokul ücretlerini göçmenlik statüsüne ve uyruğuna dayalı olarak ödeme zorunluluğunun haklı olmadığını tespit etmiştir. *Bigaeva v. Yunanistan* davasında Mahkeme, yabancıların hukuk mesleklerini yapamamalarını ayrımcı bulmamıştır, ancak, baroya kaydolabilmek için 18 aylık stajını başlatmasına izin verilmişken, bu süre tamamlandıktan sonra yabancı olduğu gerekçesiyle baro sınavına girmesinin engellenmesi sonucu başvuranın özel hayata saygı hakkının yetkililerin tutarsız yaklaşımları sebebiyle ihlal edildiğini tespit etmiştir. Mahkeme tarafından karara bağlanan diğer davalar şunlardır: çocuk yardımı ile ilgili (*Niedzwiecki v. Almanya*; *Weller v. Macaristan*; *Saidoun v. Yunanistan*); işsizlik yardımı ile ilgili (*Gaygusuz v. Avusturya*); maluliyet yardımı ile ilgili (*Koua Poirrez v. Fransa*), emekli aylığı da dahil olmak üzere prim bazlı yardımlar ile ilgili (*Andrejeva v. Letonya* [BD]) ve prim bazlı bir sosyal güvenlik planına kabul ile ilgili (*Luczak v. prim Polonya*).

109. Mahkeme ayrıca göç kontrolüne tabi kişilerin Birleşik Krallık'ta evlenme izni için onay belgesine başvurma şartının 12. Maddesi ihlal ettiğini tespit etmiştir (*O' Donoghue ve Diğerleri v. Birleşik Krallık*).

B. Bir ülkeyi terk etme özgürlüğü¹⁶

110. *L.B. v. Litvanya* davasında Mahkeme, davalı devlette daimî olarak ikamet eden ve daha önce ikincil korumadan yararlanan bir yabancı uyrukluya seyahat belgesi verilmesinin reddini incelemiştir. Mahkeme, Sözleşme'nin 4 No.lu Protokol'ünün 2 § 2 Maddesinin geçerli olduğu ve bu Maddenin ihlal edildiği tespit etmiştir. İtiraz edilen ret kararı, menşe ülkesindeki durum yeterli bir şekilde incelenmeksizin ve başvuranın söz konusu ülke yetkilileriyle temasa geçmekten korktuğunu iddia etmesi nedeniyle, başvuranın o ülkenin pasaportunu almasına ilişkin uygun bir değerlendirme yapılmaksızın biçimsel gerekçelere dayanıyordu.

C. İnsan kaçakçılığı¹⁷

111. Mahkeme tarafından ev içi hizmet (*Siliadin v. Fransa*; *C.N. ve V. v. Fransa*; *C.N. v. Birleşik Krallık*), cinsel istismar (*Rantsev v. Kıbrıs ve Rusya*; *L.E. v. Yunanistan*; *T.I. ve Diğerleri v. Yunanistan*) ve tarım işçiliği (*Chowdury ve Diğerleri v. Yunanistan*) ile bağlantılı olarak, insan kaçakçılığı bağlamında 4. Madde uyarınca yabancıları ilgilendiren birçok dava ele alınmıştır.

D. Göçmenlere özgü diğer durumlarda zararı önleme ve etkili soruşturma yürütme yükümlülükleri¹⁸

112. *M.H. ve Diğerleri v. Hırvatistan* davasında Mahkeme, Hırvat polis memurları tarafından sığınma talebinde bulunma fırsatı reddedildiği ve tren raylarını takip ederek Sırbistan'a dönmesi emredildiği iddia edildikten sonra Hırvat-Sırbistan sınırının Sırp tarafında bir trenin çarpması sonucu ölen altı yaşındaki bir Afgan kızın ölümüyle ilgili Hırvat makamlarının etkili bir soruşturma yürütmemesi nedeniyle Sözleşme'nin 2. Maddesinin usul yönünden ihlal edildiğini tespit etmiştir (§ 127-131 ve 148-166). [Alhowais](#)

¹⁶ Ayrıca bakınız, *Sözleşme'ye ek 4 No.lu Protokolün 2. Maddesi Rehberi - Dolaşım özgürlüğü*

¹⁷ Ayrıca bakınız *Sözleşme'nin 4. Maddesi Rehberi - Kölelik ve zorla çalıştırma yasağı*

¹⁸ Ayrıca bakınız, *Sözleşme'nin 2. Maddesi Rehberi - Yaşam Hakkı*, *Sözleşme'nin 4. Maddesi Rehberi - Kölelik ve zorla çalıştırma yasağı* ve *Sözleşme'nin 3. Maddesi Rehberi - İşkence yasağı*.

[v. Macaristan](#) davasında Mahkeme, Macar yetkililerin, başvuranın erkek kardeşinin Macaristan-Sırbistan sınırında nehirdeki sınır kontrol operasyonu sırasında sınırdan boğularak ölmesi ve polisin kötü muamelesine ilişkin tartışılabilir iddialara ilişkin etkili bir soruşturma yürütmemesi nedeniyle 2. ve 3. Maddelerin usule ilişkin kısmının ihlal edildiğine karar vermiştir (§§ 78-94 ve yukarıda “Kara sınırlarında kurtarma operasyonları” bölümü) yer verilmiştir. Denizde göçmenlerin ölümüne yol açan ölümcül bir kazaya ilişkin etkili bir soruşturma yürütme yükümlülüğü ile ilgili olarak, yukarıdaki “Denizde durdurma, kurtarma operasyonları ve topluca geri gönderme (“geri itme”)” bölümüne bakınız. Sınır dışı etme sürecinde kötü muamele iddialarına dair etkili bir soruşturma yürütme yükümlülüğüne ilişkin bir davayla ilgili olarak, yukarıdaki “Zorla geri gönderme” bölümüne bakınız. Bir göçmene yapılan ırkçı bir saldırıyı soruştururken 3. Madde kapsamındaki usulî yükümlülüklerle ilgili olarak bakınız, [Sakir v. Yunanistan](#).

VI. Mahkeme önündeki başvuruların usule ilişkin boyutları

Sözleşme’nin 37. Maddesi

“1. Yargılamanın her aşamasında, Mahkeme aşağıdaki koşulların olduğu kanısına varırsa bir başvurunun kayıttan düşürülmesine karar verebilir:

başvuru sahibi davasını takip etme niyetinde değilse, veya

ihtilaf çözümlenmişse, veya

Mahkeme’nin saptadığı herhangi bir başka gerekçeden ötürü, başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmezse

Ancak, bu Sözleşme ve protokolleri ile güvence altına alınan insan haklarına saygının gerekli kıldığı hallerde, Mahkeme başvuruyu incelemeye devam eder.

2. Mahkeme, koşulların bunu haklı kıldığı kanısına varırsa, bir başvurunun yeniden kayda alınmasını kararlaştırabilir.

A. Akli dengesi yerinde olmayan başvurular

113. [Tahrani ve Diğerleri v. Türkiye](#) davası, *inter alia* (çevirmenin notu: *diğerlerinin yanı sıra*), Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) tarafından mülteci olarak tanınan, İran vatandaşı ve Halkın Mücahitleri Örgütü (HMÖ) eski üyesi olan başvuranların sınır dışı edilmesiyle ilgilidir. Başvuranlardan birisinin Mahkeme’ye “başvurusunu geri çekmek” istediğini iletmesi sonrasında başvuran avukatı Mahkeme’ye ‘başvuruyu kendisinin takip etmek istediğini, başvuranın akıl sağlığının yerinde olmadığını ve tedavi ihtiyacı olduğunu’ bildirmiştir. Hükümet başvuranın herhangi bir psikolojik sağlık sorununun olmadığını ve iş birliği yapmamış olması nedeniyle herhangi bir psikolojik rahatsızlığının tespit edilemediğini belirtmiştir. Mahkeme başvuranlardan birinin iddialarının olası ölüm riski veya kötü muamele içerdiğini belirterek davayı kayıttan düşürmenin Sözleşme tarafından sağlanan yaşam hakkı ve kişinin fiziksel sağlığı gibi önemli korumaları ortadan kaldıracağını ve başvuranın ruhsal durumu ve tıbbi raporların tutarsızlıkları hakkında şüpheler olduğunu değerlendirmiş ve Sözleşme ve Protokollerinde tanımlanan insan haklarına saygının, başvurunun incelenmesinin devam etmesini gerektirdiği sonucuna varmıştır (§§ 56-57)

B. 2. ve 3. Maddeler kapsamındaki geri gönderme davalarında 4 aylık sürenin başlaması

114. Etkili bir hukuk yolu sağlayan nihai yerel kararın tarihi, normalde Sözleşme’nin 35 § 1 Maddesinin öngördüğü dört aylık süre sınırının hesaplanması için başlangıç noktası olsa da geri gönderen devletin

Sözleşme'nin 2. veya 3. Maddesi uyarınca sorumluluğu, kural olarak, yalnızca bireyi kendi topraklarından çıkarmak için harekete geçtiğinde ortaya çıkar. Devletin 2. veya 3. Maddeler kapsamındaki sorumluluğunun tarihi, dört aylık zaman sınırının başvuran açısından işlemeye başladığı tarihe karşılık gelir. Sonuç olarak, eğer sınır dışı kararı uygulanmamışsa ve kişi sınır dışı etmek isteyen devletin topraklarında kalmaya devam ediyorsa dört aylık süre henüz işlemeye başlamamıştır (bakınız *M.Y.H. ve Diğerleri v. İsveç*, §§ 38-41). Aynı durum, geri gönderen devletin, kabul eden devlette 5. ve 6. Maddeler kapsamındaki hakların alenen reddedildiği iddiasıyla ilgili sorumluluğuna ilişkin geri göndermeler için de geçerlidir (yukarıdaki "Adaletin bariz şekilde yok sayılması:5. ve 6. Maddeler bölümüne bakınız).

C. Sınır dışı edilme durumunda yakın bir tehdidin mevcut olmaması

116. Sınır dışı davalarında, başvuranın sınır dışı edilmesi durumunda o sırada veya hatırı sayılır gelecek bir zamanda riske maruz kalmaması durumunda, yerel makamlara hatta gerekli görüldüğü takdirde Mahkeme'ye yeni sınır dışı kararlarına karşı itiraz etme hakkının olması durumunda Mahkeme başvurunun Sözleşme'nin 37§1 (c) Maddesi gereğince incelenmesine gerek olmadığına kanaat getirerek dosyayı listesinden kaldırır. Ancak, Sözleşme veya Protokollerde belirtilen insan haklarına aykırı özel istisnai durumların gerçekleşmesi halinde başvurunun incelenmesinin devamı şarttır (bakınız, *Khan v. Almanya* [BD]). Mahkeme'nin başvuruyu listesinden çıkartması halinde, şartların Madde 37 § 2'ye uygun hale gelmesi durumunda Mahkeme herhangi bir zamanda başvuruyu yeniden işleme almaya karar verebilir.

D. Başvuran adına başvuru yapmak

117. *G.J. v. İspanya* (k.k.) kararında Mahkeme, İç Tüzüğü'nün 36 § 1 Maddesinin gerekliliklerine aykırı olarak, temsilci sıfatıyla hareket etmek üzere yazılı bir yetki sunmadığı için bir sivil toplum kuruluşunun sınır dışı edilmesinden sonra sığınmacı olan başvuran adına başvuru yapma yetkisinin bulunmadığına karar vermiştir. *N. ve M. v. Rusya*(k.k.) davası Özbek yetkililer tarafından sınır dışı edilen iki Özbek vatandaşının ortadan kaybolmasına ilişkindir. Mahkeme taraf devletin, Mahkeme İç Tüzüğü'nün 39. Maddesi uyarınca yargılama devam ettiği sürece kişilerin Özbekistan veya herhangi başka bir devlete sınır dışı edilmemeleri gerektiğini belirtmiştir. Mahkeme daha sonra başvuranların avukatının yetkisi olmadığını öğrenmiştir. Avukat başvuranları temsil etmek için belirli bir yetkiye sahip değildi ve avukatın başvuranların adına ve yerine hareket etmesi için geçerli bir neden de bulunmamaktaydı. Özbekistan'da yakın aile üyeleri olduğu ve bu üyelerle yakın iletişim halinde buldukları için başvuranların haklarından mahrum edilme veya etkili koruma almalarının engellenmesi de riski bulunmamaktaydı. Başvuranların yakın aile üyeleri, başvuranların kaçırılma iddialarından sonra avukat ile iletişime geçmişlerdir. Bu kişilerin Mahkeme'ye kendi adlarına başvurma imkânları da vardı ve Mahkeme'ye başvuruda bulunamadıklarına dair herhangi bir bilgi yoktu.

E. Bireysel Başvuru Hakkının Kötüye Kullanılması

118. *N.A. v. Finlandiya* (gözden geçirilmiş) kararında Mahkeme, bu davadaki - başvuranın babasının Irak'a geri gönderilmesinin Sözleşme'nin 2. ve 3. Maddelerini ihlal ettiğini tespit ettiğine dair- önceki kararını başvuranın babasının ölümüne ilişkin belgelerin sahte olduğunun ve başvuranın Irak'ta yaşadığının sonradan ortaya çıkmasından sonra bütünüyle gözden geçirerek iptal etmiş ve Sözleşme'nin 35 § 3 (a) Maddesi uyarınca bireysel başvuru hakkının kötüye kullanılması nedeniyle başvuruyu reddetmiştir. Mahkeme benzer şekilde menşe ülkesine sınır dışı edilmek amacıyla uzun süreli tutmanın 5 § 1 (f) Maddesi uyarınca gerekçelendirilemeyeceğini iddia eden, kendisini geri göndermek isteyen yetkililer, vatandaşı olduğu iddia edilen ülkedeki mevkidaşları ile uzun bir süredir temas halindeyken, başka bir ülkenin vatandaşlığına sahip olduğunu ifade eden ve kimliğini açıklığa kavuşturmak için işbirliği yapmayı

reddeden ve ayrıca Mahkeme'yi uyruğu konusunda yanılmaya çalışan bir başvuranın başvurusunun, başvuru hakkının kötüye kullanılması anlamına geldiğine karar vermiştir (bkn. [Bencheref v. İsveç](#) (k.k.)

Alıntılanan kararlarının listesi

İşbu rehberde anılan içtihatlar, Mahkeme tarafından verilen esasa ve kabul edilebilirliğe ilişkin kararlar ile eski Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun ("Komisyon") karar ve raporlarına atıfta bulunmaktadır.

Aksi belirtilmediği sürece, tüm atıflar bir Mahkeme Dairesi tarafından verilen esasa ilişkin kararlara yapılmıştır. "(k.k.)" kısaltması atfın Mahkeme'nin bir kabul edilebilirlik kararına ait olduğunu ve "[BD]" kısaltması ise davanın Büyük Daire tarafından görüldüğünü gösterir. Sözleşme'nin 44. Maddesi anlamında "kesinleşmemiş" olan Daire kararları, aşağıda yer alan listede yıldız işaretiyle (*) belirtilmektedir. Sözleşme'nin 44 § 2. Maddesi aşağıdaki gibidir: "Bir Daire'nin kararı aşağıdaki durumlarda kesinleşir: a) Taraflar davanın Büyük Daire'ye gönderilmesini istemediklerini beyan ederlerse, veya b) Karardan itibaren üç ay içinde davanın Büyük Daire'ye gönderilmesi istenmezse, veya c) Büyük Daire bünyesinde oluşturulan kurul 43. Madde çerçevesinde sunulan istemi reddederse". Şayet Büyük Daire Kurulu davanın gönderilmesi talebini kabul ederse, Dairenin kararı hükümsüz olmaktadır ve Büyük Daire daha sonra kesinleşmiş bir karar verecektir.

Rehberin elektronik versiyonunda atıf yapılan davaların bağlantıları, Mahkeme içtihatlarına (Büyük Daire, Daire ve Komite tarafından verilen esasa veya kabul edilebilirliğe ilişkin kararlar, danışma görüşleri ve içtihatlarla ilişkin Bilgi Notu'ndan alıntı yapılan hukuki özetler), Komisyon içtihatlarına (kararlar ve raporlar) ve Bakanlar Komitesinin kararlarına erişimi sağlayan HUDOC veri tabanına (<http://hudoc.echr.coe.int>) yönlendirmektedir.

Mahkeme, esasa ve kabul edilebilirliğe ilişkin kararlarını, iki resmi dili olan İngilizce ve/veya Fransızca dillerinde vermektedir HUDOC veri tabanı aynı zamanda, Mahkeme'nin başlıca davalarından bazılarında ilişkin otuzdan fazla dilde yapılmış gayriresmi çeviriye ve üçüncü kişiler tarafından elektronik ortamda sunulan yüz kadar içtihat derlemesine ulaşmayı sağlayan bağlantıları içermektedir. Atıfta bulunulan davalar için mevcut olan tüm dil sürümlerine, [HUDOC](#) veri tabanındaki "Dil sürümleri" sekmesi aracılığıyla erişilebilir; bu sekmeye, dava bağlantısına tıkladıktan sonra erişebilirsiniz.

—A—

- [A. ve Diğerleri v. Birleşik Krallık](#) [BD], no. 3455/05, AİHM 2009
- [A. v. İsviçre](#), no. 60342/16, 19 Aralık 2017
- [A.A. v. İsviçre](#), no. 58802/12, 7 Ocak 2014
- [A.A. v. İsviçre](#), no. 32218/17, 5 Kasım 2019
- [A.A. v. Birleşik Krallık](#), no. 8000/08, 20 Eylül 2011
- [A.A. ve Diğerleri v. Kuzey Makedonya](#), no. 55798/16 ve diğer a başvuru, 5 Nisan 2022
- [A.A. ve Diğerleri v. İsveç](#), no. 14499/09, 28 Haziran 2012
- [A.B ve Diğerleri v. Fransa](#), no. 11593/12, 12 Temmuz 2016
- [A.E.A. v. Yunanistan](#), no. 39034/12, 15 Mart 2018
- [A.F. v. Fransa](#), no. 80086/13, 15 Ocak 2015
- [A.J. v. Yunanistan](#), (k.k.), no. 34298/18, 26 Nisan 2022
- [A.L. \(X.W.\) v. Rusya](#), no. 44095/14, 29 Ekim 2015

A.M. v. Fransa, no. 56324/13, 12 Temmuz 2016
A.M. v. Fransa, no. 12148/18, 29 Nisan 2019
A.M. v. Hollanda, no. 29094/09, 5 Temmuz 2016
A.M. ve Diğerleri, no. 24587/12, 12 Temmuz 2016
A.S. v. Fransa, no. 46240/15, 19 Nisan 2018
Abdi Mahamud v. Malta, no. 56796/13, 3 Mayıs 2016
Abdolkhani ve Karimnia v. Türkiye, no. 30471/08, 22 Eylül 2009
Abdulkhakov v. Rusya, no. 14743/11, 2 Ekim 2012
Abdullahi Elmi ve Aweys Abubakar v. Malta, no. 25794/13 ve 28151/13, 22 Kasım 2016
Aboya Boa Jean v. Malta, no. 62676/16, 2 Nisan 2019
Abuhmaid v. Ukrayna, no. 31183/13, 12 Ocak 2017
Aden Ahmad v. Malta, no. 55352/12, 23 Temmuz 2013
Akkad v. Türkiye, no. 1557/19, 21 Temmuz 2022
Alhowais v. Macaristan, no. 59435/17, 2 February 2023
Al Husin v. Bosna Hersek (no. 2), no. 10112/16, 25 Haziran 2019
Al Nashiri v. Polonya, no. 28761/11, 24 Temmuz 2014
Al-Saadoon ve Mufdhi v. Birleşik Krallık, no. 61498/08, AİHM 2010
Al-Zawatia v. İsveç(k.k.), no. 50068/08, 22 Haziran 2010
Alleleh ve Diğerleri v. Norveç, no. 569/20, 23 Haziran 2022
Ali ve Diğerleri v. İsviçre ve İtalya (k.k.), no. 30474/14, 4 Ekim 2016
Allanazarova v. Rusya, no. 46721/15, 14 Şubat 2017
Alpeyeva ve Dzhalagiya v. Rusya, no. 7549/09 ve 33330/11, 12 Haziran 2018
Amerkhanov v. Türkiye, no. 16026/12, 5 Haziran 2018
Amuur v. Fransa, 25 Haziran 1996, *Esasa ve Kabul Edilebilirliğe İlişkin Karar Raporları 1996-III*
Andrejeva v. Letonya[BD], no. 55707/00, AİHM 2009
Aswat v. Birleşik Krallık, no. 17299/12, 16 Nisan 2013
Auad v. Bulgaristan, no. 46390/10, 11 Ekim 2011
Azimov v. Rusya, no. 67474/11, 18 Nisan 2013

—B—

B ve C v. İsviçre, no. 889/19 ve 43987/16, 17 Kasım 2020
B.A.C. v. Yunanistan, no. 11981/15, 13 Ekim 2016
B.G. ve Diğerleri v. Fransa, no. 63141/13, 10 Eylül 2020
Babar Ahmad ve Diğerleri v. Birleşik Krallık, no. 24027/07 ve diğer 4 başvuru, 10 Nisan 2012
Bah v. Hollanda (k.k.), no. 35751/20, 22 Haziran 2021
Bah v. Birleşik Krallık, no. 56328/07, AİHM 2011
Batyrkhairov v. Türkiye, no. 69929/12, 5 Haziran 2018
Bencheref v. İsveç (k.k.), no. 9602/15, 5 Aralık 2017
Biao v. Danimarka [BD], no. 38590/10, 24 Mayıs 2016
Bigaeva v. Yunanistan, no. 26713/05, 28 Mayıs 2009
Bistieva ve Diğerleri v. Polonya, no. 75157/14, 10 Nisan 2018
Bivolaru ve Moldovan v. Fransa, no. 40324/16 ve 12623/17, 25 Mart 2021
Butt v. Norveç, no. 47017/09, 4 Aralık 2012

—C—

C.N. v. Birleşik Krallık, no. 4239/08, 13 Kasım 2012
C.N. ve v. v. Fransa, no. 67724/09, 11 Ekim 2012
Cesay v. Avusturya, no. 72126/14, 16 Kasım 2017

Chahal v. Birleşik Krallık [BD], 15 Kasım 1996, Esasa ve Kabul Edilebilirliğe İlişkin Kararlar Raporu 1996-V
Chapman v. Birleşik Krallık [BD], no. 27238/95, AİHM 2001-I
Chowdury ve Diğerleri v. Yunanistan, no. 21884/15, 30 Mart 2017
Čonka v. Belçika, no. 51564/99, AİHM 2002-I
Corley ve Diğerleri v. Rusya, no. 292/06 ve 43490/06, 23 Kasım 2021

—D—

D v. Bulgaristan, no. 29447/17, 20 Temmuz 2021
D. v. Birleşik Krallık, 2 Mayıs 1997, Esasa ve Kabul Edilebilirliğe İlişkin Kararlar Raporu 1997-III
D.A. ve Diğerleri v. Polonya, no. 51246/17, 8 Temmuz 2021
Dalea v. Fransa (k.k.), no. 964/07, 2 Şubat 2010
Darboe ve Camara v. İtalya, no. 5797/17, 21 Temmuz 2022
Dbouba v. Türkiye, no. 15916/09, 13 Temmuz 2010
De Sousa v. Portekiz(k.k.), no. 28/17, 7 Aralık 2021
De Souza Ribeiro v. Fransa[BD], no. 22689/07, AİHM 2012
Dubovik v. Ukrayna, no. 33210/07 ve 41866/08, 15 Ekim 2009

—E—

E.H. v. Fransa, no. 39126/17, 22 Temmuz 2021
El Ghatet v. İsviçre, no. 56971/10, 8 Kasım 2016
Eminbeyli v. Rusya, no. 42443/02, 26 Şubat 2009

—F—

F.G. v. İsveç[BD], no. 43611/11, 23 Mart 2016

—G—

G.B. ve Diğerleri v. Türkiye, no. 4633/15, 17 Ekim 2019
G.J. v. İspanya(k.k.), no. 59172/12, 21 Haziran 2016
G.R. v. Hollanda, no. 22251/07, 10 Ocak 2012
Gaygusuz v. Avusturya, 16 Eylül 1996, Esasa ve Kabul Edilebilirliğe İlişkin Kararlar Raporu 1996-IV
Gaspar v. Rusya, no. 23038/15, 12 Haziran 2018
Gebremedhin [Gaberamadhien] v. Fransa, no. 25389/05, AİHM 2007-II
Genovese v. Malta, no. 53124/09, 11 Ekim 2011
Gürcistan v. Rusya (I) [BD], no. 13255/07, ECHR 2014 (özler)

—H—

H.A ve Diğerleri v. Yunanistan, no. 19951/16, 28 Şubat 2019
H.M. ve Diğerleri v. Macaristan, no. 38967/17, 2 Haziran 2022
Harkins v. Birleşik Krallık (k.k.) [BD], no. 71537/14, 15 Haziran 2017
Hasanbasic v. İsviçre, no. 52166/09, 11 Haziran 2013
Hashemi ve Diğerleri v. Azerbaycan, no. 1480/16 ve diğer 6 başvuru, 13 Ocak 2022
Hirsi Jamaa ve Diğerleri v. İtalya [BD], no. 27765/09, AİHM 2012
Hode ve Abdi v. Birleşik Krallık, no. 22341/09, 6 Kasım 2012
Hoti v. Hırvatistan, no. 63311/14, 26 Nisan 2018

Hunde v. Hollanda (k.k.), no. 17931/16, 5 Temmuz 2016

—I—

I.K. v. İsviçre (k.k.), no. 21417/17, 19 Aralık 2017

I.M. v. Fransa, no. 9152/09, 2 Şubat 2012

I.M. v. İsviçre, no. 23887/16, 9 Nisan 2019

Ilias ve Ahmed v. Macaristan[BD], no. 47287/15, 21 Kasım 2019

—J—

J.H. v. Birleşik Krallık, no. 48839/09, 20 Aralık 2011

J.K. ve Diğerleri v. İsveç [BD], no. 59166/12, 23 Ağustos 2016

J.N. v. Birleşik Krallık, no. 37289/12, 19 Mayıs 2016

J.R. ve Diğerleri v. Yunanistan, no. 22696/16, 25 Ocak 2018

Jeunesse v. Hollanda [BD], no. 12738/10, 3 Ekim 2014

Johansen v. Danimarka (k.k.), no. 27801/19, 1 Şubat 2022

—K—

K2 v. Birleşik Krallık (k.k.), no. 42387/13, 7 Şubat 2017

K.G. v. Belçika, no. 52548/15, 6 Kasım 2018

K.I. v. Fransa, no. 5560/19, 15 Nisan 2021

Khachaturov v. Ermenistan, no. 59687/17, 24 Haziran 2021

Khachatryan ve Konovalova v. Rusya, no. 28895/14, 13 Temmuz 2021

Khan v. Fransa, no. 12267/16, 28 Şubat 2019

Khan v. Almanya[BD], no. 38030/12, 21 Eylül 2016

Khasanov ve Rakhmanov v. Rusya[BD], no. 28492/15 ve 49975/15, 29 Nisan 2022

Kaya v. Almanya, no. 31753/02, 28 Haziran 2007

Kebe ve Diğerleri v. Ukrayna, no. 12552/12, 12 Ocak 2017 *Khlaifia ve Diğerleri v. İtalya*[BD], no. 16483/12, 15 Aralık 2016 *Khudyakova v. Rusya*, no. 13476/04, 8 Ocak 2009

Kim v. Rusya, no. 44260/13, 17 Temmuz 2014

Kiyutin v. Rusya, no. 2700/10, AİHM 2011

Komissarov v. Çek Cumhuriyeti, no. 20611/17, 3 Şubat 2022

Koua Poirrez v. Fransa, no. 40892/98, AİHM 2003-X

—L—

L.B. v. Litvanya, no. 38121/20, 14 Haziran 2022

L.E. v. Yunanistan, no. 71545/12, 21 Ocak 2016

L.M. ve Diğerleri v. Rusya, no. 40081/14 ve diğer 2 başvuru, 15 Ekim 2015

L.O. v. Fransa (k.k.), no. 4455/14, 26 Mayıs 2015

Levakovic v. Danimarka, no. 7841/14, 23 Ekim 2018

Ljatifij v. Eski Makedonya Yugoslav Cumhuriyeti, no. 19017/16, 17 Mayıs 2018

Liu v. Polonya, no. 37610/18, 6 Ekim 2022

Longa Yonkeu v. Letonya, no. 57229/09, 15 Kasım 2011

Louled Massoud v. Malta, no. 24340/08, 27 Temmuz 2010

Luczak v. Polonya, no. 77782/01, 27 Kasım 2007

—M—

M ve Diğerleri v. Bulgaristan, no. 41416/08, 26 Temmuz 2011
M.A. v. Belçika, no. 19656/18, 27 Ekim 2020
M.A. v. Kıbrıs, no. no. 41872/10, AİHM 2013
M.A. v. Danimarka[BD], no. 6697/18, 9 Temmuz 2021
M.A. v. Fransa, no. 9373/15, 1 Şubat 2018
M.A. v. İsviçre, no. 52589/13, 18 Kasım 2014
M.A. ve Diğerleri v. Letonya (k.k.), no. 25564/18, 29 Mart 2022
M.A. ve Diğerleri v. Litvanya, no. 59793/17, 11 Aralık 2018
M.A.M. v. İsviçre, no. 29836/20, 26 Nisan 2022
M.D. v. Fransa, no. 50376/13, 10 Ekim 2019
M.D. ve A.D. v. Fransa, no. 57035/18, 22 Temmuz 2021
M.D. ve M.A. v. Belçika, no. 58689/12, 19 Ocak 2016
M.D. ve Diğerleri v. Rusya, no. 71321/17 ve diğer 8 başvuru, 14 Eylül 2021
M.G. v. Bulgaristan, no. 59297/12, 25 Mart 2014
M.H. ve Diğerleri v. Hırvatistan, no. 15670/18 ve 43115/18, 18 Kasım 2021
M.K. ve Diğerleri v. Fransa, no'lar. 34349/18 ve 2 diğer, 8 Aralık 2022
M.K. ve Diğerleri v. Polonya, no. 40503/17 ve diğer 2 başvuru, 23 Temmuz 2020
M.M. v. Bulgaristan, no. 75832/13, 8 Haziran 2017
M.M. v. İsviçre, no. 59006/18, 8 Aralık 2020
M.M.R. v. Hollanda (k.k.), no. 64047/10, 24 Mayıs 2016
M.N. ve Diğerleri v. Belçika[BD] (k.k.), no. 3599/18, 5 Mayıs 2020
M.N. ve Diğerleri v. Türkiye, no. 40462/16, 21 Haziran 2022
M.O. v. İsviçre, no. 41282/16, 20 Haziran 2017
M.S.S. v. Belçika ve Yunanistan[BD], no. 30696/09, AİHM 2011
M.Y.H. ve Diğerleri v. İsveç, no. 50859/10, 27 Haziran 2013
Maaouia v. Fransa[BD], no. 39652/98, AİHM 2000-X
Mahdid ve Haddar v. Avusturya(k.k.), no. 74762/01, AİHM 2005-XIII (özler)
Mahmundi ve Diğerleri v. Yunanistan, no. 14902/10, 31 Temmuz 2012
Makdoudi v. Belçika, no. 12848/15, 18 Şubat 2020
Mamatkulov ve Askarov v. Türkiye[BD], no. 46827/99 ve 46951/99, AİHM 2005-I
Mamazhonov v. Rusya, no. 17239/13, 23 Ekim 2014
Mathloom v. Yunanistan, no. 48883/07, 24 Nisan 2012
Maslov v. Avusturya [BD], no. 1638/03, AİHM 2008
McCallum v. İtalya (k.k.) [BD], no. 20863/21, 21 Eylül 2022
Mikolenko v. Estonya, no. 10664/05, 8 Ekim 2009
Minasian ve Diğerleri v. Moldova, no. 26879/17, 17 Ocak 2023
Mir Isfahani v. Hollanda (k.k.), no. 31252/03, 31 Ağustos 2008
Moustahi v. Fransa, no. 9347/14, 25 Haziran 2020
Mubilanzila Mayeka ve Kaniki Mitunga v. Belçika, no. 13178/03, AİHM 2006-XI
Mugenzi v. Fransa, no. 52701/09, 10 Temmuz 2014
Muhammad ve Muhammad v. Romanya[BD], no. 80982/12, 15 Ekim 2020
Muhammad Saqawat v. Belçika, no. 54962/18, 30 Haziran 2020
Muskhadzhiyeva ve Diğerleri, 41442/07, 19 Ocak 2010

—N—

NA. v. Birleşik Krallık, no. 25904/07, 17 Temmuz 2008
N. ve M. v. Rusya(k.k.), no. 39496/14 ve 39727/14, 26 Nisan 2016
N. v. Finlandiya, no. 38885/02, 26 Temmuz 2005

N. v. İsveç, no. 23505/09, 20 Temmuz 2010
N. v. Birleşik Krallık [BD], no. 26565/05, AİHM 2008
N.A. v. Finlandiya(gözden geçirilmiş), no. 25244/18, 13 Temmuz 2021
N.A. ve Diğerleri v. Fransa, no. 49775/20, 31 Mart 2022
N.D. ve N.T. v. İspanya[BD], no. 8675/15 ve 8697/15, 13 Şubat 2020
N.H. ve Diğerleri v. Fransa, no. 28820/13 ve diğer 2 başvuru, 02 Temmuz 2020
N.T.P. ve Diğerleri v. Fransa, no. 68862/13, 24 Mayıs 2018
Nada v. İsviçre[BD], no. 10593/08, AİHM 2012
Nabil ve Diğerleri v. Macaristan, no. 62116/12, 22 Eylül 2015
Ndidi v. Birleşik Krallık, no. 41215/14, 14 Eylül 2017
Niedzwiecki v. Almanya, no. 58453/00, 25 Ekim 2005
Nikoghosyan ve Diğerleri v. Polonya, no. 14743/17, 3 Mart 2022
Nolan ve K. v. Rusya, no. 2512/04, 12 Şubat 2009
Novruk ve Diğerleri v. Rusya, no. 31039/11 ve diğer 4 başvuru, 15 Mart 2016
Nowak v. Ukrayna, no. 60846/10, 31 Mart 2011

—O—

O.M. v. Macaristan, no. 9912/15, 5 Temmuz 2016
O.M. v. D.S. v. Ukrayna, no.18603/12, 15 Eylül 2022
O'Donoghue ve Diğerleri v. Birleşik Krallık, no. 34848/07, AİHM 2010 (özler)
Ojei v. Hollanda (k.k.), no. 64724/10, 14 Mart 2017
Omwenyeke v. Almanya(k.k.), no. 44294/04, 20 Kasım 2007
Onyejekwe v. Avusturya (k.k.), no. 20203/11, 9 Ekim 2012
Othman (Abu Qatada) v. Birleşik Krallık, no. 8139/09, AİHM 2012 (özler)

—P—

Panjeheighalehei v. Danimarka (k.k.), no. 11230/07, 13 Ekim 2009
Paposhvili v. Belçika [BD], no. 41738/10, 13 Aralık 2016
Piermont v. Fransa, 27 Nisan 1995, Seri A no. 314
Ponomaryovi v. Bulgaristan, no. 5335/05, AİHM 2011
Popov v. Fransa, no. 39472/07 ve 39474/07, 19 Ocak 2012
Pormes v. Hollanda, no. 25402/14, 28 Temmuz 2020

—R—

R v. Fransa, no. 49857/20, 30 Ağustos 2022
R.B.A.B. v. Hollanda, no. 7211/06, 7 Haziran 2016
R.C. ve V.C. v. Fransa, no. 76491/14, 12 Temmuz 2016
R.D. v. Fransa, no. 34648/14, 16 Haziran 2016
R.H. v. İsveç, no. 4601/14, 10 Eylül 2015
R.K. ve Diğerleri v. Fransa, no.68264/14, 12 Temmuz 2016
R.M. ve Diğerleri v. Fransa, no. 33201/11, 12 Temmuz 2016
R.R. ve Diğerleri v. Macaristan, no. 36037/17, 2 Mart 2021
R.U. v. Yunanistan, no. 2237/08, 7 Haziran 2011
Rahimi v. Yunanistan, no. 8687/08, 5 Nisan 2011
Ramadan v. Malta, no. 76136/12, 21 Haziran 2016
Rantsev v. Kıbrıs ve Rusya, no. 25965/04, AİHM 2010 (özler)
Riad ve Idiab v. Belçika, no. 29787/03 ve 29810/03, 24 Ocak 2008
Rodrigues da Silva ve Hoogkamer v. Hollanda, no. 50435/99, AİHM 2006-I

—S—

S.D. v. Yunanistan, no. 53541/07, 11 Haziran 2009
S.F. ve Diğerleri v. Bulgaristan, no. 8138/16, 7 Aralık 2017
Sh.D. ve Diğerleri v. Yunanistan, Avusturya, Hırvatistan, Macaristan, Kuzey Makedonya, Sırbistan ve Slovenya, no. 14165/16, 13 Haziran 2019
S.L. v. Romanya(k.k.), no. 52693/12, 29 Kasım 2022
S.Z. v. Yunanistan, no. 66702/13, 21 Haziran 2018
Saadi v. İtalya [BD], no. 37201/06, AİHM 2008
Saadi v. Birleşik Krallık [BD], no. 13229/03, AİHM 2008
Saakashvili v. Gürcistan(k.k.), nos. 6232/20 ve 22394/20, 1 Mart 2022
Safi ve Diğerleri v. Yunanistan, no. 5418/15, 7 Temmuz 2022
Sanchez-Sanchez v. Birleşik Krallık [BD], no. 22854/20, 3 Kasım 2022
Saidoun v. Yunanistan, no. 40083/07, 28 Ekim 2010
Sakkal ve Fares v. Türkiye(k.k.), no. 52902/15, 7 Haziran 2016
Sakir v. Yunanistan, no. 48475/09, 24 Mart 2016
Salah Sheekh v. Hollanda, no. 1948/04, 11 Ocak 2007
Savran v. Danimarka [BD], no. 57467/15, 7 Aralık 2021
Savridin Dzhurayev v. Rusya, no. 71386/10, AİHM 2013 (özler)
Schembri v. Malta (k.k.), no. 66297/13, 19 Eylül 2017
Senigo Longue ve Diğerleri v. Fransa, no. 19113/09, 10 Temmuz 2014
Sergey Smirnov v. Rusya (k.k.), no. 14085/04, 6 Temmuz 2006
Shahzad v. Macaristan, no. 12625/17, 8 Temmuz 2021
Shamayev ve Diğerleri v. Gürcistan ve Rusya, no. 36378/02, AİHM 2005-III
Sharifi ve Diğerleri v. İtalya ve Yunanistan, no. 16643/09, 21 Ekim 2014
Shenturk ve Diğerleri v. Azerbaycan, no. 41326/17 ve diğer 3 başvuru, 10 Mart 2022
Shiksaitov v. Slovakya, no. 56751/16 ve 33762/17, 10 Aralık 2020
Shioshvili ve Diğerleri v. Rusya, no. 19356/07, 20 Aralık 2016
Siliadin v. Fransa, no. 73316/01, AİHM 2005-VII
Singh v. Çek Cumhuriyeti, no. 60538/00, 25 Ocak 2005
Singh ve Diğerleri v. Belçika, no. 33210/11, 2 Ekim 2012
Slivenko ve Diğerleri v. Letonya(k.k.) [BD], no. 48321/99, AİHM 2002- II (özler)
Soering v. Birleşik Krallık, 7 Temmuz 1989, Series A no. 161
Sow v. Belçika, no. 27081/13, 19 Ocak 2016
Stamose v. Bulgaristan, no. 29713/05, AİHM 2012
Sudita Keita v. Macaristan, no. 42321/15, 12 Mayıs 2020
Sufi ve Elmi v. Birleşik Krallık, no. 8319/07 ve 11449/07, 28 Haziran 2011
Sultani v. Fransa, no. 45223/05, AİHM 2007-IV (özler)
Suso Musa v. Malta, no. 42337/12, 23 Temmuz 2013

—T—

T.C.E. v. Almanya, no. 58681/12, 1 Mart 2018
T.I. ve Diğerleri v. Yunanistan, 40311/10, 18 Temmuz 2019
TK ve Diğerleri v. Litvanya, no. 55978/20, 22 Mart 2022
Taddeucci ve McCall v. İtalya, no. 51362/09, 30 Haziran 2016
Tanda-Müzinga v. Fransa, no. 2260/10, 10 Temmuz 2014
Tarakhel v. İsviçre [BD], no. 29217/12, AİHM 2014 (özler)
Tahrani ve Diğerleri v. Türkiye, no. 32940/08 ve 2 diğer başvuru, 13 Nisan 2010
Thimothawes v. Belçika, no. 39061/11, 4 Nisan 2017
Thuo v. Kıbrıs, no. 3869/07, 4 Nisan 2017

—U—

Üner v. Hollanda, [BD], no. 46410/99, AiHM 2006-XII
Unuane v. Birleşik Krallık, no. 80343/17, 24 Kasım 2020
Usmanov v. Rusya, no. 43936/18, 22 Aralık 2020

—V—

V.F. v. Fransa (k.k.), no. 7196/10, 29 Kasım 2011—W—

W v. Fransa, no. 1348/21, 30 Ağustos 2022
Weller v. Macaristan, no. 44399/05, 31 Mart 2009

—X—

X v. İsveç, no. 36417/16, 9 Ocak 2018
X v. İsveç, no. 16744/14, 26 Ocak 2017

—Y—

Yoh-Ekale Mwanje v. Belçika, no. 10486/10, 20 Aralık 2011

—Z—

Z ve T v. Birleşik Krallık (k.k.), no. 27034/05, 28 Şubat 2006
Z.A. ve Diğerleri v. Rusya[BD], no. 61411/15 ve 3 diğer başvuru, 21 Kasım 2019